

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2016 30 stp
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for landskapsplanlegging

«Jeg er mindre verdt fordi vi er fattige»

- En tekstanalyse av spørsmål til Klara Klok fra barn og unge som kommer fra familier med dårlig økonomi.

Maren Deildok
Folkehelsevitenskap

Forord

Jeg har fått masse hjelp mens jeg skrev denne oppgaven og det vil jeg takke for.

Aller først rettes en stor takk til Klara Klok-redaksjonen for at de har laget den aller beste nettsiden jeg vet om! At det finnes et sted på internett hvor ungdom trygt kan fortelle sine flaueste og vondeste hemmeligheter, er uvurderlig i mine øyne. Og ikke bare kan de fortelle, men de får også svar fra klokt og erfarent helsepersonell som tar dem på alvor uansett hva de spør om og hvordan de formulerer seg. At ungdommene verdsetter svarene de får fra Klara Klok vises tydelig på besøkstallene: 2,4 millioner besøk i fjor. Hvis Klara Klok nå faktisk legges ned mister vi en unik og verdifull helsetjeneste for ungdom. Jeg håper det ikke kommer til å skje.

Jeg har vært svært heldig som har hatt tre engasjerte og hyggelige veiledere på masteroppgaven min. Tusen takk til veileder professor John Erik Berg for all din tålmodighet, omsorg og evne til å skjære gjennom og dytte meg videre! Takk til min andre veileder førsteamanuensis Sheri Lee Bastien for at du har stilt meg så vanskelige spørsmål og heiet på meg selv om jeg ikke kan svare på dem! Takk til førsteamanuensis Kathinka Horgen Evensen som loset meg gjennom planleggingen av prosjektet med sin iver og ordenssans! Jeg sender også en stor takk til min fastlege dr. Øystein Pihlstrøm som har vært en viktig veileder og hjelp for meg mens jeg har studert.

Jeg er også glad for at jeg har smarte og snille venner som Pär Boman, Robert Knutsson, Mona Nedberg Østby og Laura Lintamo på laget. Dere har lært meg så mye når dere har hjulpet meg – millioner takk til dere! Den største takken skylder jeg Jacob Barth Telle som har holdt ut med meg, gitt meg mat og kos, og tatt meg med ut i frisk luft...og språkvasket!

Maren Jontadatter Deildok, desember 2016

«Jeg er mindre verdt fordi vi er fattige»

- En tekstanalyse av spørsmål til Klara Klok fra barn og unge som kommer fra familier med dårlig økonomi.

Sammendrag

Bakgrunn: Det er dokumentert en klar og betydelig sammenheng mellom sosioøkonomisk status og helse. Å jevne ut sosiale helseforskjeller er et overordnet mål for norsk folkehelsearbeid. Fattigdom i Norge sees som et relativt fenomen og man regnes som fattig om man ikke har mer enn 50 eller 60 prosent av medianinntekten. 92 000 barn bodde i fattige familier (målt ved 60 prosent av medianinntekten) i perioden 2012-2014, det utgjør en andel på 9,4 prosent. Tidligere undersøkelser har vist at barn som vokser opp i familier med dårlig økonomi har færre muligheter til å utvikle ferdighetene sine, drive med interesser, og å delta i sosiale fellesskap, enn det andre barn har.

Formål: For å utvikle gode tiltak er det nødvendig å ha solid kunnskap om utfordringsbildet. Det er behov for en rikere beskrivelse av hvordan fattige barn og unge har det fordi deres opplevelser i liten grad har blitt forsket på. Barn har rett til å uttale seg i saker som angår dem.

Metode: Datamaterialet er et utvalg hentet fra rundt 400 000 spørsmål publisert på nettsiden klara-klok.no i perioden januar 2011 til september 2016. Klara Klok er en gratis, kvalitetssikret og offentlig driftet spørretjeneste hvor unge får skriftlig svar på sine spørsmål fra helsepersonell. Datamaterialet består av tekster fra 380 informanter som har oppgitt at familien har dårlig økonomi. Informantene er 10 - 25 år gamle, medianalderen er 15 år, og rundt tre fjerdeler er jenter. Informantene er anonyme. Prosjektet er anbefalt gjennomført av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Det er brukt elementer fra kvalitativ og kvantitativ metode i analysen. Datamaterialet er kodet og analysert ved en fenomenologisk inspirert tekstkondensering. Tema er kvantifisert for å få oversikt over meningsinnholdet. Analysen er todelt.

Resultater: I første runde med koding ble det identifisert fem tema som beskriver informantenes livssituasjon: helseproblemer; omsorgssvikt og overgrep; inntekt og utdanning; styrker; materielt. I andre runde med koding ble det identifisert tre overordnede tema direkte knyttet til utsagn om økonomi: materielle mangler; sosiale konsekvenser; psykologiske reaksjoner.

Hovedfunn: Informanter har flere livsbelastninger i tillegg til fattigdom. Fattigdommen påvirker deres fysiske og psykiske helse. Informanter mangler nødvendige materielle ting og ser seg selv som mindre verdt. Fattigdommen påvirker sosiale relasjoner og fremtidsplaner.

«I Am Worth Less Because We Are Poor»

- An analysis of questions sent to an online help service (Klara Klok) from children and youth whose families have financial problems.

Abstract

Background: A clear and significant connection between socioeconomic status and health has been documented. To reduce social inequality in health is a general goal for Norwegian public health work. Poverty in Norway is regarded as a relative phenomenon and one is considered poor if one does not make more than 50 or 60 percent of the median income. 92 000 children lived in poor families (measured at 60 percent of the median income) in the period 2012-2014, which comprises a share of 9,4 percent of children. Previous studies have shown that children who grow up in families with financial problems have fewer opportunities to develop their skills, pursue their interests and take part in society than what other children do.

Purpose: In order to develop good measures it is necessary to possess solid knowledge of the challenges. A richer description of the condition of poor children and youth is required because little research has been done to detail their experiences. Children have the right to be heard in matters which concern them.

Method: The data material is a selection from approximately 400 000 questions published on the webpage klara-klok.no in the period January 2011 to September 2016. Klara Klok is a free, quality assured and publicly run online forum service where young people are given written answers to their questions from qualified health personnel. The data material consists of texts from 380 informants who have stated that their family's finances are poor. The informants are 10-25 years old, the median age is 15 years, and approximately three quarters of the informants are girls. The informants are anonymous. The National Committee for Research Ethics in the Social Sciences and the Humanities (NESH) has recommended the project. Elements from quantitative and qualitative methods have been used in the analysis. The data material is coded and analyzed using a text condensation method inspired by phenomenology. The themes have been quantified to gain an overview of the meaning. The analysis is split into two parts.

Results: During the first phase of coding five themes were identified which describe the informants' life situation: health problems; neglect and abuse; income and education; strengths; material goods. During the second phase of coding three general themes directly connected to statements about finances were identified: material deprivation; social consequences; psychological reactions.

Main findings: Informants have other burdening issues in addition to poverty. Their poverty influences their physical and mental health. Informants lack necessary material goods, and see themselves as worth less. Their poverty influences social relations and plans for the future.

Innholdsfortegnelse

1.0 Introduksjon	1
1.1 Problemstilling og målbeskrivelse	1
1.2 Fattigdom er et folkehelseproblem	2
1.3 Fattigdom påvirker barns helse og utvikling	3
1.4 Begrunnelse for å gjøre en studie basert på barn og unges tekster	3
1.5 Oppgavens oppbygning	4
2.0 Bakgrunn	6
2.1 Hva er sosioøkonomisk status og fattigdom?	6
2.2 Hvordan måle omfanget av relativ fattigdom?	7
2.3 Utbredelse av barnefattigdom i Norge	9
2.4 Beskrivelse av helsedeterminanter og sosial ulikhet i helse	10
3.0 Teoretiske forståelser av sosial ulikhet i helse og opplevd fattigdom	11
3.1 Forklaringsmodeller	11
3.1.1 Forklaringsmodeller for sosial ulikhet i helse.....	12
3.1.2 Betydningen av sosioøkonomisk status for barn og unges psykologiske utvikling	13
3.2 Opplevelser av fattigdom.....	15
3.2.1 Amartya Sens kapabilitetsperspektiv	15
3.2.2 Fattigdommens psykologi	16
4.0 Litteratursøk og kunnskapsinnhenting	19
4.1 Søkestrategi	19
4.1.1 Valg av databaser	19
4.1.2 Avgrensninger	19
4.1.3 Søkord	20
4.1.4 Eksklusjonskriterier	21
4.1.5 Gjennomføring og vurdering	21
4.2 Resultater fra søk etter grå litteratur	22
4.2.1 Funn fra søk i Nora: «Vi har jo hatt det fint selv om vi ikke har hatt så mye penger».....	22
4.3 Resultater fra søk etter vitenskapelige artikler	23
4.3.1 Funn fra søk i Proquest: «Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context – From the Children’s Point of View».....	23
5.0 Metode	25
5.1 Forforståelse	25
5.2 Kilden til datamaterialet - Litt om Klara Klok	25
5.2.1 Slik fungerer spørsmål- og svartjenesten	26
5.2.2 Bruksstatistikk	27
5.3 Etiske vurderinger	27
5.3.1 Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora	27

5.3.2	Forskning på internett	28
5.3.3	Tillatelser og meldeplikt	29
5.3.4	Tilbakeføring av funnene	29
5.3.5	Oppbevaring av data	29
5.3.6	Egen forbindelse med Klara Klok	30
5.4	Metode for innhenting av rådata	30
5.4.1	Rådatamaterialet	31
5.4.2	Søkemotorer som ikke fungerte: klara-klok.no og google.com	31
5.4.3	Verktøy for innsamling: Scraping og Excel	32
5.4.4	Prosessten frem mot en søkeordliste	33
5.5	Utvalg for analyse	34
5.5.1	Inklusjonskriterier	34
5.5.1.1	Tidsperiode	35
5.5.1.2	Informantens alder	35
5.5.2	Eksklusjonskriterier	35
5.5.2.1	Unntak fra eksklusjonskriterier	41
5.6	Koding og analyse av utvalget	43
5.6.1	Første runde med koding	43
5.6.1.1	Kategorien «helseproblemer»	44
5.6.1.2	Kategorien «omsorgssvikt og overgrep»	44
5.6.1.3	Kategorien «inntekt og utdanning»	44
5.6.1.4	Kategorien «styrker»	45
5.6.1.5	Kategorien «materielt»	45
5.6.1.6	Eksempel på et kodet spørsmål	45
5.6.2	Andre runde med koding - Konsekvenser av materielle mangler	46
5.6.3	Dataprogram	47
5.6.4	Kvantitative elementer i en kvalitativ analyse	47
6.0	Resultater	49
6.1	Utvalget	49
6.1.1	Andel av rådatamaterialet	49
6.1.2	Spørsmålets omfang	49
6.1.3	Kjønnsfordeling	50
6.1.4	Aldersfordeling	51
6.2	Livssituasjon - Resultater fra den første analysen	52
6.2.1	Helseproblemer	54
6.2.1.1	Selvmord	54
6.2.2	Omsorgssvikt og overgrep	55
6.2.2.1	Barnevernet	55
6.2.3	Inntekt og utdanning	56
6.2.4	Styrker	57
6.2.5	Materielt	58
6.3	Konsekvenser av dårlig økonomi - Resultater fra den andre analysen	59
6.3.1	Materielle mangler	59
6.3.1.1	Hus	61

6.3.1.2 Mat	62
6.3.1.3 Helsehjelp	62
6.3.1.4 Klær og sko	63
6.3.1.5 Andre funn	64
6.3.2 Sosiale konsekvenser	64
6.3.2.1 «Alle andre» og jeg	66
6.3.2.2 Opplevelser de går glipp av	67
6.3.2.3 Ferdigheter de ikke får utviklet	67
6.3.2.4 Krangling og utrygghet hjemme	68
6.3.2.5 Mobbing	68
6.3.3 Psykologiske reaksjoner	69
6.3.3.1 Tristhet, håpløshet, slitenhet	70
6.3.3.2 Frykt, engstelse, bekymring.....	71
6.3.3.3 Sinne, urettferdighet og avsky (rettet mot andre)	71
6.3.3.4 Skam, skyld og sjalusi	72
6.3.3.5 Tar på seg ansvar	72
6.3.3.6 Selvbilde	73
7.0 Diskusjon	74
7.1 Informanter har flere belastninger i tillegg til fattigdom	74
7.2 Informanter har mindre materielle ting og ser seg selv som mindre verdt	75
7.3 Fattigdommen påvirker fysisk helse	77
7.4 Fattigdommen påvirker sosiale relasjoner og fremtidsplaner	79
7.5 Fattigdommen påvirker psykisk helse.....	81
7.6 Metodediskusjon	83
7.6.1 Vurdering av validitet	83
7.6.2 Vurdering av reliabilitet	84
7.6.3 Vurdering av overførbarhet	85
7.6.4 Betragtninger om videre arbeid med datamaterialet	86
8.0 Oppsummering	88

Vedleggsliste

Vedlegg 1) Søkestrategi i databaser	1
Nora	1
Opengrey	1
Campbell Collaboration Library of Systematic Reviews - 22/8 2016	1
CINAHL - 22/8 2016.....	1
Cochrane Library - 22/8 2016	3
ProQuest - 22/8 2016	4
PsycInfo - 22/8 2016	5
PubMed - 22/8 2016	6
SocIndex - 22/8 2016	8

Vedlegg 2) Tillatelse fra Klara Klok-redaksjonen i Nordland Fylkeskommune.....	10
---	----

Vedlegg 3) Uttalelse fra den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)	11
---	----

Vedlegg 4) Søkeordsliste for rådatamaterialet	15
--	----

Tabeller og figurer

Tabell 1) Netto lavinntektsgrenser (kr per år) for ulike husholdningstyper etter OECD- OG EU-skala. Året 2014	8
--	---

Tabell 2) Formulering av presist forskningsspørsmål ved hjelp av PICO-skjema	20
---	----

Tabell 3) Antall spørsmål i utvalget etter kjønn* per år.....	48
--	----

Tabell 4) Informantenes alder totalt og per år.....	51
--	----

Tabell 5) Funn fra første koding. Antall informanter med utsagn per kategori etter alder (andel av aldersgruppa). Siste rad viser antall enkeltutsagn per kategori.....	53
--	----

Tabell 6) Utsagn om "materielle mangler" med underkategoriene "hus", "mat", "helsehjelp" og "klær og sko". Oppgitt som antall informanter med utsagn fra hver aldersgruppe (andel informanter i aldersgruppen). Siste rad viser det totale antallet utsagn per kategori.	61
--	----

Tabell 7) Utsagn om sosiale konsekvenser vist i underkategoriene "alle andre og jeg", "opplevelser de går glipp av", "ferdigheter de ikke får utviklet", "mobbing" og "krangling i familien" etter alder. Oppgitt som antall informanter med utsagn fra hver aldersgruppe (andel informanter i aldersgruppen). Siste rad viser det totale antallet utsagn per kategori.....	66
--	----

Tabell 8) Utsagn om psykologiske reaksjoner med underkategoriene "tar på seg ansvar", "selvbilde" og "følelser"* Oppgitt som antall informanter med utsagn fra hver aldersgruppe (andel informanter i aldersgruppen). Siste rad viser det totale antallet utsagn per kategori.	70
--	----

Figur 1) Utviklingen i andel fattige i hele befolkningen og blant mindreårige etter inntekt over en treårsperiode	9
--	---

Figur 2) Faktorer som påvirker helsen til enkeltindivider.....	10
---	----

Figur 3) Familieprosessmodellen/familiestressmodellen.....	14
---	----

Figur 4) Påvirkningsfaktorer for barns psykologiske utvikling vist med elementer	
---	--

fra familiestressmodellen og familieinvesteringsmodellen.....	15
Figur 5) Koder brukt i første del av analysen med fargene som representerer dem	45
Figur 6) Kjønnfordeling* i utvalget totalt og per år.....	50
Figur 7) Antall informanter per alderskategori	51
Figur 8) Antall enkeltutsagn etter kategori uttrykt ved størrelsen på bokstavene... ..	52
Figur 9) Antall utsagn om materielle mangler sortert i underkategorier (alfabetisk rekkefølge).....	60
Figur 10) Antall utsagn om sosiale konsekvenser sortert i underkategorier (alfabetisk rekkefølge)....	65
Figur 11) Antall utsagn om psykologiske reaksjoner sortert i underkategorier (alfabetisk rekkefølge).....	69

Liste over forkortelser

EU	Den europeiske union
FN	De forente nasjoner
Kunnskapssenteret	Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
NAV	Arbeids- og velferdsforvaltningen
NKVTS	Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
NOVA	Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
OECD	Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling
SBU	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (Sverige)
WHO	Verdens helseorganisasjon

1.0 Introduksjon

Dette er en masteroppgave om barnefattigdom i Norge. Den fordrer å beskrive hvordan det er å vokse opp nederst på rangstigen i «verdens rikeste land». Metoden er en kvalitativ tekstanalyse av spørsmål som barn og unge har sendt inn anonymt til nettsiden www.klaraklok.no mellom 2011 og medio 2016. Klara Klok er en gratis, kvalitetssikret og offentlig driftet spørretjeneste hvor unge får skriftlig svar på sine spørsmål fra helsepersonell på internett. Tjenesten er et supplement til ordinær helsetjeneste, og en veiviser inn i den.

1.1 Problemstilling og målbeskrivelse

Formålet med dette prosjektet er å bidra til en rikere beskrivelse av livssituasjonen til barn og unge fra familier med lav sosioøkonomisk status i Norge. Det er en klar og betydelig sammenheng mellom sosioøkonomisk status og helsetilstand (Dahl et al. 2015). Helsen er generelt dårligere jo lavere status man har. Å bedre helsen til de sosioøkonomisk svakeste i landet er ett av tre hovedmål for det nasjonale folkehelsearbeidet (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015). Forskerpanelet som ble bedt om å gi Helse- og omsorgsdepartementet råd for hvordan å nå dette målet, anbefalte særlig å rette innsatsen mot barn og unge (Dahl et al. 2015). Denne studien søker å gi barn og unge et talerør for deres opplevelser. For å kunne utvikle gode tiltak for å endre en situasjon er det nødvendig å ha solid kunnskap om utfordringsbildet.

Problemstillingen er:

«Hvordan beskriver barn og unge det å vokse opp i familier med dårlig økonomi?»

Gjennom studien ønsker jeg å få innsikt i hvilke utfordringer økonomisk vanskeligstilte barn og unge har, hvilke emosjoner de gir uttrykk for, og hvordan de ser på seg selv i forhold til andre som har det greit med penger.

Studien gjennomføres som del av en master i folkehelsevitenskap. Folkehelse er befolkningens helsetilstand og fordelingen av denne, mens folkehelsearbeid er den totale innsatsen for å opprettholde, bedre og fremme befolkningens helse (Helsedirektoratet 2010).

I Norge har vi fått en egen folkehelselov hvis formål er:

«å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse, herunder utjevner sosiale helseforskjeller. Folkehelsearbeidet skal fremme befolkningens helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold og bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse.» (Folkehelseloven 2011, §1)

Lovtekstens bruk av ordet *samfunnsutvikling* minner om innholdet i Ottawa-charteret, som ble godkjent ved FN's første kongress om helsefremming i 1986. Der ble helsefremmende arbeid beskrevet som en prosess som gjør mennesker i stand til å få mer kontroll over, og til å bedre, helsen sin (World Health Organization 1986). Don Nutbeam forklarer budskapet som at arbeidet med helsefremming inkluderer individrettede tiltak, men også krever tiltak på samfunnsnivå. Helsefremmende arbeid favner videre enn bare helsesektoren og er i høy grad et politisk anliggende da arbeidet søker å påvirke sosiale, miljømessige og økonomiske betingelser (Nutbeam 1998). For at politikere skal kunne ta informerte beslutninger for å få en samfunnsutvikling som fremmer helse, er kunnskap om befolkningens helsetilstand nødvendig. Kunnskapen bør hentes fra både kvantitativ og kvalitativ forskning (Helsedirektoratet 2010), og denne studien er et forsøk på å bidra med kunnskap av kvalitativ art.

1.2 Fattigdom er et folkehelseproblem

Basert på en vitenskapelig studie som inkluderte litteraturgjennomgang og kvalitative intervju av ungdomsarbeidere, konkluderte Røde Kors i 2011 at sosioøkonomisk ulikhet i oppvekst er den største humanitære utfordringen i Norge (Gustavsen 2011). Grunnlaget for helsen i voksenlivet legges i barndommen (Wilkinson & Marmot 2003). Barndommen varer hele livet, og barn og unges oppvekst er derfor med på å påvirke den fremtidige helsen i befolkningen og hvordan samfunnet vil se ut (Departementene 2016).

Norge er et land med sterk likhetstanke, omfordelingspolitikk og offentlige velferdsgoder, likevel spiller det en rolle hvilken familie du blir født inn i. Det er dokumentert en klar og betydelig sammenheng mellom innbyggernes sosioøkonomiske status og helsetilstanden deres. Ulikheten danner en gradient slik at jo lavere du ligger i hierarkiet, jo dårligere helse kan du forvente å ha (Dahl et al. 2015; Marmot & Wilkinson 2006; Sosial- og helsedirektoratet 2005). Det er bred politisk enighet om at denne sosiale ulikheten i helse bør utjevnes (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015; St.meld. nr. 20 (2006-2007)), og at alle barn skal ha like muligheter uavhengig av foreldrenes status (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015; Departementene 2016).

Det siste tiåret har vi hatt økonomisk vekst og høy sysselsetting og, paradoksalt nok, en betydelig økning i andelen barn som vokser opp i familier med lav inntekt (Riksrevisjonen 2014).

Helseulikhetene blant voksne, målt ved forventet levealder, har økt kraftig fra 1960-tallet (Dahl et al. 2015). I følge nobelprisvinner i økonomi, Joseph Stiglitz, er økende ulikhet i samfunnet ikke bare et helseproblem, men også uheldig for demokratiet, tilliten i samfunnet, befolkningens fremtidshåp og nasjonens økonomi (Stiglitz 2012). Wilkinson og Pickett har funnet evidens for at økende ulikhet kan bidra til at både fattig og rik på sikt får dårligere helse og økt dødelighet (sitert i (Dahl et al. 2015)).

1.3 Fattigdom påvirker barns helse og utvikling

Barn som vokser opp i familier med dårlig økonomi har færre muligheter til å utvikle ferdighetene sine, drive med interesser, og til å delta i sosiale fellesskap, enn det andre barn har (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015; Harju 2008; Sandbæk et al. 2010). Foreldrenes økonomi danner grunnlaget for barnas levekår (Bakken 2016). Voksne som opplever fattigdom får dårligere selvtillit og mindre tro på egne evner (Underlid 2005b), og barna deres lærer seg tidlig å dempe forventningene om hva de kan være med på og hva de kan ønske seg (Gustavsen 2013). De ber ikke foreldre om å få ting fordi de ikke vil utsette dem for belastningen det er å måtte si nei (Harju 2008). I dag har disse barna og ungdommene generelt høyere sykefravær og flere helseplager enn andre på samme alder (Bakken et al. 2016). Samtidig har de større risiko for å tilegne seg usunne levevaner og bli syke i fremtiden, og de har lavere forventet utdanningsnivå og lavere forventet levealder enn dem som vokser opp i familier med høyere sosioøkonomisk status (Dahl et al. 2015; Folkehelseinstituttet 2014). Det er sammenheng mellom familiens sosioøkonomiske status og barnets kognitive utvikling, evne til oppmerksomhet og evne til emosjonell selvregulering (Raundalen & Schultz 2011). I Norge blir barnefattigdom hovedsakelig sett på som et problem som fører til sosial eksklusjon, men funn fra intervjustudier viser at noen også har dårlig med grunnleggende materielle ressurser som mat, klær og hus (Harju & Thorød 2011). Det er også høyere forekomst av vold i familier med dårlig økonomi (Myhre et al. 2015).

1.4 Begrunnelse for å gjøre en studie basert på barn og unges tekster

Barnas perspektiver er verdt å studere her og nå (Backe-Hansen 2004; Sletten 2011) fordi barndom og ungdomstid har en verdi uavhengig av utfall i voksenlivet (Raundalen & Schultz

2011). Barnekonvensjonen sier at barn har rett til å uttale seg i saker som angår dem (*FNs konvensjon om barnets rettigheter* 1989). Hvis vi ønsker et ekte innblikk i barnas verden holder det ikke å spørre voksne i familien, på fritidsklubben eller skolen om hva de *tror* at barna opplever (Raundalen & Schultz 2011). Ideelle organisasjoner som Redd Barna og Forandringsfabrikken har allerede gitt en del fattige barn talerør i ungdomshøringer og ved å la Pengeproffene holde foredrag for politikere (Sanner, M. & Brun, M.). Det er likevel behov for flere empiriske studier og Klara Klok-administrasjonen etterlyser selv mer forskning på sårbare grupper og deres bruk av tjenesten (Nordland fylkeskommune 2016). Nettsiden Klara Klok er en kanal hvor unge kan skrive fritt, og derfor en unik kilde til studier om barns opplevelser.

Det er behov for en rikere beskrivelse og analyse av hvordan fattige barn og unge har det fordi deres opplevelser i liten grad har blitt forsket på (Backe-Hansen 2004). Majoriteten av vitenskapelige studier om sosial ulikhet i helse befatter seg med indikatorer som kvantitativt kan måles, og da gjerne hos voksne. For et tiår siden konkluderte en kunnskapsoversikt at det fantes lite kvalitativ litteratur om barnefattigdom (Backe-Hansen 2004). Det har vært tilfang av studier og økende interesse for temaet i senere år (Gustavsen 2013), men likevel viser min litteraturgjennomgang at det publiseres svært få vitenskapelige studier basert på barns opplevelser med lav sosioøkonomisk status (se kapittel 4). I fattigdomsforskningen har det hovedsakelig blitt diskutert hvordan man skal måle hva fattigdom er, dens omfang, og dens utfall målt i utdanningsnivå, røykeatferd, levealder og anmeldelser for kriminalitet (Harju & Thorød 2011). Det blir også hyppig diskutert om det skal iverksettes intervensjoner, og i så fall hvilke som skal til for å utjevne ulikhetene. Raundalen og Schultz hevder at det å formidle barns fortellinger er viktig fordi det kan vekke voksnes empati og vilje til å gjøre noe med problemene (Raundalen & Schultz 2011). Uten kunnskap om barn og unges opplevelser er det vanskelig å vite hva som skal være mål for eventuelle tiltak.

1.5 Oppgavens oppbygning

I introduksjonskapittelet har jeg beskrevet studiens mål og gitt en begrunnelse for dens relevans for arbeid med folkehelse. Kort oppsummert påvirker familiens sosioøkonomiske status barn og unges helse, og deres livserfaringer er derfor verdt å studere for å nå det politisk uttalte målet om å jevne ut sosiale ulikheter i helse. I kapittel to forklares begrepene "fattigdom" og «sosial ulikhet i helse» og det gis en oversikt over utbredelse av barnefattigdom i Norge. I kapittel tre gis en kort beskrivelse av teoretiske forklaringsmodeller for sammenhengen mellom økonomi og helse.

Kapittelet gir også en beskrivelse av opplevd fattigdom gjennom perspektiv fra en psykologen økonom. I kapittel fire gjør jeg rede for litteraturgjennomgangen jeg gjorde i vitenskapelige databaser og hvilke andre kilder til kunnskap om barn og unges opplevelser som har blitt brukt i denne oppgaven. I kapittel fem beskrives metoden jeg har brukt. Kapittelet tar for seg etiske vurderinger og gir en grundig forklaring på hvordan studien har blitt gjennomført med valg og avgrensinger knyttet til utvalg og analyse. I kapittel seks presenteres funnene fra analysen av tekstene. I kapittel 7 diskuteres funnene opp mot funn fra andre studier og forklaringsmodellene og perspektivene som ble presentert i kapittel tre. Kapittel 7 inneholder også en diskusjon av metodens styrker og svakheter og foreslår videre arbeid med materialet. Avslutningsvis, i kapittel åtte, gis en kort oppsummering av funnene og dens implikasjoner fra et folkehelseperspektiv.

2.0 Bakgrunn

I dette kapittelet forklares begrepene fattigdom og sosial ulikhet i helse. Jeg presenterer kort hvordan fattigdom vanligvis måles og er fordelt blant barn i Norge.

2.1 Hva er sosioøkonomisk status og fattigdom

Offentlige dokumenter og statistikk bruker begreper som *fattigdom*, *lavinntekt*, *utsatte grupper* og *lav sosioøkonomisk status* noe om hverandre¹ og dette kommer til å gjenspeiles i mitt arbeid. Jeg bruker som hovedregel begrepet *fattigdom* og andre hverdagslige ord for å uttrykke at familien har lav sosioøkonomisk status. Dette fordi informantene selv bruker uttrykk som *dårlig råd* og *pengeproblemer*.

Det er vanlig å måle sosioøkonomisk status etter parameterne inntekt, utdanning og yrke. Barn og unge under atten år har i liten grad egen inntekt, og heller ikke ulike yrker eller utdanningsnivå som skiller dem; de faller inn i samme sosioøkonomiske kategori som foreldrene sine (Sosial- og helsedirektoratet 2005). Unntaket er dem som faller fra videregående utdanning.

Ordet «fattigdom» er evokativt og vanskelig å definere, men jeg mener det er legitimt å bruke det da det har vært en del av politisk diskurs i en årrekke, blant annet har det nylig blitt lagt frem en tverrdepartemental strategi mot «barnefattigdom» (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015). Det finnes ikke en klar enighet om hvordan økonomisk fattigdom måles i verden (UNESCO 2015), og det finnes heller ingen offisiell definisjon i Norge (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015). Vi snakker gjerne om fattigdom som absolutt eller relativ. Internasjonalt defineres absolutt fattigdom som at man har mindre enn én dollar per dag til å dekke grunnleggende fysiske behov som mat, hus, klær og medisiner (UNESCO 2015). Det er ikke aktuelt å legge en slik ekstrem materiell nød til grunn for fattigdomsbegrepet i Norge, men det finnes likevel dem som i mindre grad enn andre har muligheter til å dekke sosiale og kulturelle behov (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015) og noen barn vokser også opp under svært dårlige materielle kår (Gustavsen 2013). Ordet *fattigdom* i denne oppgaven er ensbetydende med *relativ fattigdom*.

Ideen om at man kan oppleve negative sosiale og psykiske konsekvenser på grunn av dårlig økonomi uten å leve i absolutt nød, ble diskutert av Adam Smith i verk om moralfilosofi og samfunnsøkonomi

¹ SSB bruker kun «lavinntekt», Helsedirektoratet bruker hovedsakelig «sosioøkonomisk status», mens regjeringens strategi mot barnefattigdom bruker alle sammen.

allerede på slutten av 1700-tallet da det industrialiserte samfunnet begynte å ta form (Gilbert 1997). Begrepet «relativ fattigdom» ble introdusert av den britiske sosiologen Peter Townsend som en betegnelse på det å ikke ha midler til å holde følge med de andre i samfunnet. Med Townsends definisjon vil det finnes fattigdom i samfunn med høy levestandard så lenge det finnes ulikheter (Townsend 1979). I stortingsmeldingen *Handlingsplan mot fattigdom* defineres fattigdom slik:

«Fattigdom i Norge bør sees på som et relativt fenomen, dvs. sees i sammenheng med de levekårene og livsbetingelsene som er alminnelig i samfunnet. Fattigdom handler om betydelige og uakseptable avvik fra det som er som er alminnelig (...).»

(Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2006 -2007), side 9)

2.2 Hvordan måle omfanget av relativ fattigdom?

Det er komplisert å måle fattigdom, men en avgrensing må settes sånn at vi vet hvilke personer det er samfunnets ansvar å hjelpe (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015). Fløtten skriver at «fattigdom er uttrykk for en mangel, men det er ikke gitt hva den mangelen skal være» (Fløtten 2014). Fattigdom kan uttrykkes ved direkte indikatorer som levekår og kjøpekraft, men det vil være vanskelig å enes om hvilke konkrete levekårs mangler, eller hvor liten kjøpekraft, som skal til for å si at en familie er fattig. Slike indikatorer trenger ikke å handle om fattigdom, men kan være uttrykk for bevisste valg gjort ut i fra deres vurdering av hva som skaper et godt liv. Den vanligste måten å måle fattigdom på, både i Norge og internasjonalt, er likevel ved hjelp av inntekt.

I 2002 oppga Bondeviks andre regjering at de målte norsk fattigdom slik:

«(...) lavinntekt, målt ved 50 prosent av medianinntekten, som varer i tre år som en hovedindikator på fattigdom» (St. meld. Nr. 6 (2002-2003), side 7)

At den lave inntekten vedvarer over tid er altså en viktig del av definisjonen som ofte brukes i Norge. Man kan ha et dårlig år, men så komme seg på beina igjen fordi man har ressurser til å klare det. Ved rene øyeblikksmålinger av hvem som tilhører lavinntektsgruppa brukes vanligvis OECDs mål på relativ fattigdom, som er 50 prosent av medianinntekt etter skatt, eller EUs versjon hvor den fattige personen rår over 60 prosent av medianinntekten i landet (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015). Tabell 1 (på neste side) viser hvor grensen for lavinntekt går i kroner, basert på norsk lønnsnivået i 2013.

Tabell 1) Netto lavinntektsgrenser (kr per år) for ulike husholdningstyper etter OECD- OG EU-skala. Året 2014

Type hushold	OECD-skala	EU-skala
	50 prosent av medianinntekten	60 prosent av medianinntekten
Enslig	144 800	207 400
Enslig forsørger med ett barn	217 200	269 600
Enslig forsørger med to barn	289 700	331 900
Enslig forsørger med tre barn	362 100	394 100
Par uten barn	246 200	311 100
Par med ett barn	318 600	373 300
Par med to barn	391 000	435 600
Par med tre barn	463 400	497 800
Par med fire barn	535 900	560 000

Kilde: Tabell laget med tall fra (Statistisk Sentralbyrå 2015).

Tabell 1 over viser at hvor lite penger en relativt fattig familie har vil variere ganske mye ut i fra hvilket mål man velger å bruke på hva fattigdom er. Et par med to barn regnes som relativt fattige når de har inntekt på 391 000 målt ved OECD-skalaen. Settes grensen ved EU-skalaens mål har de nesten 45 000 kroner mer.

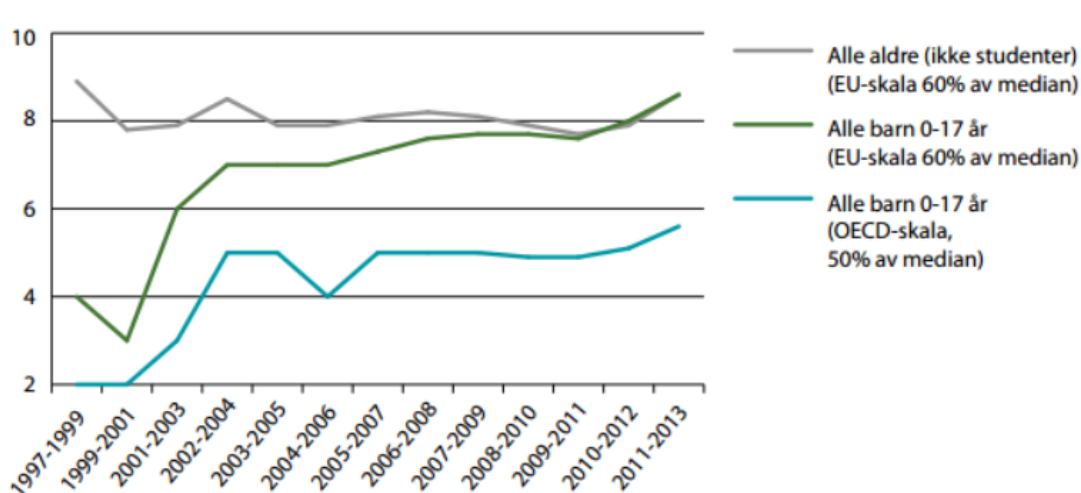
Å måle fattigdom ved inntekt i kroner og øre ligger som oftest til grunn for offentlig statistikk om hvem som er sosioøkonomisk dårlig stilt i Norge. Det finnes dog en annen tilnærming til hva som er fattigdom, nemlig hvordan livssituasjonen oppleves av mennesker uavhengig av inntekten deres. Nobelprisvinner i økonomi, Amartya Sen, beskriver fattigdom som det å ikke ha frihet og muligheter til å være den man ønsker, eller leve det livet man selv regner som verdifullt (Sen 2005). At to familier har lik inntekt trenger ikke å bety at de har samme utfordringer, eller samme opplevelse av økonomien sin (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2015). Familier har ulike sosiale nettverk og materielle og personlige ressurser ved siden av inntekt. Det å eie bolig kan for eksempel utgjøre stor forskjell i handlingsrom sammenlignet med en familie som betaler høy husleie. Å være objektivt fattig og å være subjektivt fattig trenger ikke å harmonere for alle familier. Tormod Bøe har forsket mye på sammenheng mellom barn og unges psykologiske utvikling i relasjon til sosioøkonomisk status og mener den subjektive opplevelsen av å være fattig kan være særlig viktig å

undersøke i velstående land (Bøe et al. 2016).

2.2 Utbredelse av barnefattigdom i Norge

Det bor i underkant av én million barn i Norge. 92 000 av disse bodde, i perioden 2012 – 2014, i familier med vedvarende lav inntekt (målt ved 60 prosent av medianinntekten). Dette utgjør en andel på 9,4 prosent av barnepopulasjonen (Omholt, E. (red.) 2016). Fra 2002 til 2012 økte andelen fattige barn fra 5 til 8 prosent, mens andelen fattige voksne var ganske stabil (Riksrevisjonen 2014). Barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i denne statistikken og utgjør halvparten av alle fattige barn i Norge. Tallene viser også en utvikling hvor stadig flere av barna med enslig forsørger lever med lav inntekt (Riksrevisjonen 2014). Risikoen for fattigdom er altså høyere for barn med foreldre som er innvandrere eller enslige. Om foreldrene mottar sosialstønad eller uføretrygd, har lav utdanning, eller er uten arbeid øker også denne risikoen (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2016). Tall på husholdningens inntekt sier ingenting om hvordan pengene fordeles. Det er vanlig at de voksne prioriterer å bruke penger på barna (Fløtten & Nilsen 2015; Gustavsens 2013; Halvorsen 2011). Figur 1 (under) viser at andelen fattige barn har økt i perioden 1997 til 2013, mens andelen fattige i hele befolkningen har vært ganske stabil.

Figur 1) Utviklingen i andel fattige i hele befolkningen og blant mindreårige etter inntekt over en treårsperiode.

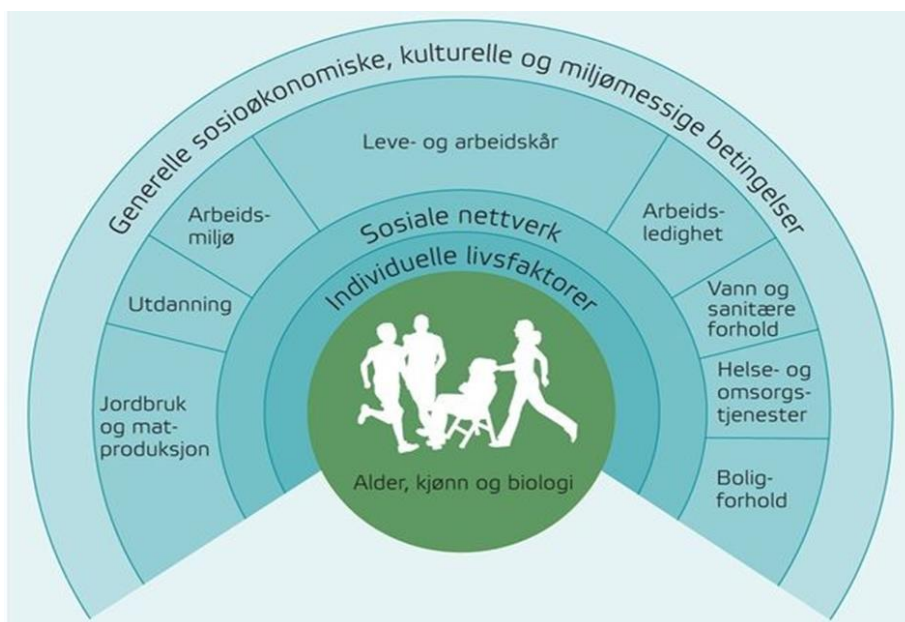
Kilde: (Fløtten & Nilsen 2015).

2.3 Beskrivelse av helsedeterminanter og sosial ulikhet i helse

Mye av helseforskning går ut på å undersøke individuelle risikofaktorer for sykdom og død.

Helsedeterminanter er faktorer som påvirker helse selv om ikke alle umiddelbart forbindes med helse. De kalles ofte bakenforliggende årsaker til risikofaktorer, eller «the causes of the causes» (Marmot & Wilkinson 2006). Figur 2 (under) viser en modell over viktige helsedeterminanter. Her er det enkelte individet med sine unike medfødte egenskaper illustrert som en grønn sirkel omkranset av fire nivå med andre faktorer som influerer hverandre vertikalt. Påvirkningen kan teoretisk sett gå i begge retninger, fra individet ut mot samfunnet, eller fra samfunnet inn mot individet, men det er mest vanlig å tolke modellen slik at de ytre sirklene virker inn på enkeltmennesket. For eksempel er det sånn at samfunnets kultur og økonomi spiller en rolle for muligheter og valg av utdanning, som igjen har en betydning for hvem man blir kjent med og får som sitt sosiale nettverk, som igjen kan påvirke levevaner, som i siste instans påvirker individets kropp ulikt avhengig av medfødt biologi.

Figur 2) Faktorer som påvirker helsen til enkeltindivider

Kilde: (Dahlgren & Whitehead 1991)

En kunnskapsoversikt konkluderer at sosial ulikhet i helse er et samfunnsproblem og et folkehelseproblem i Norge (Dahl et al. 2015). Når mennesker deles inn i grupper etter sosioøkonomisk status avdekkes betydelige og systematiske forskjeller i hvor god helse de har. Dette gjelder uavhengig av hvilken indikator på status som brukes, og blant både barn og voksne (Dahl et al. 2015; Folkehelseinstituttet 2014). De vilkårene vi fødes inn i har påvirkning på hvor lenge vi

statistisk kan forvente å leve, og hvor godt vi kan forvente å ha det i livet også (Dahl et al. 2015; Marmot & Wilkinson 2006). Ulikhetene i helse danner en gradient gjennom alle lag av samfunnet. De som er nest nederst på rangstigen har litt bedre helse enn dem som er nederst, og tilsvarende har de som er nest øverst litt dårligere helse enn dem som er helt øverst (Sosial- og helsedirektoratet 2005). Det er snakk om svært mange mennesker som ikke får utnyttet sitt helsepotensiale fullt ut, men de med lavest sosioøkonomisk status går glipp av aller mest helse.

3.0 Teoretiske forståelser av sosial ulikhet i helse og opplevd fattigdom

Dette kapittelets første del presenterer forklaringsmodeller for hvordan økonomi påvirker utfallsmålene helse og psykologisk utvikling. Kapittelets andre del presenterer en mer subjektiv forståelsesramme for fattigdom, og psykologiske konsekvenser av å oppleve fattigdom.

3.1 Forklaringsmodeller

Dette underkapittelet er delt i to hvor det første beskriver forklaringsmodeller for hvordan sosioøkonomisk status påvirker helse, og det andre beskriver teorier om hvordan slik status påvirker barns emosjonelle og kognitive utvikling. Jeg går ikke inn i diskusjon av det empiriske grunnlaget for de ulike modellene.

3.1.1 Forklaringsmodeller for sosial ulikhet i helse

Det finnes flere forklaringsmodeller for hvorfor det er en sosial gradient i fordelingen av helse. Det er ikke tette skott mellom de ulike tilnærmingene og de er ikke utviklet spesielt med tanke på barn og unge. Under presenterer jeg kort de vanligste teoriene og lener meg hovedsakelig på sosiologen Jon Ivar Elstads publikasjon om temaet (Elstad 2005).

Den materialistiske forklaringen på sosial ulikhet i helse legger til grunn at dårlig økonomi gir dårlige levekår med lav boligkvalitet, mangelfullt kosthold, og mindre tilgang på rekreasjonstilbud og helsehjelp. Her er det strukturer rundt individet som får skylden for negative helsekonsekvenser. Helseatferdsteorien har derimot som utgangspunkt at individer har frie valg, og at mennesker med lavere sosioøkonomisk status velger å ha dårlige levevaner med tanke på tobakksbruk, kosthold og fysisk aktivitet. Helseatferdsteorien har blitt kritisert for å føre til «victim blaming» og har i senere år modifisert seg til å ta høyde for at det miljøet man lever i og de ressursene man har tilgang på påvirker valgene man tar (Elstad 2005).

Det psykososiale perspektivet hevder at uhelse oppstår som reaksjon på at negative tanker og stressorer påvirker kroppslige prosesser. Perspektivet legger til grunn at de som er nederst i hierarkiet opplever jevnt over større stressbelastninger enn andre, at lav sosioøkonomisk status medfører færre mestringsressurser og mindre kontroll, og kan gi følelse av å være underlegen (Elstad 2005).

Teorien om den grunnleggende årsaken til sosial ulikhet i helse («fundamental causes»-teorien) kritiserer de andre forklaringene for å være deterministiske. Teoriens utgangspunkt er at mennesker lever innenfor samfunnets rammer, men at de som handlende aktører også former omgivelsene basert på egne hensikter og intensjoner (Elstad 2012). Link og Phelan utviklet «Fundamental causes»-teorien som en forklaring på hvorfor helseulikheter vedvarer på tross av at samfunnet, risikofaktorer og sykdommer endrer seg. For eksempel kunne fattige få infeksjonssykdommer av dårlige sanitære forhold på 1800-tallet, mens usunt kosthold kan gi dem hjerteinfarkt i dag. Teorien slår fast at det som skiller mellom sosiale lag er ulik tilgang på ressurser. Dette gjelder i alle samfunn og alle tidsperioder. Ressursene kan for eksempel være kunnskap, penger, makt, prestisje og sosiale nettverk. Disse gir mennesker handlingskapasitet og muligheter til å påvirke livsbetingelsene sine (Dahl & Elstad 2009; Elstad 2012).

Seleksjonsforklaringer, også kalt forklaringsmodeller med omvendt kausalitet, forstår sammenhengen mellom sosial status og helse motsatt av forklaringsmodellene nevnt i avsnittene over. Ideen er at dårlig helse er årsak til dårlig økonomi. Disse teoriene forklarer ulikheter i helse ved at man må ha god helse for å kunne jobbe seg opp i samfunnet og ha energi til å ta sunne valg, mens dårlig helse vil virke motsatt (Dahl & Elstad 2009). Individets posisjon i det sosioøkonomiske hierarkiet avhenger av dets medfødte gener og personlighet. Forklaringene om slik sosial mobilitet og seleksjon har foreløpig ikke funnet særlig støtte i empiriske studier, og regnes for å være av liten betydning (Dahl et al. 2015).

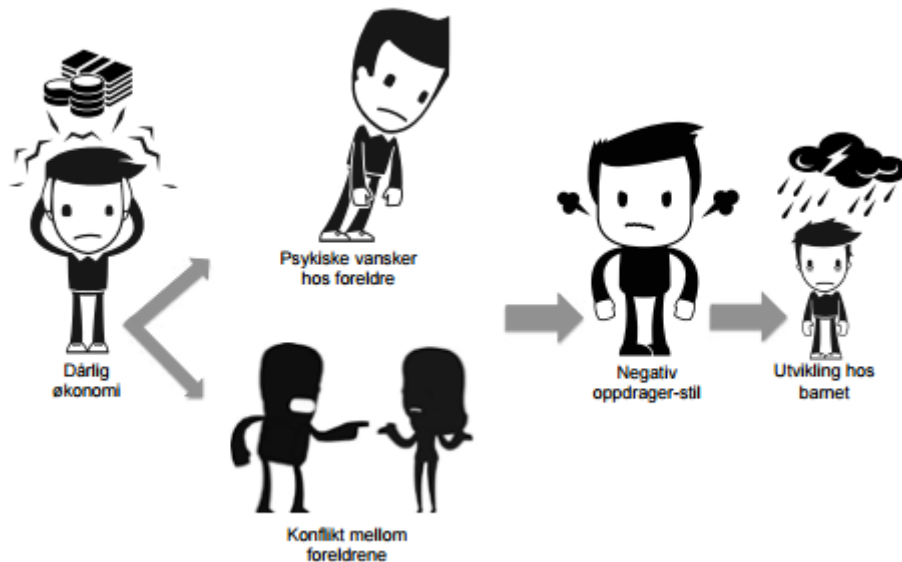
3.1.2 Betydning av sosioøkonomisk status for barn og unges psykologiske utvikling

I dette underpunktet gir jeg en beskrivelse av to teoretiske modeller utviklet for å forklare hvorfor foreldrenes utdanning og inntekt har betydning for barns psykologiske utvikling både kognitivt og emosjonelt. Beskrivelsene lener seg hovedsakelig på en rapport forfattet av psykolog og forsker Tormod Bøe (Bøe 2015).

Familieprosessmodellen kalles også familiestressmodellen og legger til grunn at dårlig økonomi er en stressende belastning for de voksne i familien. Dette påvirker barna negativt ved at foreldrene kan få en negativ eller lite stimulerende oppdragerstil. Når mor og far har det vanskelig emosjonelt kan de reagere med å bli mindre involvert i barnas liv, de kan være inkonsekvente i møte med barna sine, eller de kan bli ekstra strenge (Bøe 2015). Familien er en enhet som består av mennesker som virker inn på hverandre og når de voksne er under press vil dette kunne føre til mer krangling og ha en negativ effekt på relasjonene mellom familiemedlemmene (Underlid 2014). Figur 3 på neste side

illustrerer hvordan foreldres økonomi påvirker barnets utvikling.

Figur 3) Familieprosessmodellen/familiestressmodellen

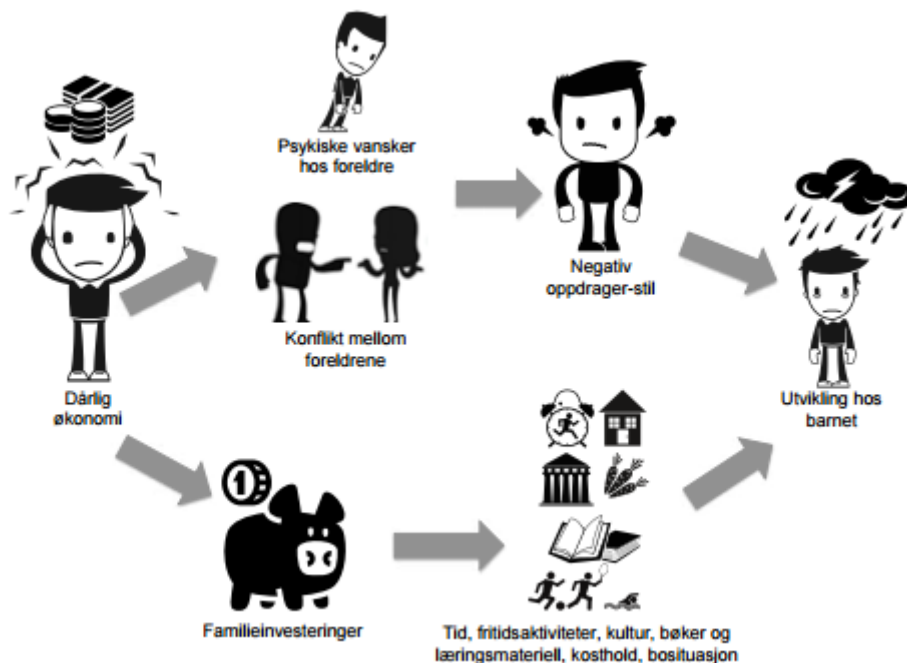
Illustrasjon av Elisabeth Moseng i (Bøe 2015)

Figur 3 (over) viser sammenhengen mellom elementene i familiestressmodellen; barnets psykologiske utvikling lider som konsekvens av at foreldrene blir dårligere oppdragere når de lever med psykiske vansker og konflikter som springer ut av dårlig økonomi.

En annen forklaringsmodell for at barnets psykologiske utvikling påvirkes av familiens økonomi er familieinvesteringsmodellen. Familieinvesteringsperspektivet er basert på at den økonomiske situasjonen påvirker muligheten til å gjøre materielle investeringer i familien. Med investeringer menes både det å kjøpe seg mat og et sted å bo, men også å kjøpe seg stimulerende ting og opplevelser. Har familien økonomi til å kjøpe tjenester som avlaster husarbeid vil foreldre ha mer tid til å være sammen med barna for rekreasjon eller hjelp med skolearbeid. Denne modellen brukes oftest som forklaring på ulikheter i skoleprestasjoner (Bøe 2015).

Familiestressmodellen og familieinvesteringsmodellen tar for seg henholdsvis den emosjonelle utviklingen og den kognitive utviklingen hos barnet, men disse eksisterer ikke separat fra hverandre. Figur 4 (på neste side) viser en sammensmelting av disse to modellene.

Figur 4) Påvirkningsfaktorer for barns psykologiske utvikling vist med elementer fra familiestressmodellen og familieinvesteringsmodellen

Illustrasjon av Elisabeth Moseng i (Bøe 2015)

3.2 Opplevelser av fattigdom

I det følgende underpunktet gir jeg en kort presentasjon av økonomeren Amartya Sens kapabilitetstilnærming. Dette er et perspektiv hvor forståelse av fattigdom er nært knyttet til subjektive opplevelser. Det neste underpunktet presenterer psykologen Kjell Underlids funn og betraktninger om psykologiske konsekvenser av å leve et liv i relativ fattigdom.

3.2.1 Amartya Sens kapabilitetsperspektiv

Økonomen Amartya Sens forståelse av fattigdom er samlet i begrepet «the capability approach», eller kapabilitetstilnærmingen på norsk. Han utvider fattigdomskonseptet fra å handle om økonomiske betingelser til å diskutere de faktiske mulighetene individet har til å forme sitt eget liv (Sen 1999). Sen har hovedsakelig arbeidet med spørsmål knyttet til økonomisk utvikling og mekanismer som skaper eller opprettholder fattigdom i utviklingsland. Hans perspektiv er relevant for diskusjoner om både absolutt og relativ fattigdom fordi han er opptatt av skillet mellom det å være rik og det å ha et rikt liv (Sen 2005). Sen anerkjenner at en viss inntekt er nødvendig for

overlevelse og velvære, men understreker at det å være fattig ikke kun handler om hvorvidt man har penger til å dekke biologiske behov. Han formulerer det som at «ekte fattigdom» er kapabilitetsdeprivasjon, med andre ord at fattigdom er fravær av friheter (Sen 1999).

«The usefulness of wealth lies in the things it allows us to do
– the substantive freedoms it helps us to achieve.» (Sen 1999, side 14).

Å ha kapabiliteter, eller friheter, er å ha muligheten til å leve det livet vi selv anser som verdifullt og godt. Det er ikke slik at det finnes et bestemt økonomisk punkt hvor grensen mellom fattig og ikke-fattig går. Om en person kan leve et godt liv avhenger av hva han ønsker at livet skal romme. I tillegg vil de nødvendige ressursene for å oppnå det ønskede livet variere fra person til person. Ulike mennesker i ulike samfunn vil ha behov for ulik inntekt for å kunne leve slik de anser som godt (Sen 1999). For eksempel vil en person med en funksjonshemming som synes naturopplevelser beriker livet ha behov for flere ressurser for å få disse opplevelsene, enn en person uten funksjonshemming.

Sen har beskrevet kapabiliteter som uttrykk for hva man kan gjøre og hva man kan være (Sen 2005). Penger kan sees som det universelle byttemiddelet for å få tilgang på muligheter til å gjøre og være forskjellige ting. Samtidig ser Sen at fattigdom som kapabilitetsdeprivasjon påvirkes av flere faktorer enn penger. Kapabilitetstilnærmingen tar inn i beregningen at kjennetegn ved personer og samfunn kan påvirke livskvalitet og opplevelse av å være fattig. Blant annet er tilgang på helsetjenester, utdanning, trygghet og mulighet for reell politisk deltakelse avgjørende for muligheten til å konvertere penger til livskvalitet (Sen 1999).

Der den vanlige norske definisjonen av fattigdom er å ha livsbetingelser som avviker fra det som er som er *alminnelig* (St.meld. nr. 6 (2002-2003)), kan man si at Sens definisjon av fattigdom er å leve et liv som avviker fra det som er *godt*. I det første tilfellet måles avviket ved inntekt som ligger et visst nivå under medianinntekten i samfunnet, mens den andre tilnærmingen ikke kan fastsette avviket ut fra en objektiv standard. Jeg ser ikke kapabilitetstilnærmingen som et praktisk måleverktøy, men som en filosofisk tilnærming til fattigdomsbegrepet.

3.2.2 Fattigdommens psykologi

Kjell Underlid var professor i psykologi og en av de ledende fattigdomsforskerne i Norge. Han doktorerte med en avhandling om psykologiske konsekvenser av arbeidsledighet og fortsatte å engasjere seg i spørsmål om relativ fattigdom og marginalisering helt til han døde i 2016. I 2005 ga

han ut boken «Fattigdommens psykologi» som beskrev et omfattende forskningsprosjekt hvor han hadde dybdeintervjuet 25 voksne langtidsmottakere av sosialhjelp over en periode på 6 måneder (Underlid 2005a). Hensikten med studien var å få tilgang på deres opplevelser med å være fattige, og han publiserte funnene som bok for å skildre det han kalte «fattigdommens lukt og smak». Underlids hovedfunn var at de fattige informantene kjente på utrygghet og ufrihet, at de følte seg sosialt devaluerte, og at pengemangelen truet deres selvbilde. Utryggheten handlet om at de fryktet for fremtiden for seg og barna både på kort og lang sikt. De visste ikke om de kom til å skaffe nok penger til å betale for både mat og strøm, og de tenkte på at de ikke kunne spare til ferie eller at barna ikke kom til å få noen arv. Ufriheten innebar en følelse av svekket autonomi fordi de ikke hadde handlingsrom til å bestemme hvor de kunne bevege seg geografisk eller hva de kunne gjøre. Den sosiale devalueringen handlet om at de følte andre tilla dem negative egenskaper som å være late og dumme. Som konsekvens av det å tilhøre kategorien fattig opplevde de seg uønsket og sett ned på i sosiale settinger. At selvbildet deres var truet kom til uttrykk ved at de fattige informantene sammenlignet seg med andre og så på seg selv som mislykkede mennesker i forhold. Å være på bunnen av samfunnets hierarki skapte særlig følelser av skam og utilstrekkelighet knyttet til rollen som forelder (Underlid 2005a).

Psykologisk reagerte informantene på fattigdommen med følelser som hører til fire hovedkategorier av emosjoner: aggresjon, engstelighet, depressivitet, og skyld og skam. I det følgende gir jeg en kort beskrivelse av disse emosjonene og deres variasjon i intensitet basert på Underlids forklaringer. Det aggressive spekteret innebefatter irritasjon, frustrasjon, sinne, hat, avsky og misunnelse. I atferd kan disse følelsene føre til at man blir lettere opprørt og oppfører seg lite vennlig. Det engstelige spekteret inkluderer nervøsitet, uro, og redsel. Redselens styrke går fra gnagende bekymringer til akutt frykt, panikk og desperasjon. Kroppslig kunne engsteligheten komme til uttrykk ved skjelving. Underlid skriver at følelsen av frykt er en naturlig reaksjon på trusler mot egen eksistens og kan være handlingslammede fordi redselen overskygger aktiverende følelser som håp og optimisme. At informantene kjente på følelser av depressiv art viste seg i intervjuene ved kroppsholdning, ansiktsuttrykk og gråt. Informantene fortalte om nedstemthet, tristhet, håpløshet og følelsen av at alt er et slit. Underlid beskriver tristhet som en motpol til lykkefølelser og definerer lykke som det vi kan kjenne når vi evaluerer situasjonen vår og oss selv og finner at alt er som det skal være. Følelsene av skam og skyld handlet hovedsakelig om at informantene klandret seg selv for situasjonen de var i, men også om forlegenhet og at de ikke var stolte av seg selv. Skam er en langvarig negativ følelse rettet mot oss selv som mennesker og innebærer en helhetlig vurdering av oss selv som dårlige. Skamfølelser handler mye om hvordan vi tror andre ser oss og følges av frykt for å bli hånet; man vil gjerne gjemme seg bort. Skam er en smertefull følelse, og i de mest alvorlige tilfellene kan skam føre

til tanker om selvmord (Underlid 2005a).

Underlid forsket ikke selv på barns opplevelser av fattigdom, men i en artikkel skrevet som del av en rapport om barnefattigdom (Talseth & Bratvold 2013) gjorde han seg noen refleksjoner om hvorvidt fattige barn har lignende opplevelser som fattige voksne, altså om barn opplever psykososiale konsekvenser som utrygghet, svekket autonomi, sosial devaluering og truet selvbilde (Underlid 2014). I artikkelen slår han fast at barn fra fattige familier har en mer usikker livssituasjon enn andre barn og han antar at de tidlig blir klar over dette selv. Videre finner han at det er en objektiv sannhet at fattige barn vil ha svekket autonomi med mindre handlingsrom, men det er ikke gitt at dette oppleves som en påkjenning for dem. Han synes også det er vanskelig å vurdere om barna vil føle seg sosialt devaluert som følge av fattigdom, men tror det er sannsynlig at andre barn vil være klar over deres status som fattige og derfor se ned på dem. I sum vil disse erfaringene kunne true barnas selvfølelse og selvbilde, mener Underlid. Han tror derfor også at barna vil kjenne på de samme negative emosjonene som voksne fattige (Underlid 2014). Underlid mener barn ikke vil se på økonomien som en samfunnsmessig realitet før de er i tenåra eller voksne, men at de tidlig vil oppdage at den økonomiske situasjonen fører til lidelse for dem selv og familien. Dette vil kunne gi følelser av tristhet og sinne, men også av medfølelse. Hvordan barna reagerer vil være påvirket av hvor omfattende og langvarig fattigdommen er; oppleves fattigdommen som permanent kan det ha en negativ effekt på barnas fremtidstro (Underlid 2014).

4.0 Litteratursøk og kunnskapsinnhenting

Dette kapitlet beskriver først litteratursøkene jeg har gjort, og deretter resultatene de ga og hvordan jeg vurderte dem. Jeg gir ingen utfyllende informasjon om de ekskluderte funnene, men presenterer de to funnene som ble vurdert å være mest relevante for mitt prosjekt.

Kildene brukt i oppgaven for øvrig er hentet fra sentrale dokumenter om fattigdom og sosial ulikhet i helse, og fra informasjon på nettsidene til offentlige og frivillige organisasjoner.

4.1 Søkestrategi

Jeg gjorde et litteratursøk som fulgte en klar søkestrategi med definerte inklusjonskriterier (Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten 2015). Underpunktene 4.1.1 – 4.1.5 gir en beskrivelse av disse kriteriene og hvordan søket ble gjennomført. For detaljerte søkestrategier for hver database, se vedlegg 1.

4.1.1 Valg av databaser

Jeg baserte mine valg av databaser på Kunnskapssenteret for helsetjenesten (Kunnskapssenteret) sin håndbok om oppsummert forskning, og på kontakt med analytiker Laura Lintamo hos tilsvarende institusjon i Sverige: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU).

Kunnskapssenteret foreslår å søke etter kvalitative studier og kunnskapsoppsummeringer i databasene British Nursing, Index4, CINAHL og MEDLINE. For artikler om psykisk helse foreslår de å søke i PsycInfo (Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten 2015). Lintamo ved SBU foreslo i tillegg å bruke SocIndex, Campbell Collaboration Library of Systematic Reviews, Cochrane Library, ProQuest (Soc serv abs, Soc abs) og PubMed for å finne artikler som belyser min problemstilling.

For å finne grå litteratur som rapporter og masteroppgaver anbefaler Kunnskapssenteret å søke i den Europeiske databasen OpenGrey og i norske Nora (Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten 2015).

4.1.2 Avgrensninger

Jeg søkte kun etter publikasjoner fra Norden fordi disse landene har ganske like kulturer og velferdssystem. Det var også et poeng å begrense mengden treff av praktiske årsaker. Jeg satte ingen begrensninger på tidspunkt for publisering, men lot det bli en vurderingssak om

treff var utdatert.

4.1.3 Søkord

De fleste helsefaglige databasene har engelsk som førstespråk og publiserer artikler med engelsk tittel og sammendrag selv om de er skrevet på et nordisk språk. Istedenfor å oversette alle søkeord til de aktuelle språkene, brukte jeg kun engelske termer ved søk i de internasjonale databasene. Disse engelske søkeordene fant jeg blant annet ved å bruke databasenes emneordslister. Ved søk i det norske vitenarkivet Nora brukte jeg kun norske søkeord. For å formulere et presist søk brukte jeg PICO skjema vist i tabell 2 (under).

<p>P: Pasient/Problem</p>	<p>Hvilken pasientgruppe eller populasjon dreier det seg om?</p>	<p>Barn OR ungdom OR tenåring OR ung voksen</p> <p>AND</p> <p>fattig OR relativt fattig materiell deprivasjon OR lavinntekt</p> <p>Type studie: Kunnskapsoppsummering av kvalitative studier</p> <p><u>child</u> OR <u>teen</u> OR <u>adolescent</u> OR <u>"young adult"</u></p> <p>AND</p> <p>Poverty OR Poor OR «low income» OR Type of study: Systematic review AND qualitative</p>
<p>I: <u>Intervention</u></p>	<p>Hva er det med denne pasientgruppen som du er interessert i? Er det et tiltak som er iverksatt (intervensjon, eksponering)?</p>	<p>Ikke relevant</p>
<p>C: <u>Comparison</u></p>	<p>Ønsker du å sammenligne to typer tiltak? i så fall skal det andre tiltaket stå her (f.eks. dagens praksis).</p>	<p>Ikke relevant</p>
<p>O: <u>Outcome</u></p>	<p>Hvilke endepunkter/utfall er du interessert i?</p>	<p>Erfaringer OR holdninger OR opplevelse OR følelser</p> <p><u>Experiences</u> OR <u>emotions</u> Or <u>attitudes</u></p>

Tabell 2)

4.1.4 Eksklusjonskriterier

Det jeg ønsket å finne var tidligere forskning på barns erfaring med å vokse opp i fattige familier i Norden. Jeg vurderte alle treff opp mot en liste med spørsmål som definerer eksklusjonskriterier. Var svaret på disse spørsmålene galt, ble artikkelen/publikasjonen ikke ansett som relevant.

Studien ble ekskludert om svaret på ett av disse spørsmålene var «nei»:

1. Er studien fra Norden?
2. Er barn/unge målgruppe for undersøkelsen?
3. Er det kvalitative elementer som beskrivelser av erfaringer/oppfatninger i undersøkelsen (disse kan være operasjonalisert kvantitativt)?
4. Får vi informasjon om familiens sosioøkonomiske status, eller negative kjennetegn ved familiesituasjonen eller boligområdet?

Studien ble ekskluderes om svaret på ett av disse spørsmålene var «ja»:

1. Er det en studie som handler om en spesifikk sykdomsdiagnose (og det fremkommer ikke i sammendraget at denne er undersøkt med tanke på sosioøkonomisk status)?
2. Er det en studie som primært evaluerer effekt av en legemiddel eller en intervensjon?
3. Er det en longitudinell studie som undersøker utfall hos mennesker som var unge og relativt fattige for 40+ år siden?

Kilde: (Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten og Høgskolen i Bergen 2012).

4.1.5

Gjennomføring

og vurdering

Søk etter vitenskapelige artikler ble gjennomført 22.august 2016 i de anbefalte databasene jeg hadde tilgang til å søke i, til sammen sju av ti anbefalte: Campbell Collaboration Library of Systematic Reviews, CINAHL, Cochrane Library, ProQuest, PsychInfo: 44, PubMed og SocIndex.

Søk i de grå databasene Nora og Opengrey ble gjort 29.august 2016. Søket i Nora ble gjort i to runder hvor andre søk var noe snevret inn for å redusere antall treff. Søket i Opengrey ble gjort i to runder

hvor andre søk var utvidet for å få flere treff.

For å vurdere om treffene fra søkene var relevante leste jeg først overskriftene. Om disse ikke ga nok informasjon til å ekskludere basert på kriteriene nevnt i kapittel 4.1.4, leste jeg også sammendraget.

4.2 Resultater fra søk etter grå litteratur

I Opengrey fikk jeg ingen treff i første søk. Da jeg fjernet geografiske begrensninger i det andre søket, fikk jeg 85 treff. Ingen av treffene ble vurdert som relevante.

Første søk i Noragenererte 631 treff, andre søk, som var mer spisset, ga 321 treff. Jeg fant tre interessante masteroppgaver: en oppgave av psykologistudent som handlet om mestringsstrategier i fattige familier (Suseg 2008), en oppgave av sosiologistudent som om livskvalitet blant fattige minoritetsfamilier (Kjellås 2004), og en oppgave av student i idrettsvitenskap som tok for seg betydningen av sosial klasse for mestring i kroppsøving (Myklebust 2012).

Kjellås sin oppgave i sosiologi var basert på intervjuer med en forelder fra 14 familier med enten somalisk, pakistansk eller norsk bakgrunn. Selv om intervjuene hovedsakelig handlet om hvordan barna hadde det, var disse beskrivelsene basert på foreldrenes perspektiv og derfor ikke relevant for min problemsstilling. Myklebusts studie av sosial klasse og mestring i gymfaget var basert på ti intervjuer, hvorav fem var med elever i tiende klasse og de resterende informantene var voksne. Elevinformantene kom alle fra middelklassen og deres tanker rundt hvordan klasse kan påvirke deltakelse i fysisk aktivitet ble derfor basert på synsing om hvordan andre har det og ikke så relevant for min problemsstilling. Det var ingen av informantene som oppga å kjenne noen fra lavere klasse. I underpunkt 3.5.1 gir jeg en oppsummering av Helles Susegs oppgave som er det mest relevante funnet fra søkene i databaser med grå litteratur.

4.2.1 Funn fra søk i Nora: «Vi har jo hatt det fint selv om vi ikke har hatt så mye penger»

Tittelen på Helle Susegs masteroppgave i psykologi er «Vi har jo hatt det fint selv om vi ikke har hatt så mye penger». Hennes studie var basert på kvalitative intervjuer med voksne og barn fra ti familier som hadde hatt lav inntekt i minst tre år. Suseg valgte ut familier med ulik bakgrunn: fem etniske norske, to med innvandrerbakgrunn og tre med flyktningstatus. I alle familiene snakket hun med mor, og i åtte av familiene snakket hun i tillegg med ett av barna, tre av disse snakket hun med mens mor var tilstede og deltok i samtalen. Barna var fra 8 til 16 år gamle. Hensikten med Susegs studie var å identifisere sårbarhetsfaktorer i familien som kunne øke risiko for psykologiske problemer hos barna. Suseg søkte også å finne beskyttende faktorer og måter å håndtere stress på som kunne øke

motstandsevnen mot psykologiske problemer (ofte kalt resiliens) hos barna. Hun fant at psykisk sykdom hos mor, lite nettverk og lite kontakt med far, samt liten mulighet til å delta på aktiviteter økte risikoen for at barna fikk psykologiske problemer. På den annen side var det styrkende for barnas helse å ha en trygg og god relasjon til mor og å ha kontakt med andre voksne. Det var også viktig at mor fikk hjelp med sine problemer, tok imot gratis tilbud om aktiviteter og alltid prioriterte barnas behov når de skulle bruke penger. Noen av mødrene hadde som mestringsstrategi å være åpne om de økonomiske problemene, mens andre skjulte fattigdommen for barna så godt de kunne: en av informantene forstod faktisk ikke hvorfor de skulle intervjues fordi hun aldri hadde oppdaget at moren hadde dårlig råd. Barna valgte å tilpasse seg den økonomiske situasjonen ved å tillegge verdi til ting som var gratis, og noen av dem jobbet hardt med skole for å unngå å bli værende i fattigdom (Suseg 2008).

4.3 Resultater fra søk etter vitenskapelige artikler

Til sammen var det 240 treff, men kun ett var helt relevant, mens to var tett opp mot å være det. Dette var en artikkel som diskuterer barnefattigdom med utgangspunkt i kvalitative intervju fra Sverige og Norge innenfor rammeverk av FNs barnekonvensjon (Harju & Thorød 2011), en artikkel som beskriver ungdommens diskurs når de snakker om sitt eget fattige nabolag i Sverige (Castro & Lindbladh 2004), og en artikkel som diskuterer unges mestringsstrategier basert på narrativer som tolkes ut ifra kjønn og klasse i Finland (Tolonen 2008). I tillegg var det interessante artikler om hvordan barn opplever å vokse opp med syke foreldre eller andre belastninger i hjemmet, hvordan barns vurderinger kan bidra til å utvikle en fattigdomsindeks, foreldres erfaringer med fattigdom, og langsiktige konsekvenser for helse og utdanning blant mennesker som har vokst opp med lav sosioøkonomisk status.

Antall treff:

Campbell Collaboration Library of Systematic Reviews: ingen treff

CINAHL: 54

Cochrane Library: 82

ProQuest: 34

PsychInfo: 44

PubMed: ingen treff

SocIndex: 26

4.3.1 Funn fra søk i ProQuest:

«Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context—From Children’s Point of View»

Dette punktet oppsummerer det funnet som har bidratt i størst grad til mitt prosjekt. I tillegg til å beskrive sine egne funn fra tidligere intervju med fattige barn som informanter, ga artikkelen *Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context—From Children’s Point of View* en oversiktlig oppsummering av annen kvalitativ forskning og rapportering på barnefattigdom i Norden og Europa (Harju & Thorød 2011). Harju og Thorød finner slående likheter i all denne forskningen; barna forteller i hovedsak om eksklusjon fra deltakelse i sosiale aktiviteter med andre på egen alder som å gå på fotball, dra på kino eller gå i bursdager, og at økonomien påvirker opplevelser med familien som mulighet til å dra på ferie og å feire høytider. Barna er bekymret og stresset for familieøkonomien, og tar på seg ansvar for å bidra direkte med penger til foreldre, eller kjøpe nødvendigheter som bussbilletter, skolebøker og klær til seg selv og yngre søsken, eller å la være å delta på ting og be om ting. Forskerne hevder denne ansvarstakingen truer barnas mulighet til å være barn. Harju og Thorød fant at i tillegg til sosiale konsekvenser av pengeproblemer, forteller barn også om dårlig levestandard og at de mangler helt grunnleggende nødvendigheter som mat, hus og klær. At barn går sultne til sengs i nordiske land utfordrer den klassiske forståelsen av hva slags form for fattigdom som finnes her. Noen av barna lever ikke bare i relativ fattigdom, men helt på grensen mot absolutt fattigdom. Forskerne finner grunn til å diskutere om Norge og Sverige innfrir sine forpliktelser i henhold til FNs konvensjon om barnets rettigheter fra 1989 (Harju & Thorød 2011).

5.0 Metode

Dette kapitlet beskriver hvordan data ble høstet fra nettsiden Klara-Klok.no, hvordan informanter ble valgt og hvordan analysen ble gjennomført.

5.1 Forforståelse

Mitt inntrykk ved prosjektets begynnelse var at det råder en generell oppfatning om at fattigdom ikke er et problem i Norge. Jeg synes Arbeiderpartiets leder, Jonas Gahr Støre, illustrerte dette godt da han ved fjorårets kommune- og fylkestingsvalg sa dette i kampanjevideoen «Vårt Norge»:

«Når Norge har blitt et av verdens beste land å bo i, så skyldes det først og fremst at vi har klart å skape verdier og å dele dem rettferdig. Vi har små forskjeller mellom folk i Norge, alle kan ta utdanning og få opplæring.»

(Arbeiderpartiet 2015)

Jeg er født på åtti-tallet og vokste opp med dårlig råd, men Støres budskap er et jeg har kjent så lenge jeg kan huske: Norge er et rettferdig land som det er godt å bo i, sannsynligvis best i verden, og alle har like muligheter her. Kan hende hadde jeg ikke skrevet en masteroppgave om jeg ikke hadde akseptert budskapet som en sannhet i barndommen.

Jeg har selvsagt alltid visst at det er forskjell på folks økonomi og status i samfunnet jeg lever i. De siste årene med folkehelsestudier har likevel gjort meg mer bevisst på det faktum at sosial mobilitet ikke er en selvfølgelig eller realistisk mulighet for alle, og at ulikhetene har alvorlig innvirkning på helse og livskvalitet. Dette gjør meg sint og skuffet fordi det er urettferdig. Sosial ulikhet i helse var derfor noe jeg ønsket å lære mer om når jeg først har det privilegium å fordype meg i et tema gjennom å skrive en masteroppgave.

5.2 Kilden til datamaterialet - Litt om Klara Klok

Nettsiden Klara-Klok.no er Norges største e-helsetjeneste for ungdom; det er en lavterskel helsestasjon på internett som er tilgjengelig uansett hvor i landet man bor. Hos Klara Klok tilbys barn og unge i alderen 10-25 år gratis faglig informasjon og veiledning om det meste som har med kropp, følelser og helse å gjøre (Nordland fylkeskommune 2015). Innskriverne får være helt anonyme.

Nordland fylkeskommune står for drift av Klara Klok-redaksjonen, og innehar konsesjon fra Datatilsynet. Nettsiden ble opprettet av Nordland fylkeskommune i 2000, og ble gjort til et nasjonalt tilbud i 2002. I dag finansieres Klara Klok av Nordland fylkeskommune og Helsedirektoratet.

Nettsiden virker å være godt kjent og har tillitt i målgruppa og blant voksne som arbeider med ungdom. Mange av ungdommene skriver at de ikke tør å stille spørsmålene sine noen andre steder

enn på Klara Klok. Andre ønsker å få trygghet gjennom at fagpanelet bekrefter at den informasjonen de har fått fra andre faktisk stemmer (Nordland fylkeskommune 2016). Jeg valgte Klara Klok som kilde til data fordi jeg er kjent med tjenesten gjennom min jobb på Slutta (tidligere Røyketelefonen).

5.2.1 Slik fungerer spørsmål- og svartjenesten

Hvis man ønsker å stille et spørsmål til Klara Klok, fyller man inn et webskjema på nettsiden og må ikke oppgi noe kontaktinformasjon. Alle innsendte spørsmål leses av en administrator ved Klara Klok-redaksjonen. Administratorene forkaster spørsmål de vurderer som useriøse eller spam. Alle andre innsendte spørsmål blir publisert, uavhengig av om de besvares eller ikke. Spørsmål besvares ikke hvis informanten er for gammel, spørsmålet er utenfor fagområdet, eller det samme spørsmålet er sendt inn flere ganger.

De første årene var det ikke obligatorisk å oppgi noe informasjon om seg selv til bruksstatistikk, men de fleste gjorde det likevel. Fra mai 2014 har det vært påkrevet å oppgi kjønn (jente, gutt, annet) og alder, mens det er frivillig å oppgi hvilket fylke man bor i. Den som sender inn spørsmål garanteres anonymitet ved at redaksjonen fjerner all personsensitiv informasjon, som person- og stedsnavn, i spørsmålet. Det opprinnelige spørsmålet med potensielt personidentifiserende opplysninger blir slettet. Språkbruk og staving redigeres aldri. Spørsmål blir sendt inn via internett og avsender kan derfor hypotetisk identifiseres gjennom en IP-adresse. Redaksjonen lagrer ikke IP-adresser og har aldri gjort forsøk på å spore innskrivere.

Administratoren sender vanligvis spørsmålet til en egnet fagperson som skriver et personlig tilpasset svar som publiseres. Hvis det spørsmålet er ukomplisert og vanlig, kan administrator publisere et standard svar som fagpanelet har godkjent tidligere.

Et svar legges ut på nettsiden i løpet av en uke. Informanten får en kode som kan brukes for å finne svaret sitt, eller han kan søke etter det i «siste publiserte svar». Svaret han mottar signeres med yrkestittelen til den personen i fagpanelet som har skrevet det, for eksempel «hilsen psykologen» eller «hilsen helsesøster». Fagpanelet som svarer består av 41 enkeltpersoner og instanser fra hele landet som har daglig kontakt med barn og unge. De gir faglige svar om fysisk og psykisk helse, og ofte råd og veiledning om hvor ungdommene kan henvende seg for å få mer hjelp.

Spørsmål med svar kan leses av alle som besøker siden. Redaksjonen kategoriserer spørsmålene slik at det skal bli lettere å finne tidligere svar på det temaet man er interessert i. Flere av spørsmålene merkes med mer enn én kategori. Kategoriene har endret seg med årene, og er for tiden «følelser», «seksualitet», «kropp og helse» og «rus». Det finnes flere underkategorier til hver av disse; kategorien «følelser» har for eksempel underkategoriene «familie», «identitet», «krenkelser», «mine

følelser», «rett og galt» og «venner og kjærester».

5.2.2 Bruksstatistikk

I 2014 var det 2,9 millioner besøk på Klara Klok og det ble stilt 56 198 spørsmål. Året etter ble det lansert en ny teknisk løsning som ga noe mindre synlighet i søkemotorer, og besøkstallet gikk ned til 2,4 millioner. Det ble likevel stilt 54 122 spørsmål i 2016 (Nordland fylkeskommune 2016).

Informasjonen om dem som stiller spørsmål er selvrapportert. Den største andelen spørsmål kommer fra ungdommer mellom 13 og 17 år, og rundt 70 prosent av alle spørsmål er skrevet av jenter. Det kommer spørsmål fra hele landet, flest fra de folkerike fylkene Oslo, Hordaland, Akershus, Rogaland og Sør-Trøndelag. Det har vært en vedvarende overvekt av jenter som stiller spørsmål til Klara Klok de siste årene. Redaksjonen er likevel fornøyd med at de faktisk får en god del spørsmål fra gutter fordi guttene også rapporteres å være mer tilbakeholdne i bruken av ordinære helsestasjoner. Det kan også tenkes at kjønns sammensetningen er annerledes blant dem som besøker nettsiden og leser andres spørsmål og svar, enn blant dem som sender inn egne spørsmål. Vi vet ingenting om kjønn og alder for alle dem som besøker siden uten å skrive egne spørsmål. Det vi vet er at over 70 prosent av alle besøkende bruker mobiler og nettbrett, og at de største byene ligger på topp over steder som genererer trafikk. Besøkende er innom Klara Klok gjennomsnittlig 2 minutter per økt, hvilket er relativt lenge for en nettside (Nordland fylkeskommune 2016).

5.3 Etiske vurderinger

Flertallet av informantene i mitt prosjekt vil være barn og unge under atten år som tilhører en sosialt utsatt gruppe i samfunnet. De har spesielt behov for beskyttelse mot uetisk forskning (De nasjonale forskningsetiske komiteer 2006). I tillegg skal informasjonen om dem hentes fra internett uten informert samtykke.

5.3.1 Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

Siden jeg planla å arbeide med sårbare, umyndige informanter uten deres viten, tok jeg kontakt med Vidar Enebakk, som er sekretariatsleder for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), og ba om hjelp med en etisk vurdering.

NESH gjør vanligvis ikke vurderinger av forskning på masternivå, men valgte å gjøre et unntak grunnet økende behov for uttalelser om etikk ved forskning på data fra internett. NESH behandlet min prosjektplan på et møte i oktober 2015 og kom med en formell uttalelse hvor de anbefalte at prosjektet gjennomføres (se vedlegg 3). De minnet samtidig om at det er god forskningsetikk å

tilbakeføre forskningsfunn til informantene, og anbefalte at jeg skulle gå i dialog med Klara Klok-redaksjonen om en måte å få til dette i praksis. I konklusjonen skriver NESH:

«Prosjektet er godt fundert, og henvender har allerede gjort seg mange relevante refleksjoner i forskningsetisk forstand. NESH mener prosjektet er forsvarlig og at det kan gjennomføres i tråd med ovennevnte refleksjoner og råd.»

5.3.2 Forskning på internett

Forskning på data hentet fra internett skaper nye utfordringer med å definere hva som kan regnes som privat og offentlig informasjon (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora 2014). At det har skjedd en utvikling i synet på informasjon publisert på internett vises tydelig ved at det i 2004 ble skrevet en masteroppgave som også brukte data fra Klara Klok, men tilsynelatende uten en vurdering av hvorvidt det var etisk riktig å gjøre det (Braaten 2004). Da jeg begynte å tenke på dette prosjektet var diskusjon av etiske problemstillinger rundt bruk av rådatamaterialet et selvsagt tema til diskusjon. Jeg måtte ta stilling til hvorvidt spørsmålene som ungdommer har sendt til Klara Klok kan regnes som offentlige tekster, eller om de er private brev. De som skriver inn til Klara Klok er nok klar over at spørsmålet deres vil publiseres på internett, samtidig er kontakten med tjenesten personlig. Barna og ungdommene skriver gjerne «Kjære Klara Klok» i begynnelsen av spørsmålet, som om Klara er en ekte person de kjenner. Som leser får jeg av og til følelsen av å dykke inn i en privat sfære; at jeg faktisk smuglytter på samtaler på helsestasjonen for ungdom eller den forhenværende suss-telefonen (senter for ungdomshelse, samliv og seksualitet). Jeg vurderer likevel tekstene som offentlige da de som skriver mest sannsynlig vet at spørsmålene deres kommer til å publiseres og brukes som oppslagsverk av andre ungdommer.

Informantene er fullstendig anonyme og jeg, eller Klara Klok-redaksjonen, har ingen mulighet til å spore dem opp². Etisk sett er dette både en styrke og en svakhet fordi det sikrer deltakernes anonymitet, men gjør det umulig å respektere deres autonomi ved å be om et informert samtykke. Informantene har ikke skrevet med den hensikt at deres tekst skal forskes på. Nå finnes tekstene der uten at jeg kan ta kontakt med forfatterne, eller deres foresatte, for å gi informasjon og be om et samtykke til å forske på dem. Jeg synes det er vanskelig å vurdere om det er sannsynlig at informanter vil komme over oppgaven, kjenne seg igjen og eventuelt oppleve det som krenkende

² Det er en teoretisk mulighet for at politi kan spore opp innskrivers IP-adresse. Klara Klok-redaksjonen bekrefter at dette aldri har skjedd.

eller belastende at jeg har analysert deres spørsmål.

5.3.3 Tillatelser og meldeplikt

Klara Klok-redaksjonen har gitt tillatelse til at jeg bruker data fra deres nettside (vedlegg 2). NMBU har Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste AS (NSD) som sitt personvernombud for forskning. Som student ved NMBU plikter jeg å melde fra om mitt prosjekt til NSD om det er meldepliktig. Jeg snakket med saksbehandler ved NSD og fikk tilbakemelding om at prosjektet ikke er meldepliktig. Vurderingen er basert på at jeg ikke samler informasjon som kan identifisere informanter hverken direkte, via koblingsnøkkel til annet registermateriale, eller indirekte ved hjelp av bakgrunnsopplysninger.

Det skal, i noen tilfeller, søkes om tillatelse fra en regional etisk komite for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (heretter REK) før man begynner helsefaglig forskning. Et masterprosjekt er å anse som forskning (Sletnes & Halvorsen 2010). Helseforskningsloven definerer helsefaglig forskning som «virksomhet som utøves med vitenskapelig metodikk for å skaffe til veie ny kunnskap om helse og sykdom» (Helseforskningsloven 2008 §4a) Mitt prosjekt har indirekte som mål å gi kunnskap om helse ved å beskrive opplevelsen av en bakenforliggende determinant som kan påvirke helse, og er således helsefaglig forskning. Jeg skal dog ikke direkte observere, måle eller samle inn informasjon om informantenes helse. Jeg regner prosjektet for å være hovedsakelig av samfunnsvitenskapelig art. I forskningsetikkloven står det kun eksplisitt at REK skal forhåndsgodkjenne helsefaglige forskningsprosjekter som innebærer forsøk på mennesker (Forskningsetikkloven 2006 §4). Mitt prosjekt innebærer ikke noen form for forsøk på mennesker. Basert på ovennevnte argumenter vurderte jeg det ikke å være nødvendig å søke om tillatelse fra REK.

5.3.4 Tilbakeføring av funnene

Klara Klok-redaksjonen og jeg har diskutert hvordan funnene kan tilbakeføres til informantene. Denne samtalen har hovedsakelig handlet om hvorvidt det er riktig å informere dem om at studien finnes. På den ene siden kan det oppfattes negativt av Klara Klok-brukerne å få vite at deres spørsmål er tatt ut av sin sammenheng og forsket på. I verste fall kan det bidra til å svekke tillitten til nettsiden fordi noen av ungdommene vil føle seg overvåket eller brukt. På den annen side, kan det tenkes at noen av brukerne vil reagere positivt og føle at deres synspunkt og opplevelser blir verdsatt og tatt på alvor når voksne bruker dem til forskning. Redaksjonen kom frem til at de ikke ønsker at det skal publiseres informasjon om masterprosjektet på deres nettsider.

Klara Klok-redaksjonen og jeg har avtalt at jeg skal informere fagpanelet om funnene mine. Dette vil skje enten ved en muntlig presentasjon på fagpanelsamling i 2017, eller skriftlig via internt diskusjonsforum. Det er viktig for fagpanelet å vite så mye som mulig om ungdommers opplevelser og utfordringer. At de får en oppdatering på noe som er et økende problem i Norge, kan ha konsekvenser for informantene ved å påvirke fremtidige svar på spørsmål som tar opp fattigdom.

På Klara-Klok.no er det ikke publisert fakta-artikler skrevet av redaksjonen. Det er det derimot på en lignende nettside som heter Ung.no. Ung.no er en informasjonskanal for ungdom drevet av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) med hjelp fra mange andre offentlige og frivillige instanser. Målgruppa er ungdom mellom 13 og 20 år, omtrent den samme som Klara-Klok hjelper. Jeg har avtalt med Ung.no-redaksjonen at jeg skal bidra til å gå gjennom og oppdatere deres eksisterende artikkel om fattigdom.

5.3.5 Oppbevaring av data

Alt rådatamaterialet ligger tilgjengelig for alle på nettsiden klara-klok.no. Utvalget jeg har gjort ligger dels i en passordbeskyttet Dropbox og i et nettbasert passordbeskyttet databehandlingsprogram (Dedoose). Både rådatamaterialet og det analyserte utvalget foreligger i anonymisert form.

5.3.6 Egen forbindelse med Klara Klok

Jeg er ansatt hos Slutta (tidligere Røyketelefonen) som har en avtale med Klara Klok om å besvare spørsmål om tobakk. Jeg er derfor en del av fagpanelet uten å være ansatt av Klara Klok. Slutta er en seksjon i Helsedirektoratet, og Helsedirektoratet bevilger midler til drift av tjenesten Klara Klok. Seksjonen jeg jobber i har ingenting med tildelingen av disse midlene å gjøre. At jeg har forfattet svar på spørsmål innsendt til Klara Klok påvirker ikke datamaterialet for dette prosjektet da det er spørsmålene, og ikke svarene, som skal analyseres.

5.4 Metode for innhenting av rådata

Datamaterialet er hentet fra spørsmål sendt til klara-klok.no. Heretter kommer jeg til å kalle den totale mengden publiserte spørsmål på nettsiden for «rådatamaterialet» og ungdommene som har skrevet dem for «informanter». Forsøk på å hente ut rådatamaterialet var en møysommelig prosess med prøving og gjentatt feiling. Klara Klok-administrasjonen har ikke et separat arkiv, og deres it-

konsulenter hadde ikke noe program som kunne generere en fil for enkel bearbeiding. Jeg ble derfor nødt til å finne et egnet verktøy som kunne hjelpe meg å velge ut relevante spørsmål. Jeg kontaktet Klara Klok-redaksjonen i forkant av hvert forsøk på å hente ut data for å forsikre meg om at det ikke ble gjort endringer på nettsiden i løpet av det tidsrommet jeg arbeidet med den.

5.4.1 Rådatamaterialet

Det ligger over en halv million publiserte spørsmål i Klara Kloks åpne arkiv³ (Klara Klok 2015), det eldste publisert 1.januar 2008. Hvert spørsmål er publisert på egen URL-adresse. Sidene inneholder innsendings- og svartidspunkt, informantens alder og kjønn, kategoriene spørsmålet er lagt i, samt selve spørsmålet og svaret.

Gjennomlesing av alle spørsmål sendt inn i løpet av månedene juni og juli 2015 viste at økonomi ikke var et vanlig tema å skrive om til Klara Klok; jeg fant kun et par relevante spørsmål i måneden. Disse var publisert under forskjellige spørsmålskategorier. Uavhengig av hva spørsmålet handler om er det stor variasjon i hvor mye hver enkelt skriver om seg selv, sin situasjon og sine opplevelser. Noen gir en rik beskrivelse av fortid, nåtid og tanker om fremtiden, mens andre gir et øyeblikksbilde. Noen skriver en setning, mens andre skriver en A4-side.

5.4.2 Søkemotorer som ikke fungerte: Klara-klok.no og Google.com

Å bruke den innebygde søkemotoren på klara-klok.no, eller Google.com hadde store begrensninger både i selve søket, og ved behandling av søkeresultatene. Hos Klara Klok er det ikke mulig å sortere etter ønsket tidsperiode og et søk begrenses til 129 tegn uten mulighet for trunkering. Søkemotoren hos Klara Klok skiller heller ikke mellom hvorvidt søkeordet blir brukt av informanten eller av fagpersonen. Å bruke denne søkemotoren ville krevd at jeg gjorde en rekke separate søk, ryddet opp i utallige duplikater, samt at jeg potensielt ville fått en stor mengde ekstraarbeid ved å måtte lese gjennom spørsmål som ikke inneholdt treff.

Jeg forsøkte å bruke Google da dette er den mest brukte søkemotoren i verden og svært brukervennlig. Google har den fordelen at den kan skille mellom hva som er spørsmål og hva som er svar. På Google.com er det mulig å søke gjennom alle publiserte spørsmål fra klaraklok.no ved å skrive site:klara-klok.no/spoersmaal i søkefeltet. Ved hjelp av Google Advanced Search kan man også angi så godt som ubegrensede mengder med detaljerte søkeord innenfor disse nettsidene, og man

³ 525 445 spørsmål per 14.oktober 2015

kan avgrense funnene til bestemte tidsrom.

Det største problemet med søkemotorene var at hverken Klara Klok eller Google presenterte treffene på en måte som ville gjøre det praktisk mulig å gå gjennom dem. Det ville rett og slett bli en uoverkommelig stor jobb. Treffene ble presentert som inngangsporter til de ulike URL-adressene slik at hver enkelt nettside som inneholder ett av søkeordene manuelt måtte åpnes for å leses. For å arbeide videre med spørsmålene måtte de markeres, kopieres, og limes inn i et egnet Word/Exceldokument. Også informasjon som alder, kjønn og tidspunkt ville måtte ha blitt skrevet inn manuelt i et annet dokument. Med flere tusen treff til vurdering ville dette vært en uoverkommelig oppgave. Et annet problem ville oppstått om nettleseren oppdaterte seg for da måtte søket gjentas og det vil være vanskelig å finne tilbake til det stedet man befant seg i sorteringen.

5.4.3 Verktøy for innsamling: scraping og Excel

Søkemotorene jeg forsøkte var til liten hjelp, så jeg endte opp med å bruke «scraping» for å hente ut rådata. Scraping er en metode hvor alle underordnede URL'er knyttet til én nettadresse blir samlet inn av et dataprogram som systematiserer innholdet. Jeg fikk hjelp av en kyndig dataprogrammerer som bygget et scraping-program for meg. Dette skulle «høste» all informasjon fra nettsiden klara-klok.no, det vil si alle 500 000+ spørsmål og svar, og deretter legge dem og tilleggsinformasjonen i ordnede kategorier i et Excel-skjema. Da ville jeg kunne bruke Excel til å søke etter relevante spørsmål, og til å sortere disse treffene ved å markere relevant/ikke relevant i en egen kolonne. Når datamaterialet er i Excel-formatet er det ikke lenger nødvendig å åpne og lukke dokumenter underveis i gjennomgangen, hvilket sparer tid. Det er også enkelt å fjerne uønskede kolonner, for eksempel tidsrom jeg ikke skal se på, eller svarene fra fagpanelet. Rådatasamlingen kan også lagres lokalt slik at den blir stabil å jobbe med. En fordel ved å laste ned absolutt alt fra nettsiden, er at det da ville vært mulig å beskrive og sammenligne de kvantitative elementene i utvalget mot de samme egenskapene i rådatamaterialet. For eksempel kunne jeg undersøkt om det er flere gutter som stiller spørsmål om økonomi, enn det som er vanlig for alle andre spørsmål, eller jeg kunne sammenlignet antall ord i mitt utvalg med den generelle trenden for alle spørsmål.

Scraping-metoden viste seg, dessverre, også å være vanskeligere å gjennomføre i praksis enn antatt. På grunn av rådatamaterialets størrelse, tok selve nedlastingen opp mot to uker, og filen den produserte ble så stor at det var vanskelig å importere den til Excel. Sannsynligvis var det også den store mengden med nettsider som førte til at det gjentatte ganger oppstod feil i nedlastingen. For eksempel ble de første 100 000 spørsmålene lastet ned fem ganger istedenfor å laste ned alle de

ulike 500 000. Etter et par måneder med forsøk på å korrigere for feil, gikk jeg bort fra målet om å samle inn hele rådatamaterialet. Løsningen ble å søke opp URL-adressen til hvert enkelt søkeord fra søkeordslisten beskrevet i underpunkt 5.4.4, og så høste informasjon fra hver enkelt av disse adressene separat. URL-adressene ble generert fra søkemotoren på klara-klok.no fordi den viste flere treff enn google.com. Denne løsningen krevde ikke mer enn et dagsverk i forberedelse, men sparte flere uker med nedlastning. I tillegg fungerte det uten feil. Løsningen gir dessverre ikke muligheten til å sammenligne egenskaper ved rådatamaterialet med det utvalgte datamaterialet. Nedlastningen ble gjort 9.september 2016.

5.4.4 Prosessen frem mot en søkeordsliste

Jeg "scrapet" funn fra URL'er som var basert på en søkeordsliste med førtifem punkter, som ble utvidet til 80 fordi søket ikke hadde mulighet for trunkering (se vedlegg 4). Å komme frem til søkeordslisten har vært en utforskende prosess.

Før jeg begynte med konkret utforming av søkeordslisten, leste jeg gjennom hundrevis av publiserte spørsmål på klara-klok.no. Jeg gjorde dette for å få en følelse av språket ungdommene brukte, blant annet ble jeg kjent med vanlige feilstavinger. For å få en tilnærmet oversikt over hvilke ord jeg kunne ha nytte av å søke på, drodlet jeg fritt rundt ord jeg hadde sett brukt om familieøkonomi, eller tenkte kunne brukes for å fortelle om familier med dårlig råd. Noen av de første ordene var "fattig", "lite penger" og "trygdet/trygda". Disse ordene testet jeg så ut i søkemotoren til Klara-Klok.no. Ved å skimlese deler av treffene fra slike drodlesøk, fant jeg så nye ord som jeg testet ut på samme måte. Hvis søk på "fattig" resulterte i et svar hvor en jente skrev at de var fattige fordi "mamma har gjeld", så søkte jeg på "mamma har gjeld"/"pappa har gjeld"/"foreldrene mine har gjeld" for å se om det dukket opp treff på det. Så kikket jeg på de treffene og fant nye søkeord. Sånn vokste søkeordslisten. Drodlesøkeord som ikke ga noen resultater ved testing ble ikke inkludert i søkeordslista. Det ble heller ikke ord hvor treffene helt klart overlappet med søkeord som allerede var inkludert, eller der det var så få treff at jeg raskt kunne vurdere at treffene ikke var relevante. Ingen av forsøkene med varianter på dialekt og nynorsk tilførte noe nytt og ble derfor ikke inkludert, men flere feilstavinger ble det. Ordet "mye" ble likestilt med "my", ordet "råd" med "rå", og ordet «fattig» måtte søkes opp som "fatti", "fattie", "fattig", "fattige", "fattigst" og "fattigste".

Noen søkeord ble ekskludert fra søkeordslista fordi de ga et u håndterlig stort antall treff. Søk på "penger" ga for eksempel over ni tusen treff, og søk på "NAV" ga rundt seks tusen. Rask skanning viste at treffene på disse ordene svært sjelden var relevante. For søkeordet "penger" kom det opp

treff om alle tenkelige tema. Ved søk på "NAV" var spørsmål om mulighet til engangsstøtte for kosmetiske inngrep og operasjoner, og permisjonsregler for vordende unge foreldre gjengangere. Det var også ofte slik at bare fagpanelet nevnte NAV. For å få færre og mer presise svar snevret jeg inn noen av søkeordene ved å kombinere flere ord. Jeg endte da med ulike variasjoner rundt det opprinnelige søkeordet, som "går på NAV"/ "får penger fra NAV"/ "trygdet"/"mamma har mistet jobben" og "lite penger"/"ikke nok penger"/"pengeproblemer" osv. Det samme gjorde jeg ved søkeord som resulterer i mange resultater som ikke gjelder familien. Ett eksempel er at jeg valgte å bruke "mamma/pappa er arbeidsledig" istedenfor kun "arbeidsledig". Ved sistnevnte søkeord ble det flest treff av typen "kjæresten min er arbeidsledig".

5.5 Utvalg for analyse

Datamaterialet som analyses er et resultat av en rekke vurderinger. I dette kapittelet gjør jeg rede for prosessen og valgene jeg har tatt for å ende opp med utvalget beskrevet i resultatkapittelet.

Jeg leste først gjennom alle spørsmålene generert fra scrapingen og grovsorterte dem i kategoriene "ja", "retrospektiv", "usikker", "barnevern", "fordelingsspørsmål", "andre" og "irrelevant". Alle spørsmål som ikke umiddelbart ble forkastet ble markert med første bokstav i ovennevnte kategorier; altså j, r, u, b, f. Disse ble lest og vurdert en gang til. Jeg tok ikke hensyn til hvorvidt spørsmålene hadde fått et svar eller ikke.

Underveis i seleksjonsprosessen noterte jeg begrunnelser for hvorfor ulike spørsmål ble ekskludert eller inkludert, og jeg samlet på eksempler. Ikke sjelden ønsket jeg å skrive tilbake for å be ungdommene fortelle mer om sin situasjon, men det var ikke mulig. Derfor ble jeg nødt til å ekskludere spørsmål hvor jeg ikke hadde godt nok grunnlag til å si at inklusjonskriteriene var oppfylt. De inkluderte spørsmålene fikk ID-nummer som brukes videre i analysen. Alle utsagn som brukes som eksempler er sitert nøyaktig slik de er skrevet av informanten uten retting av feil ordbruk, staving eller grammatikk.

5.5.1 Inklusjonskriterier

Alle spørsmål som kan bidra til å besvare min problemstilling ble inkludert. Det er spørsmål fra barn og ungdom som beskriver at én eller begge foreldrene har dårlig økonomi. Det samme gjelder spørsmål fra informanter som ser tilbake på en oppvekst, eller en tidligere periode, hvor det har vært knapt med penger i familien de vokste opp i, eller vokser opp i.

5.5.1.1 Tidsperiode

Jeg begrenset utvalget til kun å inkludere spørsmål publisert etter 1. januar 2011. Dataene ble høstet i 9. september 2016, så tidsperioden utgjør fem år og åtte måneder. Å ekskludere spørsmål fra de tre første årene var en ren praktisk avgjørelse for å begrense mengden med spørsmål som skulle vurderes.

5.5.1.2 Informantens alder

Målgruppa for Klara Klok er 10-25 år. Jeg setter ingen aldersgrense for inklusjon i analysemateriale. Den nedre alderen for inklusjon vil naturlig begrense seg ved at barna må ha kunnet skrive for å stille et spørsmål. Den yngste informanten jeg har identifisert på Klara-klok.no, er åtte år.

Jeg vurderte å sette en øvre aldersgrense, men valgte ikke å begrense utvalget slik. Det er to grunner til det; for det første kan foreldre være pålagt forsørgeransvar for barn frem til de fyller 24 år, og for det andre kunne spørsmål fra de eldste informantene også bidra til å besvare problemstillingen. Noen av Informantene i 20-årsalderen ser tilbake på oppveksten og gir reflekterte betraktninger om hvordan fattigdommen påvirket dem. Den formelle myndighetsalderen i Norge er 18 år, og ved 18 års alder er man juridisk regnet som voksen. I Barneloven fremgår det likevel at foreldre har forsørgeransvar for barna også etter de har fylt 18 hvis de holder på med «skulegang som må reknast som vanleg» (Barnelova 1981, §68). Jeg anser videregående opplæring som vanlig skolegang da 98% av avgangselevne fra grunnskolen gikk direkte over i videregående opplæring i 2014 (Utdanningsdirektoratet 2015). Retten til videregående opplæring har man vanligvis i 5 år etter fullført grunnskole, men ved spesielle behov kan retten forlenges. Ungdomsretten må brukes innen utgangen av det året du fyller 24 år (Opplæringslova 2016, §tabell 8-1). Unge myndige kan få ettervern fra barnevernet med tiltak opp til fylte 23 år (Barnevernloven 1992, §1-3). Disse lovbestemmelsene gir et tydelig signal fra myndighetene om at mange unge har behov for, og bør kunne forvente, å få økonomisk støtte fra sine omsorgspersoner også etter fylte 18 år.

5.5.2 Eksklusjonskriterier

I det følgende presenteres en liste med 11 eksklusjonskriterier. Dette er egenskaper ved et spørsmål som gjør det uegnet for å besvare problemstillingen og derfor ikke blir tatt med i utvalg for analyse. Hvert eksklusjonskriterium har en «merkelapp», en beskrivelse, en begrunnelse, og ett eller flere eksempler. I underpunkt 5.5.2.1 beskrives noen unntak fra eksklusjonskriteriene.

1. **Voksen 1**

Spørsmål fra unge myndige som «har begynt sitt voksne liv» og har betalingsproblemer og gjeld, ofte fordi de er syke. Innenfor denne kategorien kommer mange spørsmål om støtte til tannlegebehandling, og spørsmål fra dem som kaller seg «fattig student».

Begrunnelse: Foreldrene har ikke forsørgeransvar for dem lenger; de bor ikke hjemme og går ikke på videregående skole. Studenter er en gruppe som ikke inkluderes i norsk statistikk over personer med lavinntekt. Det er vanlig og forventet at man ikke har så mye penger under studietida.

Eksempel:

- «det er jo ganske dyrt når man er fattig student», 19 år.

- «vil ikke at datra vår skal vokse opp med foreldre som har gjeld», 20 år.

Voksen 2

Spørsmål fra tenåringer som bor sammen med en kjæreste eller venner fremfor å bo hjemme. Det er en forutsetning at de ikke bor borte for å fullføre videregående opplæring.

Begrunnelse: Det fremkommer ikke at familien ikke har råd til å forsørge dem. Tilsynelatende velger de å bo hjemmefra og ta ansvar for egen økonomi.

Eksempel:

«Økonomien til meg og kjæresten er helt på rævtur», 17 år.

«Jeg bor sammen med forloveden, og vi har slitt en del økonomisk», 17 år.

2. **Uselvstendig**

Spørsmål fra unge som skriver at de ikke har penger til å flytte hjemmefra selv om de er myndige og ikke går på videregående, eller at de har dårlig råd fordi de ikke har lyst til å ta opp studielån.

Begrunnelse: Det må forventes at man en dag skal skaffe seg jobb, eller ta opp studielån.

Eksempel: «Jeg skal begynne på skole til høsten og da har ikke jeg krav fra nav lenger. da må jeg ta opp studielån igjennom lånekassa . men dette er noe jeg ikke vil , jeg vil ikke sitte med masse lån som 18 åring».

- «Da jeg tar en tung utdanning, har jeg ikke tid eller kapasitet til å jobbe ved siden av», 19 år.

3. **Hemmelig**

Spørsmål fra unge som skriver de ikke har råd til ulike ting fordi de tydeligvis ikke ønsker at foreldre skal vite at de bruker penger på det.

Eksempel på pengeformål: angrepille, prevensjon, graviditetstest, test/behandling av kjønnsykdommer, underlivssopp, operasjon av kjønnslepper, operasjon av trang forhud, behandling av kviser og arr etter kviser, hårfjerning, timer hos logoped, samtaler med psykolog,

bind, barberhøvl, bh, sminke, slankepiller/diettmat, alkohol, sexleketøy, penger til å betale gjeld fra f.eks. hasjkjøp, eller noe annet de egentlig ikke fikk lov til å kjøpe (billett til Justin Bieber-konsert).

Begrunnelse: Familien har sannsynligvis grei økonomi, men det er ikke sikkert foreldrene ville ønsket å betale for de nevnte tingene.

Eksempel på formuleringer: «tør ikke spørre mamma», «jeg ønsker ikke å snakke noe særlig med foreldrene mine om dette», «foreldrene våres er det uaktuelt og spørre da vi ikke har noe godt forhold», og «det er ikke det at vi har dårlig råd, men jeg ønsker ikke alt skal gå til meg om du skjønner».

4. NAV

Spørsmål fra unge som ønsker støtte fra Nav til å flytte ut fordi de har dårlig forhold til noen i familien, eller fra unge som håper at Nav kan dekke utgifter til plastisk kirurgi og kosmetiske inngrep.

Begrunnelse: Det er ingenting ved disse spørsmålene som tydelig viser at informantens familie har dårlig råd.

Eksempel:

- «jeg har veldig vanskelig for å tilpasse meg dem [foreldrene], og de kan overhode ikke tilpasse seg meg. [...] Kan jeg få økonomisk støtte fra nav til å flytte ut?», 16 år.

- «Har tenkt til å ta silikon neste år [...] Går det ann å få noe av operasjonen dekt, ettersom det plager meg psykisk osv?», 17 år.

5. Barnetrygd og barnebidrag 1

Spørsmål fra jenter, både over og under myndighetsalder, som lurer på hva slags støtte de kan få fra staten og barnefaren når/hvis de får barn.

Begrunnelse: Jeg regner dette som spørsmål om etablering av egen familie.

Eksempel:

- «Jeg er 16 år, og er blitt gravid. Jeg lurer på hva jeg har av rettigheter når det gjelder penger og stødnader».

Barnetrygd og barnebidrag 2

Spørsmål fra tenåringer som lurer på reglene for utbetaling av barnetrygd fra staten eller barnebidrag fra den andre forelderen. De lurer på hvor mye penger det er, hvor lenge man kan få/kreve det, hva det skal brukes på, og om det er foreldrene eller barnet som skal få pengene på

konto. Også spørsmål hvor det er snakk om krangling om barnebidragets størrelse.

Begrunnelse: Det fremgår ikke at én eller begge foreldrene har dårlig økonomi.

Eksempel:

- «det jeg lurer på om er om jeg kan få barnebidraget satt inn på min konto?», 15 år.

6. Arbeidserfaring

Spørsmål fra unge som enten har lyst på ekstrajobb, eller er opprørte over at foreldrene synes de bør begynne å tjene noen egne penger. Også spørsmål fra unge som opplever at foreldrene vil bestemme over pengene de har tjent.

Begrunnelse: Foreldrene har sannsynligvis grei økonomi, men ungdommene vil ha ekstra lomme penger, og/eller foreldrene ønsker at barna skal få arbeidserfaring og bli mer selvstendige.

Eksempel:

- «Jeg har veldig lyst på en sånn liten jobb der jeg kan tjene meg litt lomme penger», 13 år.

- «Han [stefar] maser veldig mye om når jeg skal få meg jobb», 19 år.

- «i sommerferien har jeg jobbet i noen uker og tjent masse penger, i tillegg får jeg penger i ukelønn. Nå har foreldrene mine tappet kontoen min og satt de vekk slik at jeg ikke skal kunne bruke dem», 16 år.

7. Fordelingsspørsmål

Spørsmål som handler om familiens pengeprioriteringer. Informanter forteller at foreldrene har penger og prioriterer å bruke dem på seg selv, at søsken får mer enn dem, eller at foreldrene burde gi dem mer i lomme penger og kjøpe dyrere ting til dem. Noen av ønskene er så dyre at de færreste foreldre ville dekket det.

Begrunnelse: Jeg kan ikke vite om familien har grei eller dårlig økonomi kun basert på at barnet ønsker å få mer enn han eller hun får. Foreldrene kan mene at det er viktig å lære seg å spare, eller at man må nøye seg med å gå på fotball og ikke på treningsstudio.

Eksempel på dyre pengeformål: egen bil, hest, språkreise, medlemskap på treningsstudio, den nyeste iPhone eller Macbook pro, dyre skjønnhetsbehandlinger, luksusvarer, store utgifter til skoleball og russefeiring, shopping som «hobby», hybel når barnet kan bo hjemme.

Eksempel:

- «I det sist ehar jeg vært litt sur fordi jeg aldri får nye klær, mamma er så opptatt av at alt skal være billig sellom jeg vet at hun har ganske mye penger», 14 år.

- «Jeg synes det er helt forferdelig med pengepress: Russekort, russeklær, russelegg, landstreff, store arrangementer osv... ALT DETTE ER FORFERDELIG DYRT!! (...) Foreldre har egentlig ikke

lystå støtte meg så mye i saken, de syns russetiden er latterlig», 18 år.

- «Jeg trenger å snakke med psykolog, men har ikke råd, og foreldre vil ikke hjelpe», 18 år.

8. Omsorgssvikt

Spørsmål som forteller om foreldre med rusproblemer og alvorlig psykisk/fysisk sykdom, men ikke nevner penger eller materiell deprivasjon.

Begrunnelse: Det er tydelig at de som skriver mangler trygghet og emosjonell støtte i hjemmet, men jeg kan ikke automatisk slutte at de også mangler penger om de ikke skriver det.

Eksempel:

- «mamman min greier ikke ta vare på meg», 16 år.

- «Moren min er alkoholiker, hun har dårlig samvittighet for meg og jeg kan ikke snakke så mye med henne for jeg vil ikke at hun skal bli mer deprimert enn hun allerede er. Jeg har prøvd å hjelpe henne nesten hele livet, fra jeg var 10-11 år. Jeg føler at ingen har noengang hjulpet meg.»
26 år.

- «Jeg føler meg virkelig dømt til å mislykkes her i verden. Jeg har ikke akkurat hatt en enkel barndom, foreldrene mine har slitt mye selv og det har selvsagt også gått utover oss barna.»
21 år.

9. Empati

Spørsmål som handler om andre mennesker som har dårlig råd i familien. Også spørsmål fra foreldre som har dårlig råd og bekymrer seg på sine egne barns vegne.

Begrunnelse: Dette er annenhånds opplysninger om hvordan det er å vokse opp med dårlig råd.

Eksempel:

«De har nesten ikke penger til mat, fordi faren bruker de på alkohol. Kjæresten min må kjøpe sin egen mat og andre nødvendige ting som han egentlig ikke har råd til. Faren går på NAV og tjener ikke stort. Moren jobber mye men pengene går til å betale ned gjelda, og gjelda er enorm.»
jente 18

10. Barnevern

Spørsmål fra barn og unge som er under barnevernets omsorg og bor på institusjon eller i fosterfamilie.

Begrunnelse: I disse tilfellene er det det offentlige som har forsørgeransvaret, ikke familien. Jeg gjør ikke unntak for spørsmål hvor det nevnes at familien har dårlig råd.

Eksempel:

- «pengene jeg skulle få fra barnevernet har blitt utsatt. jeg merker at jeg virkelig trenger penger

til mat og billett», 18 år.

- «jeg lurer på dette, for jeg vil komme i en rik fosterfamilie», 11 år.

- «Jeg ble slått hjemme og krangla med pappa mye og mamma så jeg kunne ikke bo der. pappa hadde problemer med sinne sitt.. han ble forbanna for småting .. og mamma hadde veldig dårlig økonomi..», 16 år.

11. Tvetydig

Spørsmål med innhold som kan tolkes både som tegn på at familien har dårlig råd, eller som noe annet. Herunder flere spørsmål hvor det oppgis at en av foreldrene er uføretrygdet.

Begrunnelse: Jeg kan ikke vite hva som er den underliggende meningen i ordene som brukes. Når det ikke er andre formuleringer som utdyper og hjelper meg å tolke, vet jeg ikke om familien mangler midler eller ikke.

Eksempel:

«Jeg føler bare at mine tre beste venner alltid får så mye mer, og jeg føler at jeg er så fattig!», 15 år.

- «burde snakke med en psykolog eller noe. Men så føler jeg at det bare blir dyrt og bortkastet med penger :(Og jeg vet vi ikke er de rikeste..», 15 år.

12. Irrelevant

Spørsmål som ikke handler om familiens økonomi, men likevel har inneholdt søkeord. Noen av disse bruker fattig som et nedsettende ord.

Begrunnelse: Disse spørsmålene er ikke relevante for temaet.

Eksempel på formuleringer: «jeg spiser kalori fattig mat», «jeg har lyst til å hjelpe fattige», «jeg har ikke penger på telefonen», «hvordan overlever egentlig folk på trygd», «jeg er så redd for at jeg blir mislykka og fattig når jeg blir voksen», «jeg blakket meg på å spandere», , «jeg føler meg så jævelig fattig. For jeg har nesten ikke gått på skole», «Jeg føler meg som en fattig liten drittunge, som ikke er noe verd».

5.5.2.1 Unntak fra eksklusjonskriterier

1. Voksen

Informanten «har begynt sitt voksne liv» og ser tilbake på barndommen med dårlig økonomi, eller beskriver at han føler ansvar for å hjelpe én, eller begge foreldrene med økonomiske problemer.

Eksempel:

- «Hun presterte også å tømme sprakontoen min og reiste til Paris i en uke da jeg var 14. Der sat

jeg, hjemme alene, blakk og uten mat. Jeg bgynte å stjele penger og mat»

- «prøver så godt jeg kan for å gjøre livet deres enklere. Jeg jobber hardt for å forsørge dem», 22 år.

3. **Hemmelig**

Informanten uttrykker eksplisitt at familieøkonomien er grunnen til at de ikke vil be om å få, eller ikke får, penger til tingene nevnt i eksklusjonskriterium 3.

Eksempel:

- «trenger regulering [...] Er det noen som kan dekke tannregulerings regninga? For det er ingen i familien som kan betale den», 18 år.

- «vi ikke har penger nok til en psykolog her i familien».

«Skulle gjerne ha tatt en graviditet test, men moren min og stefaren min har ikke råd», 18 år.

- «jeg tør ikke si ifra at jeg sliter for vi har nesten ikke råd til mat engang», 17 år.

NAV

Informanten ønsker at NAV skal hjelpe en av foreldrene med penger fordi han/hun sliter økonomisk på et eller annet vis.

Eksempel:

- «er det noe jeg eller noen kan gjøre før det går så langt at hun [mamma] aldri kommer seg på bena igjen? personlig bor jeg hos far så det er ingen problem på det viset».

- «mannen ikke er trygg [...] jeg ønskerå vise henne [mamma] svarene fra dere- så hun kan være trygg på at hun faktisk sitter igjen med penger og kanskje kan finne seg et annet stedå bo», 19 år.

6. **Barnetrygd og barnebidrag 2**

Unntak 1: Informanten ønsker å flytte fra en forelder til en annen, men bekymrer seg for hvordan den de flytter fra skal klare seg økonomisk uten barnetrygd og barnebidrag.

Unntak 2: Informanten lurer på om det er mulig for forelderen å slippe å betale barnebidrag fordi han/hun ikke har råd.

Eksempel:

«Hun kan heller slippe å betale når hun har så dårlig råd, hva er vits med at hun betaler for at pappa skal ha det bra, og sliter selv...»

7. **Arbeidserfaring**

Unntak 1: Informanten er umyndig, eller går på videregående, og må betale foreldrene sine for husleie og mat fordi husholdningen ikke klarer seg uten barnets lønn, eller barnets oppsparte

midler (f.eks. konfirmasjonspenger).

Unntak 2: Informanten har oppdaget at foreldrene har tatt alle pengene de har tjent.

Eksempel:

- «Min mor får barnetryk for meg og de to yngste søskene mine, men det rekker som regel ikke til [...] jeg blir myndig da, så må jeg hjelpe til med å betale husleie», 17 år.

- «jeg jobbet noen steder som min mor (som er den eneste andre som har tilgang til kontoen) skulle sette inn på sparekontoen noen ti tusen. Da jeg gikk inn på kontoinformasjonen var det kun 88kr der. Jeg er ganske sikker på at det er min mor som har tatt ut pengene..», 18 år.

8. Omsorgssvikt

Informanten forteller at de mangler *helt* grunnleggende materielle goder som mat, strøm og et trygt sted å bo. Grunnen kan være at foreldrene bruker inntekten på rus (overlapp med eksklusjonskriterium nr.7), har mistet jobben, eller den kan ikke være nevnt.

Eksempel:

- «foreldrene mine er alkoholikere (...) Jeg vil tjene penger, slik at jeg kan starte på livet mitt slik jeg ønsker det (...) De (vennene) har råd til sydenturer, en kveld på byen, et herlig måltid, mens jeg så vidt har råd til et brød...», 18 år.

- «hu sender penger til folk hu chatter med og driter i meg. Når hu er sulten går hu ut og spiser. Jeg måtte ordne alt selv jeg fikk meg en jobb som jeg tjener 200kr hver uke. Og med de pengene må jeg klare meg selv med mat og klær.», 13 år.

5.6 Koding og analyse av utvalget

Allerede i utvelgesprosessen fikk jeg en god oversikt over innholdet i datamaterialet og der begynte arbeidet med analysen. Jeg forsøkte å se tekstene med et fenomenologisk blikk.

Fenomenologi er en filosofisk retning først beskrevet av Edmund Husserl som tematiserer menneskers bevissthet og opplevelser av fenomener fra et førstepersonsperspektiv (Zahavi 2013). I filosofisk forstand er fenomenologien ikke-reduksjonistisk og ser bevissthet som noe som ikke objektivt kan forstås utenfor en selv (Zahavi 2013). Når målet med et forskningsprosjekt er å forstå andre menneskers livsverden, blir det derfor nødvendig å tolke fenomenologi på en annen måte. I kvalitativ forskning beskrives begrepet «fenomenologisk tilnærming» som det å være på jakt etter menneskers beskrivelse av verden slik de opplever den i sin bevissthet. En fenomenologisk forsker forstår det slik at informantenes tanker representerer virkeligheten og må sette sine egne

kunnskaper og antakelser til side (Kvale & Brinkmann 2009). Malterud beskriver det å ha en fenomenologisk tilnærming som å, i all bearbeiding av ordene deres, å være så lojal som mulig mot det informantene har fortalt (Malterud 2013).

Malterud var inspirert av fenomenologien da hun utviklet sin metode for tekstanalyse og jeg var igjen inspirert av hennes systematiske tekstkondensering i bearbeidingen av mine data. Malteruds tekstkondensering er en prosess i fire deler som innebærer at man først danner seg et helhetsinntrykk, så identifiserer meningsdannende enheter, og deretter trekker ut innholdet i disse, og sammenfatter betydningen (Malterud 2013).

For å unngå at mine forutbestemte antakelser skulle påvirke analysen i stor grad lagde jeg ingen bokser for sortering av utsagn før jeg begynte å kode. Kategoriene for koding skulle springe ut av datamaterialet fremfor at datamaterialet skulle tilpasses et ferdig sett med koder. Kategoriene ble derfor til ved en induktiv tilnærming hvor jeg leste gjennom datamaterialet sammenhengende uten forhåndsbestemte kategorier for å få øye på sentrale tema (Kvale & Brinkmann 2009). Disse temaene ble i første omgang til fem kategorier som forteller om hele livssituasjonen, og i andre omgang ble det til rundt femti kategorier som beskriver konsekvenser av økonomiproblemene.

5.6.1 Første runde med koding

I første omgang ble utsagn fra spørsmålene kodet i fem kategorier: 1. helseproblemer, 2. omsorgssvikt og overgrep, 3. inntekt og utdanning, 4. styrker og 5. materielt. Underpunktene 5.6.1.1 – 5.6.1.5 gir en beskrivelse av hva disse kategoriene rommer. Ikke all tekst i det utvalgte datamaterialet ble kodet og ingen utsagn fikk mer enn én kode knyttet til seg. Kodene rommer tema som vevde seg som røde tråder gjennom datamaterialet. For å illustrere skisserer jeg her gangen i et typisk spørsmål: Spørsmålet begynner gjerne med en beskrivelse av familiestrukturen, så nevnes en bekymring for økonomien, for eksempel ved å fortelle om noe konkret som informanten/familien ikke har råd til. Deretter gis en forklaring på hvor foreldrene får penger fra, eller hvordan informanten tjener penger selv. Ofte gis det informasjon om foreldres problemer med helse og eventuelt rusmisbruk og andre former for omsorgssvikt. Deretter fortelles det litt om hvordan det går på skolen, litt om forholdet til venner og hvordan barnet/ungdommen har det psykisk. Spørsmålet avsluttes som regel med et fortvilet ønske om å få hjelp og råd.

5.6.1.1 Kategorien «helseproblemer»

Kategorien inneholder utsagn om helseproblemer som informantene eller foreldrene deres opplever. Jeg skiller ikke mellom foreldre og steforeldre i denne sammenhengen. Dette dreier seg om fysisk og psykisk uhelse uttrykt både ved diagnoser og plager. Jeg har ikke kodet utsagn om helseproblemene til venner, kjærester eller søsken. Utsagn om helseproblemer direkte knyttet opp mot materielle mangler er ikke inkludert her, men kodet som «materielt».

5.6.1.2 Kategorien «omsorgssvikt og overgrep»

Kategorien inneholder utsagn om at informanten har blitt utsatt for seksuelle overgrep i, eller utenfor, familien. Også utsagn om omsorgssvikt i hjemmet med foreldre som er for syke til å ta vare på barna sine, ruser seg, og bruker fysisk og psykisk vold.

Utsagn om informantenes egen rusbruk eller vold mot seg selv og andre er ikke del av denne kategorien. Slike utsagn har havnet i «helseproblemer» fordi de er uhensiktsmessige mestringsstrategier som påvirker helsen.

5.6.1.3 Kategorien «inntekt og utdanning»

Kategorien inneholder utsagn om økonomiske problemer uten at det gis noe informasjon om konsekvens eller årsak. Informantene forteller hvor foreldrene får, eventuelt ikke får, sin inntekt fra. De skriver også om hvordan de selv skaffer penger, og hva de kan gjøre for å få mer penger til seg selv og hjelpe til med familiens økonomi. Her er utsagn om foreldrenes utdanning, og om informantenes utdanningssituasjon, hvordan de mestrer skolegang og hvilke ønsker og planer de har for utdanning og jobb fremover.

5.6.1.4 Kategorien «styrker»

Styrke-kategorien skiller seg fra de andre kategoriene fordi temaet ikke var en gjenganger i datamaterialet. Kategorien ble opprettet fordi jeg ønsket å identifisere glimt av noe positivt i problembeskrivelsene. Kategorien inneholder utsagn om at informantene opplever at de mestrer noe, har gode egenskaper, er svært engasjert i noe, eller har ressurspersoner rundt seg som kan hjelpe dem.

Jeg har ikke kodet de mange utsagnene om at informantene tar på seg en slags foreldrerolle i familien som en «styrke». Jeg tolker slike utsagn som tegn på at informantene er ansvarlige, omsorgsfulle og ofte svært modne for alderen, hvilket er gode egenskaper. Likevel ser jeg disse egenskapene først og fremst som en nødvendig overlevelsesmekanisme i en situasjon som har

oppstått fordi foreldrene ikke klarer å fylle sin rolle.

5.6.1.5 Kategorien «materielt»

Kategorien inneholder alle utsagn om at det ikke finnes noen/nok penger til ting og andre konsekvenser av familiens dårlige økonomi. Det dreier seg om konkrete ting familien ikke har råd til, og hvordan dette påvirker informantene følelsesmessig, praktisk og på andre måter.

Det er kun kodet utsagn om følelser når disse er nevnt *direkte* i sammenheng med de materielle manglene og ingenting annet. Dette fiktive utsagnet blir for eksempel ikke med i denne kategorien fordi det er uklart om det er økonomien, eller de andre problemene, som forårsaker de negative følelsene: «Jeg er så sliten og gråter hele tiden. Mamma har fått kreft og vi har dårlig råd, og nå krangler mamma med søsteren min.»

5.6.1.6 Eksempel på et kodet spørsmål

Figur 5) Koder brukt i første del av analysen med fargene som representerer dem

Under vises et eksempel på et kodet spørsmål. Figur 5 (over) viser hva de markerte fargene betyr.

Hei, jeg er en jente på 14år og har levd et trist liv hele tiden. Jeg har foreldre som krangler og noen ganger SLOSS foran oss barna. Jeg har 3 søsken til. Er det normalt? Det har skjedd helt siden jeg var liten men da skjønte jeg ingenting. Da jeg var 6år slo faren min mamma i ansiktet at hun mistet fortenna... Mamma vil egentlig skille seg fra faren min, men hun kan ikke fordi hun jobber og da har hun ikke råd til å ta seg av oss barna. Faren min er en av de slemmeste jeg vet om, når han blir sur kan han slenge oss inn i veggene.. Læreren min spør hele tiden om hvordan det går med meg, hun sier at hun ser på meg at jeg er trist av en eller annen grunn. Men jeg vil ikke snakke med noen om at jeg blir mishandlet for jeg vil ikke havne på barnehjem. Jeg vet at det er helt forferdelig der.. Og jeg elsker moren min mer en noe annet, men det som er trist er at vi ikke kan gjøre henne lykkelig. Når faren vår drar på jobb blir vi alltid glade, men når han er hjemme tørr vi så vidt å snakke med

hverandre og vi må gjøre som han sier. Jeg blir alltid trist av å se mamma gråte hver kveld så da gråter jeg også, hun gjør alt hun kan for oss. Hun har lyst til å få seg jobb, men pappa vil at hun skal være hjemme og rydde. En annen gang da pappa spurte mamma om å få et glass vann så var koppen varm (pga oppvaskmaskin) men vannet var kaldt. Pappa trodde vannet var varmt. Så han kvelte mamma, broren min (15) prøvde å få vekk pappa... Men så slo pappa broren min med neven 5 ganger. Jeg blir alltid trist når jeg ser andre jenter i klassen som klemmer foreldrene sine.. så jeg løper inn på do eller gjemmer meg et sted for å gråte. Noen ganger blir jeg så trist at jeg tenker ut måter å ta livet av meg selv uten at det skal gjøre vondt.. Å... skyte seg selv er den raskeste måten, men jeg har ikke pistol! Det er mange ganger jeg har vært i nippet til å stikke kniven i hjertet. men så tenker jeg på alt det moren min har gjort, å så skal jeg dø? Nei, det er ikke det mamma slet for.. Men jeg trenger hjelp, jeg vet det kan høres overdrivent ut, men alt dette er sant. Men det kan også være at jeg er tenåring og jeg har hørt at man kan ta alt ille opp da.. HJELP MEG! (hva skal jeg gjøre!!! :(hilsen en jente som hater seg selv og alt i livet Innsendt av jente 14år

5.6.2 Andre runde med koding: konsekvenser av materielle mangler

I første runde med koding sorterte jeg utsagn i kategorier om helse, utdanning, omsorgssvikt og styrker, i tillegg til kategorien materielt. De fire første kategoriene inneholder utsagn som ikke med sikkerhet kan sies å ha med familieøkonomien å gjøre, eller ikke i hovedsak handler om økonomi. På grunn av dette gjorde jeg en ny runde med koding av alle spørsmål som hadde koden «materielt» knyttet til seg (92 prosent av utvalget). Alle utsagn som ble kodet i runde to var opplevelser direkte knyttet til de økonomiske problemene. Jeg tok ikke bare for meg utsagnene som var kodet «materielt», men så på hele spørsmålet som utsagnet var hentet fra. Dette for å kode med «blanke ark».

I denne andre runden med koding lagde jeg tre overordnede kategorier inspirert av Underlids fattigdomsforskning. Disse var 1.materielle mangler, 2.sosiale konsekvenser og 3.psykologiske reaksjoner (Underlid 2005a). Samtidig som jeg snevret inn det overordnede temaet for informantenes utsagn, utvidet jeg kodetreet til rundt femti underkategorier. Utsagnene ble klippet til korte fragmenter for å vise forekomst og detaljer innenfor disse ulike undertemaene.

Underkategoriene vokste fremdeles ut av det jeg fant i selve datamaterialet på samme induktive måte som i første koderunde.

Setninger ble gjerne splittet til fragmenter som passet inn i ulike kategorier, og noen få fikk mer enn én merkelapp knyttet til seg.

Eksempel på en fragmentert setning hvor appliserte koder er uttrykt ved farge:

«Jeg ha gjerne lystå gå på ball til nyåret. Jeg har ikke penger til ballkjole», 15 år (ID 342)

Dette er kodet både som «materielle mangler - klær» og «sosiale konsekvenser - opplevelser de går glipp av - aktiviteter med venn/kjæreste/uspesifisert».

I denne runden med koding inkluderte jeg ikke utsagn om hvordan foreldrene har det med mindre deres opplevelser påvirket barna. Jeg har for eksempel ikke kodet at mor ikke kan gå til frisør, men jeg har kodet at mor ikke har råd til å skille seg fra voldelig far fordi konsekvensen for barnet er å måtte leve i et utrygt hjem.

5.6.3 Dataprogram

Til kodingen brukte jeg dataprogrammet Dedoose (SocioCultural Research Consultants 2016). Dette er laget for å håndtere og analysere kvalitativt og kvantitativt materiale hver for seg eller sammen. Dedoose gjorde det håndterbart å sortere og kode store mengder tekst og å få et overblikk over materialet, blant annet ved å gjøre enkle analyser av informantenes alder og kjønn opp mot kodene.

I andre runde av analysen komprimerte jeg meningsinnholdet i tekstene i stor grad. En risiko ved å gjøre dette er at helheten i opplevelsene kan gå tapt på veien. Her var det en fordel at Dedoose enkelt kunne skifte mellom å vise fragmenter knyttet til en bestemt kode, og konteksten et spesifikt fragment var hentet fra. Det var et godt verktøy for å zoome inn og ut i tekstene.

Som supplement til Dedoose brukte jeg Microsofts regneark Excel for å beskrive og bearbeide data. Blant annet gjorde jeg søk i Excel på forekomsten av ord knyttet til forskjellige tema for å vurdere hvor utbredt disse temaene var i utvalget.

5.6.4 Kvantitative elementer i en kvalitativ analyse

Som siste punkt angående metode vil jeg gjøre noen bemerkninger om balansegangen mellom bruk av kvalitative og kvantitative tilnærminger i denne studien. Datatilfanget i min oppgave er spørsmål stilt til en nettside av barn og unge. Jeg har ikke snakket med informantene og sånn sett skiller studiens datagrunnlag seg fra dybdeintervjuer av et lite antall informanter. Min studie er basert på kvalitative data og også hovedsakelig bearbeidet som en kvalitativ tekstanalyse hvor en informants helhet deles inn i meningsbærende enheter som igjen samles til en ny helhet bestående av flere informanters utsagn. På tross av den overordnede kvalitative tilnærmingen har jeg også summert en god del og gjort noen enkle beregninger av hvordan koder fordeler seg i materialet. Dette tenderer

mot å bruke en kvantitativ tilnærming. I resultatkapittelet presenteres det nok flere tall enn hva som er vanlig i en kvalitativ studie. Vanligvis befatter kvalitative studier seg med et lite antall informanter, men det kan likevel være aktuelt å si noe om hvor mange av disse informantene som uttrykker lignende erfaringer, meninger eller holdninger. For eksempel presenterer Underlid, i boken «Fattigdommens psykologi», funn fra intervju med 25 informanter i flere tabeller. Dette gjøres for å gi oversikt over hvor mange informanter som opplever ulike ting, eller sier seg enige eller uenige i påstander. Underlid oppgir forekomst av opplevelser i disse oversiktene både i omtrentlige vendinger som «rundt halvparten» og med konkrete tall (Underlid 2005a). Jeg har brukt konkrete tall i resultat-tabeller, men ofte utsagn av typen «mange informanter» og «få informanter» i den løpende teksten.

Min studies formål er å vise hvordan barn og unge med lav sosioøkonomisk status beskriver sin oppvekst. Jeg valgte ut informanter fra det jeg regner som en kilde til ærlige beskrivelser av unges liv. Denne kilden genererte data som ikke følger noen satt mal for hva som skal beskrives. Antallet informanter er stort og tematikken i dataene er svært varierende. Hvor grundig temaene beskrives er også ulikt fra informant til informant. På grunn av dette store antallet informanter og de omfattende og varierte funnene var det en utfordring å skape en oversikt som kunne presenteres. Jeg forsøkte å lese alle utsagn knyttet til en kode for så å skrive en kort oppsummering av det totale inntrykket. Da oppdaget jeg raskt at jeg kunne lese de samme utsagnene på to ulike dager og sitte igjen med ganske forskjellig inntrykk av hva som var essensen i informantenes beskrivelser. Uten å kunne forklare hvorfor, heftet min bevissthet seg altså ved forskjellige ting på forskjellige tider. For å unngå denne upålitelige subjektive behandlingen av funnene, fant jeg det nødvendig å skape oversikt ved hjelp av håndfaste tall. Å telle forekomsten av utsagn om ulike tema hjalp meg å hente ut den meningsbærende essensen. I resultatkapittelet presenteres en del av funnene ved at jeg oppgir antall utsagn i sum, antall informanter med utsagn, og også aldersfordelingen til informantene som kom med dem. Tanken bak å gjøre beregninger av hvordan spørsmålene fordelte seg i alder var å se om dataene kunne si noe om hvordan beskrivelser av livsverdenen varierer ut i fra informantens alder.

6.0 Resultater

Første del av dette kapitlet beskriver resultatet av utvalgsprosessen, mens kapittel 5.2 med underpunkter beskriver resultatene av koding og analyse. Med tabellene følger en guidet beskrivelse for å klargjøre innholdet for leseren.

6.1 Utvalget

Søket ga 3009 unike treff publisert i perioden januar 2011 til september 2016. 380 spørsmål ble vurdert som relevante for å svare på problemstillingen. Resten av dette underkapitlet beskriver dette utvalget på 380 spørsmål. Tabell 3 (under) viser hvordan spørsmålene i utvalget fordeler seg mellom kjønn og år. For å guide gjennom tabellen beskriver jeg noe av innholdet fra kolonnen for 2011. Dette året ble det valgt ut 82 spørsmål fra de 106 617 spørsmålene som hadde blitt stilt til Klara Klok. 21 av de utvalgte spørsmålene var stilt av gutter og 53 var stilt av jenter. I parentes ser vi at andelen spørsmål stilt av gutter var 26 prosent og andelen stilt av jenter var 65 prosent.

Tabell 2) Antall spørsmål i utvalget etter kjønn* per år

Antall spørsmål	2011	2012	2013	2014	2015	2016**	Totalt
Totalt	82	83	71	56	62	26	380
Gutt (%)	21 (26 %)	13 (16 %)	17 (24 %)	11 (20 %)	9 (15 %)	6 (23 %)	77 (20 %)
Jente (%)	53 (65 %)	65 (78 %)	51 (72 %)	41 (73 %)	52 (84 %)	19 (73 %)	281 (74 %)
Ukjent/Annet (%)	8 (9 %)	5 (6 %)	3 (4 %)	4 (7 %)	1 (1 %)	1 (4 %)	22 (6 %)
Antall spørsmål i rådatamaterialet	106 617	96 465	81 228	56 198	54 122	uvisst	

* Kodet som gutt, jente og ukjent/annet. I 2014 ble det obligatorisk å oppgi kjønn med alternativene gutt/jente/annet.

** Det er hentet data fra januar til september i 2016

6.1.1 Andel av rådatamaterialet

Tabell 3 viser at antall utvalgte spørsmål har ligget mellom 56 og 83 per år i tidsperioden. Utvalget utgjør en liten andel av rådatamaterialet. Det tilsvarer mellom 0,08 og 0,11 prosent av totalen per år, altså omkring én av tusen.

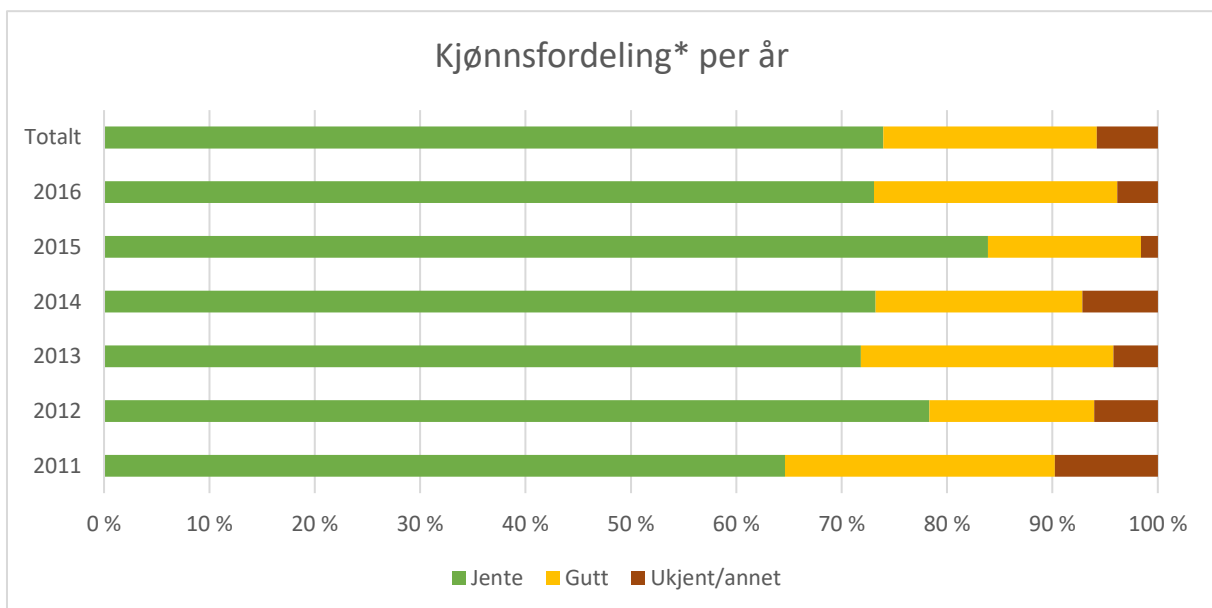
6.1.2 Spørsmålets omfang

Det er stor variasjon i hvor ordrike informantene er. Noen skriver svært utfyllende om både familiens økonomi og andre ting i livet deres, mens andre kommer med et kort og konsist spørsmål. Det korteste spørsmålet inneholder 29 ord, mens det lengste er nesten 90 ganger så langt med 2 596 ord. Antall ord gir ikke en god indikasjon på hvor mye av meningsinnholdet som kan belyse problemstillingen.

6.1.3 Kjønnfordeling

Rundt tre av fire spørsmål er stilt av jenter (73,9 prosent). Dette er som forventet, da andelen jenter i rådatamaterialet er cirka 70 prosent. Figur 6 (under) viser kjønnfordelingen i utvalget per år, og illustrerer at det ikke er store forskjeller i kjønnssammensetningen fra år til år. Siden noen har valgt å ikke oppgi kjønn, eller har krysset av for at de har annet kjønn, blir totalen av andel jenter og gutter ikke fullt 100 prosent. Kjønnfordelingen er omtrent den samme i utvalget som den er for alle innskrivere til Klara Klok.

Figur 6) Kjønnfordeling* i utvalget totalt og per år

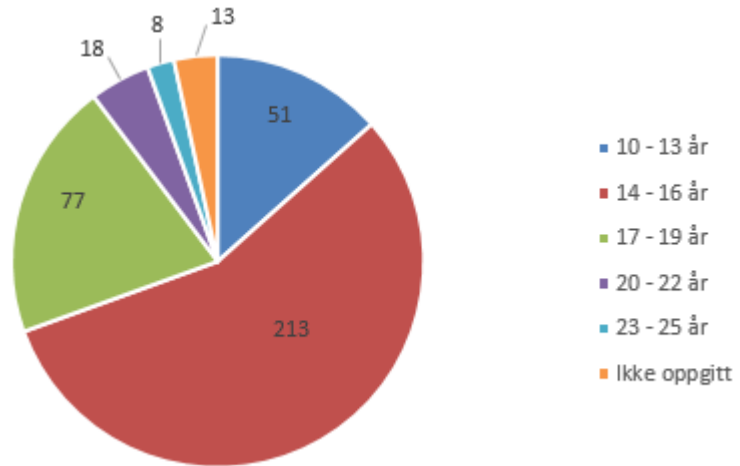
* Før 2014 var det mulig å ikke oppgi kjønn. I 2014 ble det obligatorisk å oppgi kjønn med alternativene gutt/jente/annet.

Figur 7) Antall informanter per alderskategori

6.1.4 Aldersfordeling

14 år skiller den yngste og eldste informanten i utvalget. Alderen spenner fra 10 til 25 år og medianen er 15 år. Den alderen som forekommer hyppigst er 16 år.

Figur 7 (til høyre) viser aldersfordelingen gruppert.

Alderskategoriene som er brukt er 10-13 år, 14-16 år, 17-19 år, 20-22 år og 23-25 år. Kategorien med de eldste og yngste informantene inneholder flere årganger fordi det er så lavt antall i noen av årskullene; det er for eksempel bare én informant som er 10 år og to som er 22. I resultattabeller slår jeg sammen kategoriene 20-22 år og 23-25 fordi det er så få informanter i disse.

Tabell 4 (under) gir en fullstendig oversikt over informantenes alder og hvilket år de ble valgt ut fra. For å guide gjennom tabellen kan vi følge den tredje kolonnen fra venstre: den viser at det er totalt tre informanter som er 11 år, én av dem skrev til Klara Klok i 2011 og de to andre skrev inn i 2014.

	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Ukjent	Totalt
2011	1	1	3	7	16	18	14	8	3	2	3	2	0	0	0	1	3	82
2012	0	0	5	8	21	15	14	7	3	1	2	1	1	2	0	0	3	83
2013	0	0	2	6	14	11	16	6	6	3	0	0	0	0	1	1	5	71
2014	0	2	1	4	5	10	12	6	8	3	0	0	2	0	1	0	2	56
2015	0	0	3	4	8	9	18	8	5	2	2	2	0	0	1	0	0	62
2016	0	0	1	3	3	4	5	4	2	0	0	3	0	0	1	0	0	26
Totalt	1	3	15	32	67	67	79	39	27	11	7	8	3	2	4	2	13	380

Tabell 4) Informantenes alder totalt og per år

6.2 Livssituasjon - Resultater fra den første analysen

1 635 koder ble knyttet til utsagn fordelt på fem kategorier: 1. helseproblemer, 2. omsorgssvikt og overgrep, 3. inntekt og utdanning, 4. styrker og 5. materielt. Antall koder knyttet til hvert spørsmål varierer fra 1 til 27. Utsagnene gir et bilde av overordnede elementer i informantenes livssituasjon og inkluderer derfor beskrivelser av opplevelser og situasjoner som ikke nødvendigvis har noe med familieøkonomi å gjøre, som at en informant er forkjølet, eller har lyst til å komme inn på samme videregående som kjæresten sin. Andre utsagn, for eksempel om mors dårlige helse, kan være noe som påvirker familiens økonomi. Selv om kategoriene er romslige, er det ikke all tekst i som passet inn i noen av dem; en god del beskrivelser av problemer med vennskap og kjærlighet er for eksempel utelatt. Selv om jeg setter på merkelappen «livssituasjon» er altså ikke alle sider av livet belyst gjennom denne analysen.

De følgende underpunktene presenterer funn fra første del av analysen punktvis etter kategori. Funnene presenteres her med registrerte ulikheter i forekomst av utsagn etter alder, men ikke etter kjønn. Eksempler på utsagn er merket med alderen på spørsmålsstiller og ID-nummer fra utvalget. Noen av eksemplene inneholder også en kort beskrivelse av det jeg tolker som situasjonen, forklart med mine ord, og dette er da merket med «situasjon». Figur 8 under gir et visuelt bilde av hvor hyppig de ulike temaene er kodet i datamaterialet. Bokstavenes størrelse avhenger av antall utsagn. Det er klart flest utsagn med beskrivelser av helse og færrest utsagn om styrker.

Figur 8) Antall enkeltutsagn etter kategori uttrykt ved størrelsen på bokstavene.

Tabell 5 (under) viser antall utsagn per kategori fordelt på aldersgrupper, og antall informanter som har hatt ett eller flere utsagn i kategorien. Tabellen inneholder mye informasjon, så jeg vil gi eksempler på noe av innholdet for å vise hvordan tabellen kan leses. I kolonnen med overskriften «Helseproblemer» ser vi at det er 240 informanter som har kommet med ett eller flere utsagn om helse. Dette utgjør 63 prosent av informantene. Videre leser vi at det er 31 informanter mellom 10-13 år som skriver om helse. Denne gruppa inneholder 51 informanter, så andelen som skriver om helse er 61 prosent. Den siste raden i tabellen skiller seg fra de andre ved at den viser antall enkeltutsagn istedenfor antall informanter med utsagn. Det er kodet 587 enkeltutsagn om helseproblemer. Hvis vi ser på tallene i nederste rad og øverste rad samtidig får vi vite noe om i hvor stor grad et tema har blitt gjentatt av informantene; det er 587 utsagn om helse fra 240 informanter. Det vil si at informantene i snitt har skrevet om helse 2,4 ganger i spørsmålene sine.

Tabell 5) Funn fra første koding. Antall informanter med utsagn per kategori etter alder (andel av aldersgruppa). Siste rad viser antall enkeltutsagn per kategori.

	Helse- problemer	Omsorgssvikt og overgrep	Utdanning og inntekt	Styrker	Materielt	Totalt
Informanter med						
≥ 1 utsagn						
(% av alle informanter)	240 (63%)	96 (25%)	187 (49%)	65 (17%)	350 (92%)	380
10-13 år						
(% informanter i aldersgruppa)	31 (61%)	11 (22%)	19 (37%)	7 (14%)	46 (90%)	51
14-16 år						
(% informanter i aldersgruppa)	131 (62%)	49 (23%)	97 (46%)	31 (15%)	199 (93%)	213
17-19 år						
(% informanter i aldersgruppa)	48 (62%)	20 (26%)	50 (65%)	18 (23%)	74 (95%)	77
20-25 år						
(% informanter i aldersgruppa)	23 (88%)	11 (42%)	15 (58%)	9 (35%)	20 (78%)	26
Ukjent alder	7	5	6	0	12	13
Antall utsagn	587	167	285	93	503	1 635

6.2.1 Helseproblemer

240 av informantene skriver om helseproblemer, se tabell 5. Andelen stiger med alderen; rundt 60 prosent av de under 20 år skriver om det, mot nær 90 prosent av de eldste. De psykiske lidelsene som nevnes oftest er angst og depresjon, men som regel står det ikke noe om hvorvidt det har blitt stilt en diagnose. Flere beskriver at de plages med stress, usikkerhet, bekymring og mangel på håp og mening i livet, og de lurer gjerne på om dette kan være en psykisk sykdom og hvordan de kan få hjelp. Psykiske plager inkluderer også utsagn om ensomhet, mobbing, frykt, dårlig selvfølelse, prestasjonspress og negative tanker om egen kropp.

Somatiske diagnoser nevnes som regel som forklaring på at foreldrene er sykmeldt eller uføre. Informantene kommer med utsagn om hodepine og infeksjoner, og andre helserelaterte plager som overvekt og hudproblemer. Det er flere som tar i bruk skadelige mestringsstrategier som selvmordstanker, spiseforstyrrelser og selvskading.

6.2.1.1 Selvmord

Selvord var et tema som ble tatt opp av 60 informanter. Rundt hvert sjette spørsmål i datamaterialet inneholder altså direkte utsagn om selvmordstanker, planer og forsøk, og et par informanter er bekymret for at foreldrene skal ta sitt eget liv. De som tar opp temaet er fra 12 til 24 år, og medianen er 15 år.

«Har tenkt på å ta selvmord nå i flere uker ...Bare ta ett tau fra den gamle råtne garasjen og henge meg i skogen ved siden av dette huset ...», 18 år (ID 255)

Situasjon: Foreldrene utsetter ham for psykisk og fysisk vold, og de krever husleie av ham. Dette har han ikke råd til da han har mistet lærlingejobben sin på grunn av depresjon.

«Og de andre mobber meg. Jeg har mest lyst å bare dø, og har bestemt meg for å ta livet mitt. Men jeg er pyse, og tørr ikke å kutte pulsen eller henge meg eller noe. Jeg tenkte heller på sovepiller, eller overdose. Men hvor kan jeg få tak i slikt?», 15 år (ID 12)

Situasjon: Blir mobbet fordi hun er fattig. Moren er ofte ute og fester og slår av og til.

«Jeg har prøvd å ta livet mitt, det hadde nok vært det beste, det tenker jeg enda.» 15 år (ID 31)

Situasjon: Far er alkoholiker. Hun må slutte på skolen for å tjene penger. Hun er utslitt, sørger over død kjæreste, driver med selvskading og har spiseforstyrrelse.

6.2.2 Omsorgssvikt og overgrep

Hver fjerde informant forteller at de blir, eller har blitt, utsatt for en form for omsorgssvikt eller overgrep. Andelen som skriver om overgrep stiger med alderen; blant dem under 20 år skriver 23 prosent om det mot 42 prosent av de eldste.

De fleste utsagnene handler om foreldre som slår, at foreldrene har et alkoholproblem, eller at barna blir neglisjert og må ta for mye ansvar. Jeg kodet svært få utsagn om psykisk vold fordi det er vanskelig å bedømme, men noen av informantene har dog skrevet eksplisitt at foreldrene mobber og bruker psykisk vold. Flertallet av dem som har blitt seksuelt misbrukt skriver at overgriper er et familiemedlem, men noen få forteller at de har blitt voldtatt av noen utenfor familien. Informantene forteller sjelden at foreldre ruser seg på medisiner og narkotika.

En informant beskriver oppveksten sin med ord som gir gjenklang i mange av historiene:

«jeg har alltid følt at jeg har måttet oppdra meg selv, på en måte», 18 år (ID 206)

6.2.2.1 Barnevernet

Ingen av informantene får hjelp fra barnevernet på det tidspunktet de skriver inn, fordi slike spørsmål ble ekskludert (se kapittel 5.5.2 for eksklusjonskriterier). Ordene "barnevern", "fosterhjem" eller "barnehjem" nevnes likevel i 44 unike spørsmål i datamaterialet, hvilket tilsvarer 11,5 prosent.

Noen informanter ønsker å få hjelp fra barnevernet:

«Jeg har også veldig lyst til og komme inn på barnehjem og få et mye bedre liv, hjem og (foster)foreldre», 13 år (ID 9)

Situasjon: Mor har ikke råd til mat og far er alkoholiker. Hun sliter på skolen og vurderer selvmord.

Noen informanter har vært i kontakt med barnevernet:

«De trodde på mamma. Sannheten er at leieboeren⁴ vår hadde god grunn til å melde til barnevernet [...] Meg og broren min er utsatt for omsorgssvikt fra vi var født», 16 år

Situasjon: Far slår, mor betaler ikke husleia. Informanten har angst, depresjon, selvmordstanker, spiseforstyrrelse og driver med selvskading.

⁴ I konteksten er det klart at hun med «leieboeren» mener «utleieren».

Noen informanter ønsker å skjule problemene fra barnevernet:

«Jeg klarer det ikke mer. men jeg vil ikke melde til barnevernet eller noe sånt fordi jeg er glad i moren min å hun hadde ikke ville levd uten meg.» 14 år (ID 86)

Situasjon: Har voldelige storebrødre og kontrollerende mor. Dårlig økonomi og uhygieniske forhold.

6.2.3 Inntekt og utdanning

Rundt halvparten av informantene skriver om inntekt og utdanning. I den yngste gruppa, hvor de fleste går på barneskolen, er andelen 37 prosent. Denne øker til 46 prosent blant dem som hovedsakelig går på ungdomsskole, og blant 17-19 åringene er 65 prosent innom temaet.

Det er flere og rikere utsagn om informantenes egen skolegang og inntekter, enn om foreldrenes økonomiske situasjon. Det virker som at pengeproblemene er vedvarende over tid; det er svært få som forteller at de sliter på grunn av nylige endringer i fast inntekt. Det blir gjerne kort informert om at foreldrene tjener dårlig, er arbeidsledige, uføretrygdet, eller søker om støtte fra NAV.

«Hun er jo selvfølgelig ufør, og da får hun mindre lønn som resulterer i dårlig økonomi», 14 år (ID 232)

Informantene er opptatt av fordeling av penger mellom skilte foreldre og hva barnebidrag og barnetrygd skal brukes på. Noen av informantene er svært bekymret for hva som skjer når de fyller 18 og mister slik støtte.

«Det er ikke sånn at vi får ukepenger av foreldrene våre. Barnetrygda blir brukt til mat og sånt og ja NAV hjelpe med huset/leiligheta», 16 år (ID 314).

«Nå fyller jeg snart 18, og dette betyr verdens-undergang for meg. Hva gjør jeg da? Jeg har ingen inntekt, og jeg er en jente som har behov for ting og tang som alle andre har. Når jeg fyller 18 får ikke foreldrene mine barnetrygd mer og de har dårlig råd fra før av», 17 år (ID 361)

Informantene forteller om problemer de har på skolen, og hvor hardt de jobber for å gjøre det bra. Skolevanskene skyldes ofte skulking, fravær ved psykisk sykdom, lav motivasjon, dårlig konsentrasjon eller at de bruker så mye tid på å jobbe ved siden av.

«Jeg går på skolen og prøver mitt beste på å skape en bedre fremtid, men det er mye som holder meg tilbake. Jeg vil gjerne ha en jobb å klare å forsørge familien min», 17 år (ID 297).

En del av informantene har ekstrajobb, mens andre sier at de ikke har overskudd til det, får ikke jobber de søker på, eller vet ikke hvor og hvordan man får jobb. Inntekten brukes hovedsakelig som lomme penger, men en del bidrar også direkte til husholdningen. Noen få informanter skriver at de har solgt sex, eller vurderer det, for å få tak i penger.

Det er mange spørsmål om hva man kan få i støtte fra NAV og Lånekassen. Stipend og studielån er en viktig inntektskilde for informantene, men pengene strekker ofte ikke til.

«Hvordan skal jeg kunne gå på skole hvis jeg ikke har penger?», 16 år (ID 320).

6.2.4 Styrker

Kun 17 prosent av informantene skriver om styrker, det vil si ressurser i dem selv og omgivelsene. Andelen stiger med alderen, 14 prosent av de yngste nevner slike styrker, mens blant 17-19 åringene kommer 23 prosent med positive utsagn. Blant dem over 20 år har mer enn hver tredje en styrke å fortelle om.

En del av informantene uttrykker tydelig at de har mennesker i livet sitt som de vet er glad i dem og stiller opp. Det er venner, foreldre, søsken og kjærester.

«Det som hjelper meg er alle de gode vennene jeg har rundt meg, for det gjør situasjonen mindre vond», 16 år (ID 198).

«min mor elsker meg mer enn noe annet, det vet jeg og når det kommer til å elske sitt barn, tror jeg det er få som klarer å slå henne», 15 år (ID 185)

Når informantene forteller noe positivt om seg selv handler det oftest om at de jobber hardt og gjør det bra på skolen. De kan også fortelle at de er populære og en god venn. Noen nevner fritidsaktiviteter som de mestrer eller liker veldig godt å holde på med. Informantene er for eksempel opptatt av politikk, fotball, hesteridning, hundetrening, dans, kampsport, kreativ skriving og dataprogrammering.

«Jeg ser på meg selv som en populær og morsom gutt som de fleste kjenner», 15 år (ID 380).

«Skolen er det eneste «kjekkeste» som har skjedd i livet mitt. Og venner. Jeg får gode karakterer (5,6) Jeg vet jeg kan oppnå noe her i livet mitt hvis jeg vil», 14 år (ID 52).

Noen forholder seg til fattigdommen på en måte som gjør den mindre viktig:

«Jeg kommer fra en familie med dårlig økonomi, men jeg har alltid hatt det jeg trenger og vært glad og fornøyd», 14 år (ID 343)

«jeg tenker at «penger er ikke alt, men omsorg og vise hensyn»», 15 år (ID 119).

Informantene møter profesjonelle i skole og helsetjeneste, men dette blir som regel ikke beskrevet som støttende. Få har hatt nytte av psykolog, og kun én nevner at hun har fått god hjelp fra skolens rådgiver. Ofte er utsagn om informantenes gode ressurser også pakket inn i ulemper. De føler ikke at de kan benytte seg av mulighetene, eller de nevner en styrke sammen med et problem så det ene slår det andre i hjel.

«Venninner sier at jeg bare kan bo hos dem. Men for meg føles ikke det riktig å bare «kræsje» hos de!», 15 år (ID 56).

«Jeg vet jeg er pen, men ikke pen nok.», 12 år (ID 378).

«når det kommer til stabilitet og sikkerhet får hun [mamma] maks en 2-er, men nå skal det sies at når det kommer til kjærlighet og omsorg får hun 6-er», 17 år (ID 274).

6.2.5 Materielt

350 informanter (92 prosent av alle) beskrev konsekvenser av familiens dårlige økonomi. Dette er et variert spekter av konsekvenser som blant annet inkluderer materielle mangler, forsøk på å bedre økonomien, effekter på sosiale relasjoner og følelsesmessige reaksjoner på de ovennevnte punktene. Under viser jeg noen eksempler, mens kapittel 6.3 gir en mer detaljert analyse.

Konkrete ting og opplevelser de ikke har råd til:

«I sommerferiene har vi nesten aldri råd til å reise flere steder», 15 år (ID 200)

Hvordan foreldre reagerer på problemene:

«jeg tror at meste parten av grunnen til at hun er sur er fordi vi sliter litt økonomisk», 13 år (ID 341)

Forsøk på å bedre situasjonen:

«Familien har pengemangel, kan jeg gi tips til mamma og pappa fra DERE, hva kan vi gjøre?»,
14 år (ID158)

Hvordan de har det sammenlignet med andre:

«vi har ikke råd til det og det , men det har hun å jeg er litt sjalu hun har iphone 5mens jeg har ikke mobil», 12 år (ID 157).

Følelser knyttet til konsekvensene av fattigdom:

«man blir jo vant med herket, vi mennesker er jo vanedyr...jeg lærte meg tilå ikke invitere folk hjem, feire bursdag osv...jeg skammet meg, som jeg gjør en dag i dag også, mammas stygge hus», 15 år (ID 305)

6.3 Konsekvenser av dårlig økonomi - Resultater fra den andre analysen

I dette underkapittelet gis en utfyllende beskrivelse av funn fra den andre runden med koding. 350 tekster ble brutt ned i rundt tusen bestanddeler fordelt på hovedkategoriene «materielle mangler», «sosiale konsekvenser» og «psykologiske reaksjoner». Funnene presenteres i egne underpunkter organisert under disse tre hovedkategoriene. Figur 9, 10 og 11 (s.60, s.65 og s.69) viser detaljerte kodetrær med underkategoriene som tilhører hver hovedkategori. Kodetrærne oppgir antall utsagn som er kodet per underkategori. Noen informanter har kommet med mer enn ett utsagn om det samme temaet. Av denne grunn kan det være en forskjell mellom antall informanter som har kommet med et utsagn om ett tema og det totale antallet utsagn, men denne forskjellen er liten. Jeg gir eksempler på utsagn merket med informantens alder og ID-nummer fra datamaterialet.

6.3.1 Materielle mangler

Det er kodet 477 utsagn om materielle mangler fra 264 informanter. 69 prosent av informantene har skrevet om konkrete materielle mangler. De materielle manglene informantene nevner oftest er knyttet til hus, deretter følger mat og helsehjelp.

Ordet *mangel* brukes her både om det å ikke ha noe i det hele tatt, og om det å ha noe med feil og svakheter. Eksempelvis kan en mangel knyttet til hus være at man er hjemløs, eller det kan være at man har et sted å bo hvor vinduet er knust.

Figur 9) Antall utsagn om materielle mangler sortert i underkategorier (alfabetisk rekkefølge).

Figur 9 (til venstre) viser hvordan kategorien «materielle mangler» er delt inn i underkategoriene med de forskjellige temaene informantene skriver at de ikke har råd til, eller sliter med å betale for. I tillegg finnes en underkategori med utsagn om penger som tas fra dem. Tallene i figuren viser totalt antall utsagn kodet i hver kategori.

I tabell 5 (neste side) ser vi hvor ofte tema nevnes og i hvor stor grad de ulike aldersgruppene skriver om dem. Som figur 9 viser er materielle mangler kodet i 11 underkategorier, og noen av disse har igjen egne underkategorier. I tabell 5 viser jeg kun informasjon fra de fire største underkategoriene: hus, mat, helsehjelp og klær og sko.

For å vise hva slags informasjon som kan hentes ut fra tabellen guider jeg leseren gjennom deler av den. I tredje rad ser vi at det er 163 informanter i alderen 14-16 år som har fått ett eller flere utsagn kodet som «materielle mangler», og dette utgjør 72 prosent av alle informanter i denne aldersgruppa. I samme rad ser vi tilsvarende tall for utsagn i

underkategoriene til «materielle mangler», for eksempel at 28 informanter mellom 14 og 16 år skriver om helsehjelp, hvilket utgjør 13 prosent av alle i den alderen. Nederste rad viser det totale antallet utsagn per kategori som er litt høyere enn antall informanter med utsagn. Vi ser at 477 utsagn er kodet som «materielle mangler» og at det utgjør nesten halvparten (47%) av alle utsagn i analysen. Videre i samme rad ser vi tilsvarende tall for underkategoriene, for eksempel at det er 49 utsagn om Klær og sko, og at det utgjør 10 prosent av alle utsagnene i kategorien «materielle mangler». Fra siste rad kan vi lese at av alle utsagn om «materielle mangler» handlet 10 prosent om hus, 16 prosent om mat og så videre. Til sammen er 59 prosent av alle utsagnene i «materielle

mangler» representert i denne tabellen, mens de resterende 41 prosentene fordeler seg på de øvrige 7 underkategoriene vist i figur 9 (over).

Tabell 6) Utsagn om "materielle mangler" med underkategoriene «hus», «mat», «helsehjelp» og «klær og sko». Oppgitt som antall informanter med utsagn fra hver aldersgruppe (andel informanter i aldersgruppen). Siste rad viser det totale antallet utsagn per kategori.

Aldersgruppe	Materielle mangler	Hus	Mat	Helsehjelp	Klær og sko	Flest er opptatt av
10 - 13 år	31 (60%)	10 (20%)	10 (20%)	4 (8%)	7 (14%)	hus og mat
14 - 16 år	153 (72%)	41 (19%)	44 (21%)	28 (13%)	24 (11%)	mat
17 - 19 år	52 (68%)	12 (16%)	10 (13%)	12 (16%)	6 (8%)	hus og helsehjelp
20 - 25 år	18 (70%)	12 (4%)	5 (28%)	0 (0%)	1 (6%)	hus
Ukjent	10	3	0	0	0	hus
Totalt antall informanter med utsagn	264 (69%)	75 (20%)	69 (18%)	44 (12%)	38 (10%)	hus
Totalt antall utsagn (andel av overordnet kategori)*	477 (47%)	99 (21%)	78 (16%)	58 (12%)	49 (10%)	Hus

* Analysen deler utsagn om konsekvenser av dårlig økonomi i tre hovedkategorier; «materielle mangler», «psykologiske reaksjoner» og «sosiale konsekvenser». «Materielle mangler» er overordnet kategori for de andre kategoriene i tabellen.

Tabell 5 viser at den vanligste materielle mangelen informantene nevner er knyttet til hus, deretter følger mat og helsehjelp. Dette er gjennomgående for alle aldersgrupper bortsett fra 14-16 åringene, hvor aller flest er opptatt av mat. Forskjellen er dog liten, da den bare utgjør tre informanter.

6.3.1.1 Hus

99 utsagn fra 75 informanter beskriver bekymringer og problemer knyttet til hus, som tilsvarer hver femte informant i hele utvalget. De fleste forteller om hus hvor det er dårlig standard og for lite plass. Flere beskriver at trangboddhet går utover arbeid med lekser, og at de ønsker seg mer privatliv. Noen skriver om mugg og fukt i boligen, og andre har mistet strømmen og mangler

varmtvann. En av respondentene har kronisk bihulebetennelse og konstant hodepine og tror det skyldes mugg i kommunal bolig (ID 118).

«Jeg må dusje på skolen fordi vi ikke har nok penger til varmt vann», 14 år (ID 12).

Rundt en tredjedel av dem som skriver om hjemmet sitt er bekymret for at de ikke har råd til å betale leie eller huslån. Noen har allerede blitt kastet ut og bor midlertidig hos slekt og venner, eller har funnet en billigere bolig.

«Hun sier selv at hun ikke liker stedet, så hun vil flytte.. men jeg er ikke så naiv, jeg skjønner at hun ikke betaler husleia», ikke oppgitt alder (ID 194).

Informantenes tanker rundt det å ta med venner hjem er ikke med i denne kategorien, men kodet under «*sosiale konsekvenser*».

6.3.1.2 Mat

Rundt hver femte informant kommer med utsagn kodet «mat». Det er hovedsakelig utsagn om at familien har knapt med, eller ikke har nok, penger til mat. Andelen som skriver om mat etter aldersgruppe varierer fra 13-28 prosent. De mellom 17-19 år ligger på 13 prosent, mens hver fjerde eller flere i de øvrige aldersgruppene nevner mat.

«alt vi har råd til, det er datovarer og knekkerbrød og yoghurt. ikke varm middag, aldri middag, eller noe varmt», 14 år.

«Vi har ikke råd til mat i blant. I dag er det den andre dagen uten mat. Holder det med vann?», 16 år

Noen av spørsmålene handler også om at familien ikke har råd til å kjøpe sunn mat, allergimat, julemat eller mat de har lyst på.

«Hun kjøper loff til 7 kroner på en butikk, og grovbrødet koster mer enn det dobbelte», 13 år.

Situasjon: har fått kostråd hos lege som ikke kan følges fordi de ikke har råd.

6.3.1.3 Helsehjelp

12 prosent av informantene forteller at penger påvirker muligheten til å få helsehjelp. Det er kun informanter under 20 år som har skrevet om dette, og da økende andel med alderen fra 8 prosent blant 10-13 åringer, til 13 prosent blant 14-16 åringer og 16 prosent blant 17-19 åringer.

«Tannlege»-kategorien handler stort sett om behov for dyr tannregulering. Uten å regne med tannlegespørsmål, er det dobbelt så mange som skriver om somatisk helsehjelp sammenlignet med dem som gjerne skulle hatt behandling hos psykolog. Kategorien somatisk helsehjelp er bred og inkluderer ønske om behandling hos flere grupper helsepersonell: lege, hudlege, fysioterapeut, optiker og kirurg. Helseproblemets alvorlighetsgrad er vanskelig å vurdere, det dreier seg om alt fra selvmordstanker til fotsopp, hodepine, muskelsmerter og epilepsianfall.

I «medisiner og utsyr» fortelles det om å ikke ha råd til briller, nødvendige medisiner, ortopediske skosåler, allergivennlig mat og annet forbruksmateriell i behandling.

«Jeg har brukt den kremen og stikkpille behandlingen for sopp og det har fungert alle gangene (...) Det jeg lurer på er om helsestasjonen gir ut sånt? Hvis ikke er jeg nødt til å leve med dette i noen uker til», 16 år (ID 377)

«vi har søkt NAV om å få dekket medisinene mine mot epilepsi, men fikk avslag. nå har jeg ikke brukt tabletter på 1 uke, og har hatt 2 anfall (...) PS: Koster det noe å bli lagt inn på sykehus med anfall??», 14 år (ID 366)

«jeg er en selvskader som av og til må til lege for å få sydd sårene mine, og da er det jo egenandel for forbruksmateriale. På sikt, og særlig etter at jeg blir 16 nesteår, kommer det rett og slett til å bli for dyrt for familien», 15 år (ID 295).

6.3.1.4 Klær og sko

«Klær og sko» inneholder utsagn fra ti prosent av informantene. Her er det høyest andel med utsagn blant de yngste informantene med 14 prosent, og så faller denne andelen med alderen. Hvis de oppgir detaljer utover det at de ikke har råd til klær, skrives det mest om å ønske seg nye klær istedenfor å arve, ha slitte klær, eller for små klær. Informantene ønsker å ha nødvendige og passende klær som gymtøy eller finkjole til 17.mai. Noen få skriver også om det at de ikke har like moderne og fine klær som andre, et par nevner dette som grunn til mobbing.

«Jeg har vokst VELDIG mye i det siste og jeg trenger nye klær. Og skoene mine er vonde å gå i fordi de er så små», 14 år (ID 163)

«Jeg ønsker å kunne ha noen nye klær for en gangs skyld», 13 år (ID 293).

«jeg føle jeg ligger lagt bak andre jeg for nesten aldri klær (...)Jeg har lide klær og jeg har så lyst på kuleklær», 14 år (ID 77).

6.3.1.5 Andre funn

I tillegg til manglene beskrevet i punktene over har jeg identifisert at noen mangler nødvendigheter som internett, pc, vaskemaskin og transportmuligheter (buss, sykkel, bil i familien), eller bekymrer seg generelt for familiens regninger og gjeld. Det er likevel sånn at noen av informantene også ønsker seg penger til ting som kanskje ikke anses som helt nødvendige. Det er hovedsakelig knyttet til utseende, for eksempel plastisk kirurgi, vippe-extensions, medlemskap på treningsstudio, hudbehandlinger og sminke.

Kategorien «penger som blir tatt fra dem» inneholder utsagn om at foreldrene tar/låner penger som barna har fått i gave eller tjent selv. Dette er ikke det samme som utsagn om at barna frivillig gir, eller ønsker å gi bort pengene sine. 23 av informantene forteller at foreldre har måttet bruke deres penger i husholdningen.

«han måtte låne konf pengene mine han har gjort det før også . (...) han har alltid tadd penger av meg hele livet alle bursdagspengene mine..», 14 år (ID 317).

«Dette betaler de selv»-kategorien inneholder eksempler på ting som informantene må kjøpe for egne penger. Dette er ting de fleste får dekket av foreldrene sine.

«klær, datamaskin, telefonforsikring, telefonregning, telefonen, buss. Ting jeg faktisk trenger som Vinterjakke og sko», 14 år (ID 246).

6.3.2 Sosiale konsekvenser

Det er kodet 218 utsagn om sosiale konsekvenser fra 138 informanter. Det vil si at 36 prosent av alle informantene har skrevet noe om hvordan penger påvirker dem sosialt. Andelen informanter fra hver aldersgruppe varierer fra 15-43 prosent. Det er de eldste som i minst grad skriver om sosiale konsekvenser, mens mer enn hver tredje informant under 20 år skriver om sosiale konsekvenser.

Figur 10) Antall utsagn om sosiale konsekvenser sortert i underkategorier (alfabetisk rekkefølge)

disse skriver noe om seg selv i relasjon til andre med mer penger og dette utgjør 12 prosent av informantene i aldersgruppa. Beveger vi oss ned til siste rad ser vi det totale antallet utsagn og hvordan disse er fordelt som del av den totale analysen og innad i «sosiale konsekvenser»-kategorien. Vi kan lese at 21 prosent av alle utsagn i analysen er kodet som «sosiale konsekvenser». Videre kan vi, for eksempel, se at 12 prosent av utsagnene i denne kategorien handler om mobbing og 24 prosent handler om å gå glipp av opplevelser.

Figur 9 (til venstre) viser det fullstendige kodetreet av underkategorier som hører under «sosiale konsekvenser». Tallene viser til det totale antallet utsagn per kategori. Her ser vi at det er flest utsagn om hvordan informantene sammenligner seg med andre («alle andre og jeg») samt utsagn om opplevelser de går glipp av.

I tabell 7 (neste side) beskrives forekomst av utsagn i 5 av de 6 underkategoriene markert med rosa strek i figur 10. For å guide leseren gjennom tabellen vil jeg beskrive noe av det vi kan lese ut av tabellen. Hvis vi følger for eksempel rad 4, fremkommer det at 31 informanter mellom 17 og 19 år har skrevet om sosiale konsekvenser av pengemangel, og dette utgjør 43 prosent av alle i denne aldersgruppa. I samme rad ser vi at 9 av

Tabell 7) Utsagn om sosiale konsekvenser vist i underkategoriene "alle andre og jeg", "opplevelser de går glipp av", "ferdigheter de ikke får utviklet", "mobbing" og "krangling i familien" etter alder. Oppgitt som antall informanter med utsagn fra hver aldersgruppe (andel informanter i aldersgruppen). Siste rad viser det totale antallet utsagn per kategori.

Sosiale konsekvenser	Aldersgruppe	«Alle andre» og jeg	Opplevelser de går glipp av	Ferdigheter de ikke får utviklet	Mobbing	Krangling i familien
20 (39%)	10 - 13 år	5 (10%)	4 (8%)	2 (4%)	4 (8%)	6 (12%)
77 (36%)	14 - 16 år	27 (12%)	25 (12%)	17 (8%)	14 (7%)	12 (6%)
31 (43%)	17 - 19 år	9 (12%)	10 (13%)	9 (12%)	2 (3%)	6 (8%)
4 (15%)	20 - 25 år	1 (4%)	0	2(8%)	0	1 (4%)
6	ukjent	3	0	0	2	1
138 (36%)	Totalt antall informanter med utsagn	45 (12%)	39 (10%)	30 (8%)	22 (6%)	26 (7%)
218 (21%)	Totalt antall utsagn (andel av overordnet kategori*)	53 (24%)	53 (24%)	32 (15%)	26 (12%)	28 (13%)

* Analysen deler utsagn om konsekvenser av dårlig økonomi i tre hovedkategorier; «materielle mangler», «psykologiske reaksjoner» og «sosiale konsekvenser». «Sosiale konsekvenser» er overordnet kategori for de andre kategoriene i tabellen.

For de tre største kategoriene («alle andre og jeg», «opplevelser de går glipp av» og «ferdigheter de ikke får utviklet») øker andelen informanter med alder frem til informantene fyller 20 år. For kategorien «mobbing» er aldersfordelingen omvendt; det blir lavere andel som skriver om mobbing jo eldre informantene blir. Blant 10-13 åringene er det 12 prosent som skriver om «krangling i familien» og det er dobbelt så høy andel som blant 14-16 åringene.

6.3.2.1 «Alle andre» og jeg

12 prosent av informantene skriver eksplisitt om at de tror andre har det bedre enn dem når det gjelder materielle forhold. Det store flertallet bruker uttrykket «alle andre», mens noen få

sammenligner seg med en eller to venner. Det er kodet 53 utsagn som tar for seg hva «de andre» har råd til, og tanker om hva «de» ville tenkt om de visste hvordan informanten har det.

«:(kjiptå bo i norge når alle andre har så fint hus og god råd ;(», 16 år (ID 311).

«Alle andre kan gå på kino, eller kjøpe noe nytt.. -Men det kan ikke vi/jeg», 14 år (ID 108)

« Selv har ikke min familie så mye penger. Nå har den personen jeg liker funnet ut av det og jeg er redd han har sluttet å like meg», 13 år. (ID 321)

6.3.2.2 Opplevelser de går glipp av

10 prosent av informantene forteller om forskjellige opplevelser de ikke får vært med på grunnet økonomi. Å være sammen med venner er vanskelig for flere enten fordi de er flau over stedet de bor, eller fordi de ikke kan være med på ting som koster penger.

«jeg har mistet mange venner pga at de ikke kan bli med meg hjem», 14 år (ID 86)

«Har for. Eksempel ikke vært ute en eneste gang med venner/eller alene i sommer pga penger. Blir invitert men har ikke penger, og de fleste tingene involverer penger. Bursdag-gaver, piknik-matvarer, filmkveld-matvarer, grill-matvarer, restaurant/kafe-penger, shopping-penger, roadtrip/ferie-penger, buss-penger. Alt innvolverer penger! Derfor er jeg aldri ute.», 16 år (ID 322)

Informantene forteller også om at de ikke får oppleve ting sammen med familien som å gå på kino, feire høytider og bursdager, eller dra på ferie.

«familien min fortjenerå sitte sammen i jula nå og at alle søskene mine får fine ghaver og masse godteri», 20 år (ID 76)

«livet mitt er såååå utrolig kjedelig (...) vi har ikke penger tilå gjøre slike gøye ting, vi har liksom ikke hytte eller hus et annet sted vi kan heller ikke leie hus eller bo på hotell, fordi vi ikke har penger, 16 år (ID 11).

6.3.2.3 Ferdigheter de ikke får utviklet

8 prosent av informantene skriver om ferdigheter de ikke får lært seg, det være seg å kjøre bil, studere eller holde på med fritidsaktiviteter. Noen av disse aktivitetene skriver de eksplisitt at de

gjærne skulle holdt på med fordi det er det feltet de vil jobbe med når de blir voksne, for eksempel fotografering, kampsport, kreativ skriving og dans.

«Vi er ekstremt fattige. Jeg må hoppe over vgs. Jeg er 15. Jeg har fått meg jobb...», 15 år (ID 39)

«Jeg elsker å danse, jeg tror det er det jeg vil holde på med når jeg blir voksen. Men nå er det veldig dyrt og vi har veldig dårlig råd. Jeg går ikke på noeenting nå, jeg hadde så veldig lyst til og gå på en dans», 12 år (ID 378).

6.3.2.4 Krangling og utrygghet hjemme

26 informanter forteller om krangling hjemme på grunn av penger. Noen skriver at de selv krangler eller blir straffet hvis de ber om penger, men de fleste utsagnene handler om at foreldrene krangler med hverandre.

«Økonomiske problemer, som de krangler over hver natt og jeg hører dem inn til rommet mitt..», 14 år (ID 142).

20 informanter skriver at den forelderen de har lyst til å bo hos ikke har råd til å forsørge dem. I nesten halvparten av disse tilfellene er konsekvensen at de blir boende sammen med en voksen som er voldelig mot dem eller mot moren deres.

«Vi burde ha meldt ham til politiet for lenge siden, men vi visste at vi trengte ham til å hjelpe med å forsørge familien», 15 år (ID 328).

6.3.2.5 Mobbing

22 informanter forteller at de blir mobbet fordi de blir oppfattet som fattige, eller som en konsekvens av ting de mangler som dusj og fine klær. De fleste blir mobbet av medelever, men noen få nevner at voksne naboer, bekjente og lærere har mobbet og spredd rykter om dem. Eksempler på ting informantene er blitt fortalt er at de ikke fortjener å leve eller spise, og de har blitt kalt fattiglus, verdiløs, løsmus og lasaron. Én har blitt truet per sms og noen har også blitt utsatt for fysisk vold, som å bli slått og spyttet på.

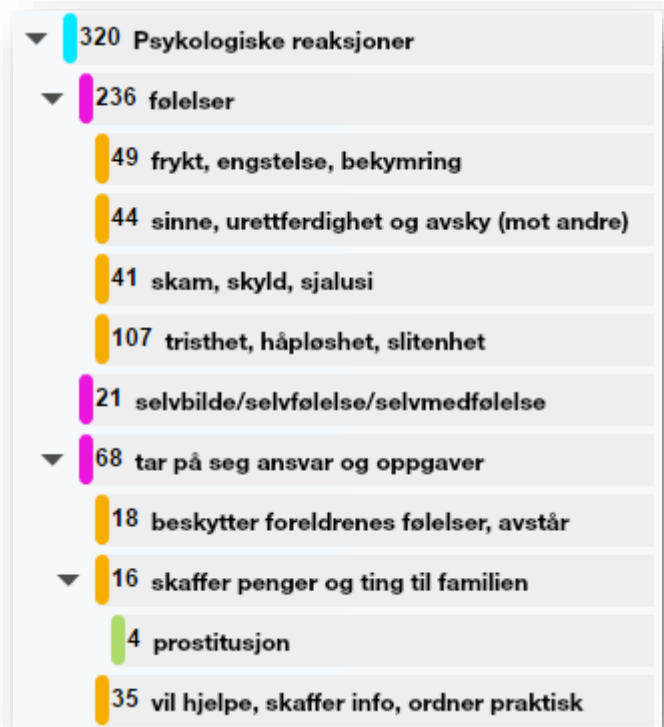
«De sa til meg at siden vi er fattige folk, så er vi tapere og ikke er verdt en eneste krone! det var vondt å høre :/«, 16 år (ID 78).

Figur 11) Antall utsagn om psykologiske reaksjoner sortert i underkategorier (alfabetisk rekkefølge).

6.3.3 Psykologiske reaksjoner

Det er kodet 319 utsagn som beskriver psykologiske reaksjoner på alle konsekvensene de materielle manglene gir. Det er utsagn fra 171 informanter, som utgjør 45 prosent av alle informantene. Andelen informanter med utsagn om psykologiske reaksjoner stiger fra de yngste til de eldste og varierer fra 41-58 prosent. Jeg har delt «Psykologiske reaksjoner» inn i tre underkategorier: 1. «følelser», 2. «tar på seg ansvar og oppgaver» og 3. «selvbilde, selvfølelse, selvmedfølelse».

To av disse kategoriene er igjen sortert i egne underkategorier. Det fullstendige kodetreet vises i figur 11 (til høyre). Over 70 prosent av alle utsagnene handler om følelser; 143 informanter skriver om det, og klart flest kjenner på tristhet.

Tabell 8 (på neste side) viser antall informanter som har kommet med minst ett utsagn i ulike kategorier, hvordan disse er fordelt på aldersgrupper og størrelse på kategorien i relasjon til overordnede kategorier i analysen. For å guide leseren gjennom tabellen kan vi følge andre rad. Her leser vi at 21 informanter mellom 10 og 13 år har skrevet om psykologiske reaksjoner på pengeproblemer, og dette utgjør 41 prosent av alle informanter i den aldersgruppa. Videre leser vi at 8 i alderen 10-13 tar på seg ansvar for familiens økonomi, noe som tilsvarer 16 prosent av dem. Kun én av de yngste informantene skriver noe om hvordan penger påvirker selvbildet. Underkategorien «følelser» er vist ved dens fire underkategorier tristhet, frykt, sinne og skam. Blant 10-13-åringene er det 6 stykker som skriver om tristhet og skam, mens 5 skriver om frykt og sinne. Hvis vi går til nederste rad i tabellen ser vi at det er kodet 320 utsagn om psykologiske reaksjoner hvilket tilsvarer 32 prosent av alle utsagn i analysen. Disse utsagnene fordeler seg slik at 21 prosent handler om å ta ansvar, 7 prosent handler om selvbilde, og de resterende 72 prosentene handler om følelser. Når antall utsagn om følelser igjen deles i fire underkategorier finner vi at 45 prosent av disse handler om tristhet, 21 prosent om frykt, 17 prosent handler om sinne, og 17 prosent handler om skam.

Tabell 8) Utsagn om psykologiske reaksjoner med underkategoriene "tar på seg ansvar", "selvbilde" og "følelser"* Oppgitt som antall informanter med utsagn fra hver aldersgruppe (andel informanter i aldersgruppen). Siste rad viser det totale antallet utsagn per kategori.

Psykologiske reaksjoner	Aldersgruppe	Tar på seg ansvar	Selvbilde	Tristhet	Frykt	Sinne	Skam
21 (41 %)	10 - 13 år	8 (16%)	1 (2%)	6 (12%)	5 (10%)	5 (10%)	6 (12%)
91 (43%)	14 - 16 år	29 (14%)	8 (4%)	41 (19%)	19 (9%)	23 (11 %)	23 (11%)
36 (47%)	17 - 19 år	16 (21%)	5 (6%)	18 (23%)	12 (16%)	6 (8%)	2 (3%)
15 (58%)	20 - 25 år	6 (23%)	1 (4%)	6 (23%)	5 (19%)	1 (4%)	0
8	ukjent	1	3	3	2	0	1
171 (45 %)	Antall informanter med utsagn	60 (16%)	18 (5%)	74 (19%)	43 (11%)	36 (9%)	32 (8%)
320 (32%)	Antall utsagn (Andel av overordnet kategori)	68 (21%)	21 (7%)	107 (45%)	49 (21%)	44 (17 %)	41 (17%)

*vist i underkategoriene «tristhet», «frykt», «sinne» og «skam.»

* Analysen deler utsagn om konsekvenser av dårlig økonomi i tre hovedkategorier; «Materielle mangler», «psykologiske reaksjoner» og «sosiale konsekvenser». «Psykologiske reaksjoner» er overordnet kategori for «følelser», «tar på seg ansvar» og «selvbilde». «Følelser er overordnet kategori» for «tristhet», «frykt», «sinne» og «skam», se figur 11.

6.3.3.1 Tristhet, håpløshet, slitenhet

Nær hver femte informant skriver at pengeproblemene gir en følelse av tristhet; at de har det vondt, er lei seg, slitne og føler at alt er håpløst. Andelen øker med alder. 9 prosent av de yngste, 16 prosent av 14-16 åringene og 23 prosent av alle over 17 år skriver om dette. Graden av tristhet går fra utsagn om at de er litt lei seg, til utsagn om depresjon og at de har selvmordstanker fordi de ikke orker mer. Mange skriver at de gråter seg i søvn.

«Grunnen til at jeg er deprimert er at jeg kommer fra en fattig familie», 19 år (ID 30).

«Jeg har helt ærlig ikke vært glad lykkelig eller hatt en sprudlende følelse inni meg siden det begynte», 14 år (ID 26).

«Jeg blir knust inni meg», 13 år (ID 294).

«jeg har mistet mot for lenge siden (...)jeg er ferdig/ alle drømmene mine vart borte(jeg kom ikke langt, rett å slett)!fra da skjønte jeg at livet er ikke sånn som jeg har forestilt meg», 23 år (ID 84). **Situasjon:** måtte slutte på skolen for å jobbe.

6.3.3.2 Frykt, engstelse, bekymring

43 informanter (11 prosent) skriver at de er redde og bekymret for konsekvensene av økonomien. Andelen ligger mellom 9 og 19 prosent. De over 17 år skriver oftere om dette. Noen skriver at de er redde for at de selv må tigge eller gjøre samfunnstjeneste, at de mister hjemmet sitt, eller at foreldrene blir fengslet. Et par er også bekymret for å ende opp i samme situasjon som foreldrene når de blir voksne.

«er stresset 24/7. Tenker økonomi og alt jeg kan gjør for å spare penger», 17 år (ID 5).

«jeg sitter oppe om natta og ikke får sove siden jeg er livredd for hva som kan skje hvis vi ikke betaler», 16 år (ID 221).

«Har ikke opplevd å ikke bekymre meg for penger siden jeg var liten. Kan huske så langt som tilbake da jeg var 12 år», 20 år (ID 65).

6.3.3.3 Sinne, urettferdighet og avsky (rettet mot andre)

36 informanter skriver direkte, eller viser med tegnsetting, versaler og banning, at de er sinte og føler seg urettferdig behandlet. Avsky vises ved å kalle foreldre og offentlig ansatte for jævlere, dumme og latterlig uansvarlige. 10 prosent av 10-13 åringene, og 11 prosent av 14-16 åringene skriver om dette, deretter synker andelen hos de eldste informantene. Følelsene er gjerne uttrykt uten noen bestemt mottaker, men har de det, er det omtrent likt fordelt mellom foreldre og «det offentlige» som kritiseres. Flere synes trygde- og stipendordningene er urettferdige, et par er sinte på fedre som ikke hjelper til med penger, noen synes foreldrene har sviktet, og andre stiller spørsmål av typen: «er det sånn jeg skal ha det??» (ID 210).

«foreldrene mine dreit seg ut når de var unge (...) Ja du hørte helt riktig! 4 unger og man eier nesten ikke nåla i veggen (...) Jeg hater dem! jeg bare faen meg hater dem noe så jævlig», 18 år (ID 255)

«Så denne (beklager språket mitt) jævelen stoppa støttepengene som hun fikk pga ryggskaden tidligere. Jeg fatter fortsatt ikke selv hvordan dette er mulig. Hvor mye urettferdighet og tull som er blitt gjort mot min mor og oss», 17 år (ID 324)

6.3.3.4 Skam, skyld og sjalusi

8 prosent av informantene skriver direkte om at de skammer seg, er sjalu, flau, eller føler på skyld og dårlig samvittighet på grunn av fattigdommens konsekvenser. Jeg har ikke inkludert alle utsagnene fra dem som ikke tar med folk hjem, selv om dette sannsynligvis oftest handler om skam. Det er størst andel med utsagn i denne kategorien blant 14-16 åringene (11 prosent), og siden denne aldersgruppa er så stor kommer 70 prosent av alle skam-utsagnene fra dem. Få informanter over 17 år, og ingen over 20 år, nevner dette.

«det er lit flaut og ikke kunne kjøpe en cola på en fredags kveld med venner», 15 år (ID 51).

«jeg stjeler klær og sminke... Jeg skammer meg», 15 år (ID 59).

«Jeg er skamfull av å gå ute blandt folk, og vil helst ikke gå ut av døra», 13 år (ID 293).

«jeg føler jeg er problemet», 15 år (ID 182).

6.3.3.5 Tar på seg ansvar

Hver sjettede informant tar på seg ansvar for økonomien. Enten direkte ved å ikke be om ting, eller ved å gi egne penger til familien. En del skriver også om at de hjelper foreldre med å organisere økonomien og forsøker å skaffe informasjon om støtteordninger. Jeg har ikke inkludert utsagn om at foreldre tar barnas penger, eller at de spør om muligheter for økonomisk støtte til seg selv. Mange av utsagnene kan oppsummeres som «hva skal/kan jeg gjøre for å hjelpe?».

Dem som beskytter foreldrenes følelser forteller blant annet at de ikke vil være et problem, såre stoltheten deres, eller få dem til å føle seg som dårlige foreldre. Derfor spør de ikke om å få noe, og de lar være å gjøre sosiale ting.

«jeg tør ikke å ta en eneste krone fra moren min, fordi jeg vet hun sliter og jeg synes forferdelig synd på henne», 16 år (ID125).

«Kan du gi meg noen tips slik at jeg ikke koster så mye, hvis du skjønner?», 12 år (ID 83).

«jeg finner alltid på en unnskyldning for å ikke komme», 16 år (ID 314)

Flere skriver at de betaler regninger og «forsørger» yngre søsken. De fleste som hjelper til med penger har deltidsjobb, men noen har sluttet på skole for å jobbe. Fire mindreårige informanter skaffer penger ved prostitusjon, den yngste er 14 år, to er 15 år og den eldste er 17 år gammel.

«jeg er nødt til å selge kroppen min mot penger. Jeg jobber som HORE! vi har dårlig rå, og lite mat, så jeg må selge kroppen min, noe jeg ikke vill!», 15 år (ID 240)

«Jeg tenker ofte på når jeg bi voksen og skal gi mamma og pappa penger jeg tjener etterå ha skaffet med en god jobb og et godt liv.», 17 år (ID 238).

«vil hjelpe moren min. Jeg tenker på å få meg en liten jobb som vaskehjelp på butikken eller i barnehagen, eller no..», 13 år (ID 245).

6.3.3.6 Selvbilde

«man er den man er ut ifra miljøet man har vokst opp i, personene rundt deg og ting du hører osv. Så jeg bare tenker at hva om jeg var født en annen plass, hvor annerledes alt hadde vært», 16 år (ID 340).

Det er kun 5 prosent av informantene som eksplisitt skriver noe om hvordan fattigdommen påvirker hvordan de ser på, og føler om, seg selv. Flesteparten av disse utsagnene beskriver en generell følelse av mindreverdighet. Det er også et par utsagn om hvordan synlige materielle mangler gjør at de ser på seg selv som stygge eller annerledes enn de skulle ønske. Eksempler på negative ting de skriver om seg selv er at de er en byrde for samfunnet, et null, mindre verdt, uønsket og ubrukelig. En 15-åring beskriver seg som «skitten, fattig, uteligger, verdt ingenting» (ID 117).

«Jeg har alltid vokst opp med mindre enn alle andre (...) det har gjort at jeg alltid alltid føler meg mindreverdig sammenlignet med andre», 17 år (ID 132).

Noen av utsagnene skiller seg ut ved at informantene kjemper *mot* det negative bilde de begynner å få av seg selv som konsekvens av fattigdommen. Det dreier seg om å ikke ville se på seg selv som grådig, selvmedlidende eller slem, en 17-åring understreker at «jeg er også et menneske» (ID 48).

7.0 Diskusjon

Resultatene i denne studien av spørsmål til Klara Klok fra unge mennesker diskuteres med følgende forutsetninger: av de som har sendt spørsmål er det en svært liten andel som nevner at familien har problemer med økonomien. Forfatterne av disse spørsmålene er studiens informanter og anses å være relativt fattige i norsk sammenheng. Det har ikke vært mulig å kontrollere sannhetsgehalten i tekstene deres, men studien tar som gitt at de representerer det informantene faktisk opplever og synes er viktig. Alle utsagn fra informantene er spontane ytringer hvilket vil si at fravær av utsagn om et gitt tema ikke kan tolkes som bekreftelse på at dette ikke er relevant for informanten.

Analysen av de aktuelle tekstene er nøye beskrevet i metodekapittelet, og dels i resultatkapittelet.

Fem hovedfunn vil diskuteres punktvis:

- Informanter har flere belastninger i tillegg til fattigdom.
- Informanter mangler nødvendige materielle ting.
- Fattigdommen påvirker fysisk helse.
- Fattigdommen påvirker psykisk helse.
- Fattigdommen påvirker sosiale relasjoner og fremtidsplaner.

Det første hovedfunnet har å gjøre med hele livssituasjonen til informantene, mens de fire siste kun diskuterer utsagn som er oppgitt å være direkte knyttet til familiens økonomi. Henvisning til annen litteratur og teori diskuteres fortløpende under hvert punkt. Det er ikke tette skott mellom elementene som beskriver de ulike hovedfunnene. Observerte aldersvariasjoner i tema blir ikke diskutert.

7.1 Informanter har flere belastninger i tillegg til fattigdom

Omfanget av vanskelige livsbelastninger i informantenes tekster er stort. I tillegg til at mange utsettes for vold og overgrep, oppgir informanter også hyppig at de ikke har kontakt med en forelder, at foreldrene er i konfliktfylte samlivsbrudd, at foreldre har psykisk og fysisk sykdom, at informantene selv utsettes for mobbing, har skolevansker og plager med depresjon, angst, selvmordstanker, spiseforstyrrelser og selvskading. I familiestressmodellen fremsettes økonomiske vansker som en årsak til at foreldre får psykiske vansker og gjør en dårlig oppdragerjobb som igjen har negative konsekvenser for barnas psyke. Det er ikke mulig å hevde at det generelt er en slik kausal sammenheng ut fra det totale inntrykket i mitt datamateriale. De negative betingelsene og reaksjonene er likevel i noen tilfeller oppgitt å ha sammenheng med familieøkonomien, som når en

informant forteller at mor kan slå om hun ber om å få noe som koster penger.

Hver fjerde informant utsettes, eller har blitt utsatt for, omsorgssvikt ved fysisk og psykisk vold, seksuelle overgrep eller ved at foreldrene ikke har evne til å ivareta deres behov. Det er usikkerhet rundt omfanget av voldsutsatthet i den yngre delen av befolkningen da dette har blitt målt med ulike indikatorer og studiedesign. Myhre et al. fant i en undersøkelse blant 16-17-åringer at 25 prosent av de med selvopplevd dårlig økonomi ble utsatt for vold fra foreldrene sine, mot 8 prosent av dem som synes de hadde grei økonomi (Myhre et al. 2015). En forekomststudie av vold og seksuelle overgrep fant at 15 prosent av befolkningen utsettes for seksuelle overgrep før fylte 18 år (Thoresen & Hjemdal 2014). Studien baserte seg på retrospektive spørreskjema, og sosioøkonomisk status i barndommen ble ikke spesifikt undersøkt i sammenheng med opplevd vold i barndommen. Under ett fant studien at informantene som oppga å ha dårlig økonomi oftere hadde opplevd vold eller overgrep en gang i løpet av livet (Thoresen & Hjemdal 2014). Mine funn bekrefter indikasjonene på at fattige barn er en utsatt gruppe med tanke på å oppleve en form for vold.

Den totale livsbelastningen er for flere informanter så trykkende at selvmord blir et tema i hvert sjette spørsmål. Jeg kan ikke vurdere alvorlighetsgraden i datamaterialets utsagn om selvmord. Informantene oppgir flere årsaker til tankene eller selvmordsforsøkene, deriblant noen direkte knyttet til økonomi. Det finnes ikke prevalenstall på generell forekomst av slike tanker i befolkningen, men psykolog og forsker Gudrun Dieserud hevder de fleste er innom tanken på selvmord som reaksjon på livskriser en gang i løpet av livet. Hun beskriver selvmordstanker som uttrykk for en dyp håpløshet, en følelse av å være verdiløs og et ønske om å få slutt på lidelsene i livet (Dieserud 2016). Selvmordsforskning viser at svekket sosial posisjon (Folkehelseinstituttet 2015) og langvarig stress (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015) øker risikoen for tanker om, og forsøk på, selvmord. Dette er faktorer de fleste av informantene opplever i noen grad. Jeg antar at opphopningen av økonomiske problemer og andre problemer i familien og hos informanten kan ha gjensidig negativ effekt på hverandre.

7.2 Informanter mangler nødvendige materielle ting og ser seg selv som mindre verdt

Informantene har bekymringer knyttet til hvordan familien skal få betalt for behov som hus, mat, helsehjelp og klær. Selv om noen informanter også skriver at de ønsker seg «unødvendigheter» som skjønnhetsbehandlinger og moteklær, så utgjør disse utsagnene en liten andel sammenlignet med

forekomst av utsagn om å ikke få dekket grunnleggende behov. Samvariasjonen mellom ulike mangler er ikke undersøkt da tallmaterialet er begrenset.

De alvorlige materielle manglene som beskrives, som at informanter går sultne og kastes ut av hjemmene sine, står i kontrast til hvordan problemet med relativ fattigdom beskrives i regjeringens strategi mot barnefattigdom (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015; Harju & Thorød 2011). Mine funn bekrefter Harju & Thorøds funn fra intervju med fattige barn og unge. De fant at noen barn i Norge og Sverige lever på grensen av absolutt fattigdom. Det er svært uvanlig å leve med betydelige materielle mangler i Norge (Løyland, E. O. (red.) 2016) og det gjør kontrasten til andre stor.

Hvis vi ser på de nevnte materielle manglene ut fra de ulike forklaringsmodellene for hvordan økonomi påvirker helse, er den materialistiske tilnærmingen og familieinvesteringsperspektivet relevante og til dels overlappende i sine konklusjoner. Den materialistiske modellen forklarer negative effekter på helse som et resultat av manglende midler til å ha en adekvat levestandard. Familieinvesteringsmodellen er mer spesifikk i hvordan familiens manglende evne til å kjøpe seg ting påvirker barna; modellen hevder konsekvensen av manglende økonomiske investeringer fører til en dårligere kognitiv og emosjonell utvikling. Familieinvesteringsmodellen favner videre enn investeringer i levekår som bolig og mat og inkluderer også investeringer i stimulerende opplevelser og fritidsaktiviteter. Det er naturlig å anta at en familie som strever med å kjøpe mat ikke har råd til å betale for mange stimulerende aktiviteter heller, men vi kan ikke vite sikkert hvordan familien disponerer pengene sine. I kapittel 7.4 diskuteres informanters manglende mulighet til å delta i aktiviteter, men vi vet ikke om dette er de samme informantene som forteller at de ikke får dekket grunnleggende behov.

Psykolog og fattigdomsforsker Kjell Underlid mener det er naturlig at de som har minst verdier også kan komme til å vurdere seg selv som mindre verdt (Underlid 2005a). Mine funn tyder også på at følelse av egenverd og selvbilde påvirkes av familiens økonomiske situasjon. Dette utsagnet underbygger dette:

«Jeg har alltid vokst opp med mindre enn alle andre; mindre klær, mindre julegaver, mindre ferieturer - det har gjort at jeg alltid alltid føler meg mindreverdige sammenlignet med andre»,
(ID 132).

Informantene sammenligner seg med andre som har mer enn dem. I deres oppfatning ser dette ut til å gjelde alle andre. Uttrykket «alle andre» brukes hyppig slik som dette: «det virker som alle rundt

meg har det bedre enn meg», 16 år (ID 340). Ingen av informantene forteller at de vet om *noen* som har økonomiproblemer. Ved lesing av tekstene får man inntrykk av at de er beskjemet over situasjonen sin og skjuler den for andre. Flere informanter skriver direkte at de skammer seg over at de ikke kan betale for ting, eller være med på ting og de vil ikke ta med folk hjem for da får de andre se hvor dårlig det står til.

«Jeg ser alle vennene mine som får lappen, og de spør meg alltid hvorfor jeg ikke begynner med kjøringa.. Jeg tørr ikke fortelle dem at vi ikke har råd fordi det er flaut», jente 17 (id 297).

«Fattig» brukes som skjellsord både av andre personer og av informantene selv. Det fremkommer at det å vise økonomiproblemer kan føre til en devaluering av informanten som person. Denne forelska jenta uttrykker det i klare ord:

«Selv har ikke min familie så mye penger. Nå har den personen jeg liker funnet ut av det og jeg er redd han har sluttet å like meg.», 13 år (ID 321).

Noen blir mobbet nettopp fordi fattigdommen synes på slitte klær og vond lukt. Slike opplevelser samstemmer med økonomen Adam Smiths betraktninger om at fattige mennesker foraktes og ses ned på (sitert i (Rasmussen 2016)). Klær og aktiviteter er med på å forme og å uttrykke identitet i våre egne og andres øyne. Ifølge Sens kapabilitetstilnærming er fattigdommens ytterste konsekvens at vi ikke kan være den vi ønsker å være (Sen 1999).

7.3 Fattigdommen påvirker fysisk helse

Informantene beskriver at de bor under dårlige levekår. De bor gjerne på liten plass og deler rom med flere uten mulighet til privatliv og hvile. De har vanskelig for å konsentrere seg om skole når det er mye støy fra mennesker i hjemmet. Noen informanter har fukt, mugg og råte i leiligheten, eller bor på steder som trenger reparasjoner og mangler strøm og varmtvann. En informant informerer om at familien «Mistet strømmen flere ganger pgaav mamma ikke betalte regninger» (ID 266), mens en annen forteller at han «ikke har råd til seng» (ID 93). Det er ikke så mange av informantene som kobler slike levekårs manglene direkte sammen med egne helseplager, men det er kjent at for eksempel dårlig innelima er spesielt skadelig for barns helse (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015).

I utviklingsland ser man tilsvarende forhold som beskrevet her, bare i forstørret målestokk. Slike levekår beskrives som årsaker til sykdom i fattige land (Parker & Wilson 2000). For den enkelte person er dårlige levekår like skadelig for fysisk helse uavhengig av geografi.

Livsstilsvaner knyttet til aktivitet, kosthold og bruk av rusmidler, har sammenheng med familieøkonomi (Departementene 2016). Jeg har ikke kartlagt informantenes bruk av tobakk, alkohol og narkotika etter første runde med koding fordi det var nærmest et ikke-tema som direkte konsekvens av fattigdom. Informantene skriver derimot om at de ikke har penger til å følge andre råd for gode levevaner. Kostholdet deres påvirkes av kjøpekraft, enten ved at familiene har tomme kjøleskap, eller ved at de ikke kan ta seg råd til å kjøpe sunn mat, eller allergitilpasset mat. Mat var en av de hyppigst omtalte materielle manglene i studien.

«Vi har pizza til middag fire ganger i uken, og de andre dagene har vi også noe usunt. Har bedt mamma om å kjøpe grønnsaker/frukt/grovbrød osv, men hun sier det er for dyrt» (ID 189).

Utsagnet over vitner om at den forenklete versjonen av helseatferdsforklaringen – at ulike grupper av mennesker fritt velger ulik atferd (Elstad 2005) - ikke er tilstrekkelig til å forklare at personer med lav sosioøkonomisk status scorer dårligere ved kartlegging av livsstilsvaner. Informanten i utsagnet over har både kunnskap om hva som er sunt og vilje til å spise sunt, men hindres av økonomi. Med «the fundamental causes»-tilnærmingen til sosial ulikhet i helse vil ulikhet i helse forklares med ulik tilgang på ressurser (Elstad 2012). Med en slik tilnærming blir det aktuelt å se på ulikhet i kosthold ikke bare relatert til den enkelte familiens økonomi, men relatert til egenskaper ved samfunnet som avgjør hvor stor betydning ulikhet i ressurser har for den maten vi spiser. For å bedre folkehelsen kan det være verdt å undersøke hva som vil skje om man endrer på for eksempel avgiftsnivå på matvarer, eller skolepolitiske prioriteringer knyttet til servering av varm mat og frukt.

Fysisk aktivitetsnivå er helt nødvendig for normal vekst og utvikling. For barn og unge anbefales en times aktivitet av moderat til høy intensitet per dag for å forebygge fysisk sykdom (Nordic Council of Ministers 2012). Fysisk aktivitet ser også ut til å ha positiv effekt for barn og unges selvfølelse og kan redusere uro og depressive plager (Berg & Mjaavatn 2009). Jeg kan ikke si noe om hvor aktive informantene er, men flere informanter har ikke råd til avgifter og utstyr som kreves for å delta i organisert idrett. Aktiviteter som nevnes er dans, kampsport, slalåm og trening på treningsstudio. Funnene bekrefter til en viss grad statistikk som viser at barn og unge fra hjem med lav sosioøkonomisk status spiser mindre sunt og er mindre fysisk aktive enn andre (Departementene 2016).

Få skriver at fattigdommen direkte er skyld i uhelse og plager. Datamaterialet for denne studien gir ikke grunnlag for å si noe om hvordan informantene ville scoret på undersøkelser av helseatferd og helseindikatorer, mens Ungdataundersøkelsen viser at fattige scorer lavere på alle helseindikatorer

og fattige barn har større sykefravær fra skolen (Bakken et al. 2016). Når informantene først er syke eller trenger helsehjelp angir de at de ikke har penger til å oppsøke helsepersonell, eller kjøpe utstyr og medisiner. Dette er alvorlig for helsen og kan forlenge og forsterke uhelse og plager.

Bekymringene rundt mulighet for å få helsehjelp er knyttet både til fysisk og psykisk helse.

«vi har søkt NAV om å få dekket medisinene mine mot epilepsi, men fikk avslag. nå har jeg ikke brukt tabletter på 1 uke, og har hatt 2 anfall (...) PS: Koster det noe å bli lagt inn på sykehus med anfall??», 14 år (ID 366).

For arbeid med folkehelse kan funnene i dette underkapittelet brukes som argumenter for å endre praksis knyttet til fysisk aktivitet og ernæring på skolen, eller overordnet avgiftspolitik. Videre kan det argumenteres for å investere i ordninger for kommunalt utlån av sportsutstyr. En siste bemerkning er at informasjon om tilgjengelige helsetjenester og hva de koster burde bli bedre formidlet til barn og unge. Tilsynelatende er ikke alle informantene klar over at helsestasjon for ungdom er gratis, at det ikke er egenandel hos fastlege når man er under 16, eller at psykoterapi er gratis for personer under 18 år (Helseøkonomiforvaltningen (Helfo) 2016).

7.4 Fattigdommen påvirker sosiale relasjoner og fremtidsplaner

Fattigdom gir økt risiko for at barn faller utenfor sosiale fellesskap når de ikke har de tingene andre har og ikke kan delta på lik linje med andre på samme alder (Backe-Hansen 2004). Dette beskrives ofte som «sosial utstøting» eller «sosial eksklusjon». Informantene i studien må ofte avstå fra å gjøre ting som kan styrke vennskap og følelse av fellesskap. Det dreier seg om spontane sammenkomster som å gå på café og kino, eller faste fritidsaktiviteter. En informant konstaterer at: «Ingen av oss kan være med på aktiviteter som koster penger!» (ID 37). Et av målene i regjeringens strategi mot barnefattigdom er at alle barn skal kunne delta på en fritidsaktivitet (Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet 2015). Dette begrunnes i nettopp det at unge risikerer sosial utstøting når de ikke kan delta på aktiviteter, og at det å stå utenfor har negativ effekt på psykisk helse (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015).

I tillegg til å være en arena for å treffe andre, gir fritidsaktiviteter mestringsopplevelser og kan bidra til å forme identitet. Informantene som ikke har råd til fritidsaktiviteter går glipp av muligheter til å utvikle ferdigheter som kunne gitt dem glede nå og i fremtiden. Det dreier seg om morsomme ting

som å lære å bowle, men også om praktiske ting som å få tatt førerkort. For noen kan det hende at familiens økonomi hindrer dem i å utvikle et kreativt talent som ellers kunne blitt deres fremtidige yrke, eller en livslang kilde til livskvalitet. Informanter forteller for eksempel at de ikke får tak i utstyr og opplæring til å danse, fotografere eller skrive på tross av at de elsker å holde på med disse tingene. Funnene bekrefter Sens fattigdomsforståelse som fravær av friheter til å gjøre de tingene som gir livet verdi for den enkelte (Sen 1999). Også Underlids studie gir empirisk støtte til at fattigdom innebærer en svekkelse av autonomi. De fattige har ikke fullt handlingsrom til å velge aktiviteter, og de kan også bli tvunget til å gjøre ting de ikke ønsker (Underlid 2005a). I mitt datamateriale er de mest alvorlige eksemplene på manglende autonomi at mindreårige jenter selger sex for å skaffe familien penger. Det er gjerne en sammenheng mellom de tingene vi gjør og hvordan vi ser på oss selv. En av jentene skriver «jeg jobber som HORE!» (ID 240), mens en annen skriver ««Jeg er en såkalt "PartyWoman" Dvs, at jeg selger sex.» (ID 88). Den første informanten skiller mellom det hun er og det hun gjør, mens i det andre eksempelet virker det som at prostitusjonen har blitt en del av jentas identitet.

Det finnes lite norsk forskning på hvordan penger direkte påvirker barns sosiale relasjoner til andre på egen alder, men noen studier fra USA og Storbritannia tyder på at fattige oftere er upopulære (Fløtten 2009). Dette reflekteres i denne studien ved utsagn om å bli utsatt for mobbing. De materielle manglene oppgis som direkte årsak til at informanter er upopulære:

«Folk mobber meg fordi jeg ikke har kule klær» (ID 81).

Da ungdommene som kaller seg «Pengeproffene» ga politikere råd om hvordan de burde bedre situasjonen for fattige barn og unge anbefalte de å innføre skoleuniform for å gi mindre press (Forandringsfabrikken og Redd Barna 2010).

På tross av at deltakelsen i norsk grunnskole ifølge loven skal være gratis (Opplæringslova 2016, (Opplæringslova 2016), §2-15), påvirkes informantenes skolehverdag av økonomien. For noen er det snakk om å gå glipp av deler av undervisningen, som en gymtime eller klasseseturer. En informant skriver «Har ikke penger til skoleturer fordi det koster så mye» (ID 337). For andre er muligheten til å ta videre utdanning truet. Offentlig videregående opplæring er i prinsippet gratis og nødvendig utstyr skal dekkes av det offentlige (Opplæringslova 2016, §3-1. Likevel er det ikke et alternativ å fortsette skolegang etter obligatorisk grunnskole for de av informantene som ikke har penger til livsopphold mens de går på skole. Foreldrene til en av informantene tok stipendiet hennes og hun skriver: «jeg sluttet derfor på skolen og begynte å jobbe heltid» (ID 14).

Statistikk viser at lav utdanning og økonomiske problemer ofte henger sammen, vi kan derfor anta at en god del av informantenes foreldre har lav utdanning. Funnene angående utdanningsplaner og frafall fra skole kan da ses som en del av forklaringen på at kun 46 prosent av unge med lavt utdannede foreldre fullfører videregående opplæring mot 88 prosent av dem med høyt utdannede foreldre (Statistisk Sentralbyrå 2016). Fra et ståsted hvor målet er å bedre folkehelse gjennom økt utdanningsnivå kan det å undersøke mulige endringer i støtteordninger for de svakest stilte være aktuelt.

Både familiestressmodellen og familieinvesteringsperspektivet slår fast at barnets psykologiske utvikling kan være et endeprodukt av prosesser i familien (Bøe 2015). Informantenes familierelasjoner ser ut til å påvirkes av penger på flere måter. Én ting er at familien får gjort mindre av hyggelige ting sammen som å reise på ferie, gå på kino eller feire bursdager med fest og god mat. En annen faktor er at det ofte krangles om penger i informantenes hjem, og flere har blitt såret og mistet tillitt til foreldrene sine fordi de har stjålet eller lånt penger som informantene har fått i gave. Sist, men ikke minst, er det flere informanter som tar på seg en voksen rolle i relasjonen til egne foreldre. De tar på seg ansvar for å løse praktiske oppgaver knyttet til økonomi; de skaffer penger og informasjon og kjøper inn «nødvendige ting som skoleting, mat osv.» (ID 121) for egne penger for å avlaste familiebudsjettet. Informanter skjerner foreldrenes følelser ved å ikke be om å få noe. Dette illustreres ved denne 14-åringen som er redd for at moren skal bli lei seg og føle seg utilstrekkelig når besteforeldrene har gitt henne noen merkeklær moren ikke har råd til:

«fordi jeg ikke vil at hun skal føle at jeg forventer noe som helst av henne» (ID 343).

7.5 Fattigdommen påvirker psykisk helse

45 prosent av informantene oppgir at fattigdommen fører til negative konsekvenser for deres psykiske helse. I hovedsak handler dette om egne følelsesmessige reaksjoner på materielle mangler og sosial eksklusjon, men det handler også om belastningen de opplever ved å ta ansvar for familiens økonomi og foreldrenes følelser. Tekstene knytter fattigdommen direkte til negative følelser som tristhet, engstelse, skam og sinne. Slike følelser er helt vanlige i befolkningen, men da ikke nødvendigvis knyttet til den økonomiske situasjonen. Informantene skriver også om både positive og negative følelser knyttet til andre ting i livene sine. Ungdataundersøkelsen viser at 20 prosent av unge har psykiske plager, og 8 prosent har så alvorlige plager at det er å regne som en sykdom (Bakken 2016). Ved den valgte kodingen kan jeg ikke sammenligne oppgitt forekomst av psykiske plager og lidelser blant informantene med forekomst i øvrig ungdomsbefolkning.

Ungdommene uttrykker sinne mot velferdssystemet, avsky mot foreldre, grubling og bekymring for hvordan det skal gå, de skammer seg, og de er lei seg. Følelsen av tristhet knyttet til å savne ting og opplevelser de aldri har hatt er den mest utbredte negative følelsen.

Ingen av informantene oppgir at de får positive følelser av å oppleve fattigdom. En informant viser at lykke kanskje kan kjøpes for penger ved å skrive:

«det er ikke penger som gjør deg lykkelig. Eller kanskje til en viss grad» (ID 59).

Flere informanter ligger våkne om natta og bekymrer seg for hvordan mamma skal få betalt regninger. Studier viser at fattige barn har større risiko for lettere psykiske plager som søvnevansker enn andre barn (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015). Folkehelseinstituttet har tidligere kalt søvnevansker landets mest undervurderte folkehelseproblem (Major et al. 2011), men de siste årene har det blitt mer oppmerksomhet rundt sammenhengen mellom søvn og helse.

Mine funn bekrefter Underlids antakelse om at barn og unge vil oppleve lignende psykologiske konsekvenser av fattigdom som dem han observerte hos voksne (Underlid 2014). Underlids studie fant at langtidsmottakere av sosialhjelp reagerte på sin økonomiske situasjon med følelser av depressiv, aggressiv, engstelig og skamfull art. Han tolket disse følelsene som naturlige reaksjoner på trusler mot egen overlevelse og selvbilde, på opplevde krenkelser og tap. Han hevder slike plager kan håndteres ved å nedjustere forventninger og ønsker (Underlid 2005a). Dette finner jeg tegn på blant mine informanter, som i dette utsagnet fra en som måtte slutte på skolen for å jobbe:

«da skjønte jeg med engang at jeg er ferdig/ alle drømmene mine vart borte(jeg kom ikke langt, rett å slett)!fra da skjønte jeg at livet er ikke sånn som jeg har forestilt meg», (ID 84).

Informantene mangler ofte ett eller flere av punktene som Folkehelseinstituttet lister opp som kilder til god psykisk helse: ha god selvfølelse; kjenne tilhørighet; føle seg trygg; føle mestring; føle at livet har mening; være involvert i aktiviteter; og å kunne delta i sosiale fellesskap (sitert i (Meld. St. 19 (2014-2015) 2015)). Et eksempel på manglende trygghet finner vi i utsagn om at økonomi hindrer mor i å flytte fra voldelig far. Negativ selvfølelse uttrykkes for eksempel i oppgavens tittelutsagn «jeg er mindre verdt fordi vi er fattige», 14 år (ID 62). Mindre muligheter til å delta i sosiale aktiviteter truer følelse av fellesskap og tilhørighet. En informant skriver: «jeg har mistet mange venner pga at de ikke kan bli med meg hjem» (ID 86). Informantene kommer med mange utsagn om opplevd håpløshet og mangel på mening med livet når det er så mye de går glipp av. Dette kan oppfattes som del av en depressiv tilstand, i de mest alvorlige tilfellene nevnes selvmord som utvei. Noen av informantene

ønsker å gå til psykolog, men hindres av økonomiske begrensninger.

Et par informanter skriver usammenhengende, springende og nevner samtidig økonomi, men det er ikke mulig å si noe om årsaksforhold. Man kan imidlertid mistenke at disse har en alvorlig psykisk lidelse som kan være vanskeligere å takle i et ressursfattig hjem. Også blant dem som har hatt kapasitet til å skrive klart er det flere som skriver at de har psykologiske problemer som angst og depresjon. Det er ikke mulig å knytte disse lidelsene til økonomi med utgangspunkt i datamaterialet, men det kan tenkes at økonomi og konsekvenser for familien kan ha økt sårbarhet for psykisk sykdom hos disse informantene. Familiestressmodellen hevder økonomiske problemer først fører til psykiske vansker og relasjonsproblemer hos foreldrene, som igjen påvirker barnas evne å regulere følelser (Bøe 2015). For å sikre likeverdige muligheter til psykisk og kognitiv utvikling hos fattige barn anbefaler Bøe å møte familien med helhetlige tiltak. De må få styrket økonomien, men i tillegg kan det å få foreldreveiledning og hjelp med å håndtere psykiske vansker være nødvendig (Bøe 2015).

7.6 Metodediskusjon

I de følgende kapitlene diskuteres styrker og svakheter ved studiens metode etter punktene validitet, overførbarhet og reliabilitet. Diskusjonen tar utgangspunkt i de nevnte begrepene slik de presenteres av Steinar Kvale og Svend Brinkmann i metodeboken «Det kvalitative forskningsintervju» (Kvale & Brinkmann 2009).

7.6.1 Vurdering av validitet

Validitet i samfunnsvitenskapelig forskning handler om hvorvidt metoden egner seg til å måle det man ønsker å finne ut, og også om tolkningen gir et riktig bilde av det som studeres (Kvale & Brinkmann 2009). Den beskrevne metoden i denne studien gir meg et svar på mitt forskningsspørsmål som gjelder hvordan *noen* barn og ungdommer fra familier med lav sosioøkonomisk status beskriver *en del av* det å vokse opp. Jeg får kun et øyeblikksbilde av det som opptar dem, eller broker av det de husker og velger å skrive om. Malterud mener målet med fenomenologisk tilnærming må være

“å representere informantens stemme så lojalt som overhodet mulig, med minst mulig forstyrrelse forårsaket av forskerens forforståelse og teoretiske referanseramme”
(Malterud 2013, side 45)

For validiteten er det en styrke at min rolle som forsker ikke har påvirket utformingen av tekstene som analyseres, mens det er en svakhet at jeg ikke kunne be om utdyping eller forklaring fra informantene på det som var uklart. En konsekvens av det kan være at enkelte utsagn som informanten selv ville ha trukket frem som viktig for å forklare situasjonen sin i en fattig familie, ikke har blitt analysert i andre runde med koding.

Manglende mulighet for å innhente utdypende informasjon er nært beslektet med utfordringer rundt at informantene uttaler seg om svært ulike tema. Det de ikke skriver noe om, vet jeg ikke noe om. Jeg kan ikke automatisk slutte at fravær av utsagn er en bekreftelse på at informanten ikke har noe å si angående temaet. Hadde alle informantene blitt bedt om å uttale seg om det samme, som ved en spørreundersøkelse hvor du kan krysse av «ja» eller «nei» på spørsmål som «har familien din nok penger til å kjøpe den maten dere ønsker?», ville funnene vært mer harmoniske og enklere å tolke.

Om jeg har gitt et valid eller riktig bilde av ungdommenes beskrevne livsverden er et spørsmål om i hvor stor grad min forforståelse har farget analysen. Jeg vil påstå at en fullstendig objektiv tolkning av det totale meningsinnholdet i tekstene ikke er mulig når de filtreres gjennom meg ved hjelp av mine subjektive vurderinger. Selv når jeg har kvantifisert ulike tema i forsøk på å skaffe objektiv oversikt så er disse temaene valgt ut av meg. Ved oppgavens ende stiller jeg meg spørsmålet om jeg har funnet elendighetsbeskrivelser fordi jeg så etter dem? Jeg spør meg også om jeg kun har hatt blikk for tema som allerede er beskrevet i fattigdomslitteraturen jeg leste før studien, og derfor har oversett andre viktige tema? Svaret på det første er at jeg har utforsket fattigdom, noe som de fleste vil regne som et problem, så det er ikke overraskende at jeg har funnet negative beretninger. Jeg ekskluderte ingen spørsmål hvor jeg med sikkerhet kunne si at familiens økonomi var et problem. Jeg var aktivt på utkikk etter positive utsagn fra informantene, men fant ingen positive utsagn knyttet til økonomi. De negative opplevelsene jeg har trukket frem i denne oppgaven er kun en del av hele livssituasjonen til ungdommene, og det er viktig å huske at tekstene er skrevet i en kontekst hvor poenget var å presentere et problem som trengs å løses. Når det gjelder spørsmålet om hvilke temaer jeg har identifisert, kan jeg ikke påstå at det *ikke* finnes noe viktig i tekstene som jeg har oversett. Jeg har dog gjort mitt beste for å ha en åpen tilnærming til tekstene og jeg finner en viss bekreftelse på å ha lyktes med det fordi jeg oppdaget tema jeg på forhånd ikke hadde tenkt på å knytte til fattigdom, som å oppleve vold.

7.6.2 Vurdering av reliabilitet

Reliabilitet handler om hvorvidt funnene er pålitelige, og vurderes ofte ved å spørre seg om andre

ville fått samme resultat ved å gjenta undersøkelsen (Kvale & Brinkmann 2009). I kvalitativ forskning er som regel forskeren selv instrumentet for innhenting av kunnskap og dennes spørsmål og relasjon til informantene kan påvirke informasjonen man får. I dette prosjektet sikres rådatamaterialets reliabilitet på dette punktet ved at jeg som forsker ikke har hatt kontakt med informantene. De responderer ikke på min problemsstilling, men har skrevet om det de selv anser som viktig uten å bli påvirket av mine forventninger til hva de skulle være opptatt av, eller hva jeg lurte på.

Et annet aspekt ved reliabilitet er hvorvidt vi kan stole på det informantene oppgir (Kvale & Brinkmann 2009). Jeg har ingen mulighet til å etterprøve sannhetsgehalten i det informantene skriver, men jeg har liten grunn til å tvile på at det de forteller at de opplever, tenker og føler er sant. De har ikke noe å vinne på ikke å være sannferdige. Den eneste grunnen jeg kan forestille meg som grunn til å lyve er om informantene forsøker å utfordre fagpanelet for å se hvordan de vil reagere på svært alvorlige historier, kanskje for spøk eller for å teste om de gir gode svar.

Når det gjelder spørsmålet om en annen forsker ville fått samme resultater med tilgang på det samme rådatamaterialet og forskningsspørsmålet, blir nok svaret nei. Inklusjons- og eksklusjonskriterier for utvalget, samt hvordan jeg har kodet tekstene er nøye beskrevet i kapittel 5. Likevel er datamaterialet av en slik art at det ikke er mulig å følge en metodeoppskrift og få et «riktig» utvalg av informanter og de samme kodede utsagn. En annen forsker ville nok gjort andre subjektive vurderinger av hva som falt innenfor kriteriene. Jeg er dog trygg på at det totale bildet ville vist seg å være ganske likt også om hele studien ble utført av en annen forsker. Dette fordi utvalget er såpass stort og rikt og de funnene jeg har trukket ut er gjennomgående tema. Ideelt sett skulle jeg ha hatt en annen person til å lese gjennom datamaterialet og min presentasjon av funnene. Det hadde vært nyttig å få en tilbakemelding på om det bildet jeg viser er lojalt mot tekstenes mening.

7.6.3 Vurdering av overførbarhet

Diskusjon om overførbarhet i forskning handler om å vurdere om funn i studien er relevante og kan generaliseres til å gjelde for andre personer og situasjoner enn akkurat den populasjonen som er undersøkt (Kvale & Brinkmann 2009). I kvalitativ forskning er det ikke vanlig å snakke om statistisk generaliserbarhet, men man kan gjøre det om informantene er tilfeldig utvalgt og resultatene er kvantifiserbare (Kvale & Brinkmann 2009). I mitt prosjekt kan jeg ikke påstå at funnene er statistisk overførbare til den totale gruppa som regnes for å være fattige unge i Norge på tross av at funnene til en viss grad er kvantifisert. Det er flere grunner til at jeg ikke kan kalle informantene et tilfeldig utvalg. For det første vet jeg ikke om innskrivere til Klara Klok er representative for unge nordmenn. Jeg vet at denne brukergruppa består av innskrivere fra hele landet med alle kjønn. Det jeg derimot

ikke vet er hvilke ungdommer som *ikke* bruker tjenesten og dermed ikke er representert. Det er naturlig å anta at en god del ungdommer ikke har skrevet inn fordi de ikke vet om tjenesten, ikke ser poenget, ikke er skriveføre, ikke orker, eller av andre grunner. Jeg har valgt alle brukere av Klara Klok som potensielle informanter, men ikke trukket ut deltakere fra denne gruppa tilfeldig. Hadde jeg trukket 380 tilfeldige informanter, ville jeg sannsynligvis ikke funnet noen informanter som skrev om problemer med økonomi da andelen som oppfylte kriteriene til å være informant bare var en av tusen. I tillegg til de ovennevnte argumentene har jeg ingen måte å undersøke om informantene ligner på hele gruppa av barn og unge jeg ønsker å lære om fordi jeg ikke vet om de faktisk kommer fra familier med lav sosioøkonomisk status slik det vanligvis måles. Jeg har kun informantenes subjektive beskrivelse av familieøkonomien. Jeg har heller ingen fullstendig bakgrunnsinformasjon om informantenes familier, hvilket betyr at jeg ikke kan diskutere mine funn opp mot statistikk om sårbarhetsfaktorer for fattigdom som å ha enslige forsørgere, innvandrerbakgrunn, eller foreldre med lav utdanning.

Kvale og Brinkmann imøtegår diskusjonen om generaliserbarhet av forskningsfunn ved å spørre hva som er hensikten med å generalisere til andre kontekster? De mener beskrivelser av hvordan noen mennesker opplever og handler i sin verden gir gyldig kunnskap i seg selv (Kvale & Brinkmann 2009).

7.6.4 Betraktninger om videre arbeid med datamaterialet

Mitt utvalgte datamateriale er så rikt at mulighetene for analyse er mange. I og med at jeg allerede har kvantifisert en god del tema i analysen av tekstene, ville det være mulig å gjennomføre kvantitative analyser uten å måtte bearbeide dataene i særlig grad. Jeg har undersøkt forekomst av tema i ulike aldersgrupper, men ikke nyttiggjort denne fordelingen i diskusjonen. En grundigere undersøkelse av samvariasjon mellom ulike tema og aldersgrupper kunne gitt spennende resultater. Datamaterialet kunne også blitt kodet på nytt med mål om å beskrive egenskaper ved familiene heller enn informantenes opplevelser. Mange informanter forteller for eksempel om skilsmisser og foreldrenes yrkestilknytning, utdanning og helsetilstand. Dette er informasjon jeg ikke har systematisert i min studie. Et annet alternativ for videre arbeid kan være å analysere en utvidet versjon av datamaterialet som inkluderer svarene fra fagpanelet. Hvordan forholder de seg til det ungdommene skriver om pengeproblemer? Et svar på dette kunne lagt grunnlag for nyttige tilbakemeldinger til fagpanelet og diskusjoner internt og blant andre profesjoner som møter barn og unge. Muligens kunne slike faglige diskusjoner ført til positive endringer i praksis. Funnene i denne studien kan brukes som inspirasjon for intervjuguiden i kvalitative studier hvor man har færre informanter og mulighet til å utforske temaene dypere.

Avslutningsvis er det min oppfatning at det å hente data fra en spørretjeneste som Klara Klok vil være nyttig for alle som ønsker kunnskap om barn og unges livsverden, uavhengig av det eksakte temaet de utforsker.

8.0 Oppsummering:

Jeg har gjort en tekstanalyse av spørsmål som ungdommer og barn har sendt til den nettbaserte spørretjenesten Klara Klok mellom 2011 og medio 2016. De som skrev inn ble valgt ut som informanter om det fremkom i spørsmålet at familien har dårlig økonomi. Utvalget består av 380 informanter i alderen 10-25 år med medianalder 15 år. Hensikten med studien var å skaffe til veie empiri om hvordan det oppleves å vokse opp med dårlig økonomi i et rikt land. Begrunnelsen for å undersøke dette er at økonomiske betingelser har betydning for helsen, og det å jevne ut sosiale helseforskjeller er et uttalt overordnet mål for norsk folkehelsearbeid. Forskere anbefaler helsemyndighetene å rette særlig innsats mot barn og unge i dette arbeidet. For å utvikle tiltak er det en forutsetning at vi har god kunnskap om situasjonen slik at vi kan sette hensiktsmessige mål. Det er viktig å gi barn et talerør fordi de har rett til å bli hørt i saker som angår dem. Denne studien fordrer å være et slikt talerør. Mine funn kan kanskje brukes som inspirasjon til videre til forskning med både voksne og barn som informanter. Det trengs mer kunnskap om hvilke problemer de fattige barnefamilieene selv anser som viktige å ta tak i, og hvordan de mener dette bør gjøres. Å formidle kunnskap fra de fattiges perspektiv kan være et effektivt supplement til statistikk når man argumenterer for viktigheten av å iverksette tiltak som har som mål å hjelpe dem.

De mest fremtredende og gjennomgående funnene fra studien er at informantene har mindre materielle ressurser og dårligere levekår enn andre, hvilket kan ha en negativ påvirkning på deres fysiske helse. Videre har de færre reelle muligheter til å utvikle ferdigheter og til å utdanne seg, og de sosiale relasjonene til venner og familie kan være påvirket av økonomien ved at de går glipp av hyggelig samvær og ved at penger skaper konflikt og forstyrrer rollene i familien; flere av informantene tar på seg voksenansvar knyttet til husholdningens økonomi. Alle de nevnte funnene i dette avsnittet ser ut til å ha negative innvirkninger på informanters psykiske helse og selvilde. Informantene kjenner på tristhet, frykt, sinne og skam, og mange ser seg selv som uverdige mennesker. Et siste hovedfunn er at, i tillegg til å vokse opp med økonomiske problemer i familien, opplever informantene også en rekke andre livsbelastninger. De psykologiske reaksjonene jeg har identifisert blant informantene er i samsvar med Underlids funn hos fattige voksne, mens fattigdommens effekter på handlingsrom og identitet harmonerer med Sens forståelse av fattigdom som fravær av friheter.

Litteraturliste

- Arbeiderpartiet. (2015). *Fremtidens Norge* [Film]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=NyTHwLuqrTY> (lest 15.august 2015).
- Backe-Hansen, E. (2004). Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår: kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom. *NOVA rapport* Oslo: NOVA
- Bakken, A. (2016). Ungdata 2016. Nasjonale resultater. *NOVA Rapport*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Bakken, A., Frøyland, L. R. & Sletten, M. A. (2016). Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene? *NOVA rapport*. Oslo: NOVA.
- Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet. (2015). *Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi (2015 - 2017)*. Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kulturdepartementet & Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. (2016). *Tall og statistikk på barnefattigdom i Norge*. Tilgjengelig fra: https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/ (lest 17.november 2016).
- Barnelova. (1981). *Lov om barn og foreldre av 8.april 1981 nr.7*
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr.100*.
- Berg, U. & Mjaavatn, P. E. (2009). Barn og unge. I: Bahr, R. (red.) *Aktivitetshåndboken. Fysisk aktivitet i forebygging og behandling* Oslo: Helsedirektoratet.
- Braaten, E. S. (2004). "Er det normalt?" *En studie av forståelsen av seksualitet på www.klara-klok.no* Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo
- Bøe, T. (2015). Sosioøkonomisk status og barn og unges psykologiske utvikling: familiestressmodellen og familieinvesteringsperspektivet. Oslo: Helsedirektoratet.
- Bøe, T., Dearing, E., Stormark, K. & Zachrisson, H. (2016). Feeling Poor versus Being Poor in Norway - Associations to Adolescent Mental Health. *The European Journal of Public Health*, 26 (suppl 1).
- Castro, P. B. & Lindbladh, E. (2004). Place, discourse and vulnerability - a qualitative study of young adults living in a Swedish urban poverty zone. *Health Place*, 10 (3): 259-72.
- Dahl, E. & Elstad, I. (2009). Kan helserelatert seleksjon forklare sosiale ulikheter i helse?. I: Westin., M. E. N. (red.) *Sosial epidemiologi. Sosiale årsaker til sykdom og helsesvikt.* , s. 249 - 265. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dahl, E., Bergsli, H. & van der Wel, K. A. (2015). *Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus. Fakultet for samfunnsfag/Sosialforsk.
- Dahlgren, M. & Whitehead, G. (1991). *Policies and Strategies to Promote Social Equity in Health*. Stockholm: Institute for Futures Studies.
- De nasjonale forskningsetiske komiteer. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2014). *Etiske retningslinjer for forskning på internett*.
- Departementene. (2016). *#Ungdomshelse. Regjeringens strategi for ungdomshelse 2016 - 2021*. Helse- og omsorgsdepartementet. Oslo.
- Dieserud, G. (2016). *Hva er selvmordsforsøk og selvmord?* Norsk Psykologforening (red.). Tilgjengelig fra: <http://www.psykologforeningen.no/publikum/velkommen-til-psykologhjelp/hva-er-selvmordsforsoek-og-selvmord> (lest 14.november 2016).
- Elstad, J. I. (2005). *Sosioøkonomiske ulikheter i helse. Teorier og forklaringer.* : Sosial- og helsedirektoratet.
- Elstad, J. I. (2012). Den grunnleggende årsaken til sosial ulikhet i helse. I: Tjora, A. (red.) *Helsesosiologi. Analyser av helse, sykdom og behandling*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Fløtten, T. (2014). Barnefattigdom i Norge - hvordan måles det? I: *Barn i Norge 2013. Barnefattigdom og utenforskap*, s. 8-20: Voksne for barn.
- Fløtten, T. & Nilsen, R. (2015). Barnefattigdom - En kunnskapsoppsummering. I: *Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi (2015 - 2017)*, s. 90-115.
- Fløtten, T. (2009). *Barnefattigdom*: Universitetsforlaget.
- FNs konvensjon om barnets rettigheter* (1989).
- Folkehelseinstituttet. (2014). Folkehelse rapporten.
- Folkehelseinstituttet. (2015). *Selv mord og selvmordsforsøk - faktaark med helsestatistikk*. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/selv-mord/selv-mord-og-selv-mordsforsok---fakta/> (lest 7.november 2016).
- Folkehelseloven. (2011). *Lov av 24.juni 2011 nr.29 om folkehelsearbeid*
- Sanner, M & Brun, M. (red.) (2010). Pengeproffene. Råd til Norge om dårlig råd. Oslo: Forandringsfabrikken og Redd Barna.
- Forskningsetikkloven. (2006). *Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning lov av 30.juni 2006*
- Gilbert, G. (1997). Adam Smith on the Nature and Causes of Poverty. *Review of Social Economy*, 55 (3): 273-291.
- Gustavsen, K. (2011). Sosiale ulikheter i oppvekst - en humanitær utfordring. *Telemarksforskning: Telemarksforskning og Røde Kors*.
- Gustavsen, K. (2013). Sosiale ulikheter i oppvekst - fokus på barnefattigdom. I: Talseth, R. & Bratvold, B. (red.) *Barn i Norge rapporten 2013: Barnefattigdom og utenforskap*, s. 22-37: Voksne for barn.
- Halvorsen, K. (2011). Teori, måling og omfang av barnefattigdom. I: Larsen, H. & Seim, S. (red.) *Barnefattigdom i et rikt land. Kunnskapsoppsummering om fattigdom og eksklusjon blant barn i Norge. HiO-rapport 2011:10*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Høgskolen i Østfold.
- Harju, A. (2008). *Barns vardag med knapp økonomi. En studie om barns erfaringer och strategier*. Växjö: Växjö universitet, Vårdsvetenskap och sosialt arbete.
- Harju, A. & Thorød, A. B. (2011). Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context -- From Children's Point of View. *Child Indicators Research*, 4 (2): 283-299.
- Helsedirektoratet. (2010). *Folkehelsearbeidet - veien til god helse for alle*. Klepp, K.-I. (red.). Oslo: Helsedirektoratet.
- Helseforskningsloven. (2008). *Lov om medisinsk og helsefaglig forskning av 20.juni 2008 nr.44*.
- Helseøkonomiforvaltningen (Helfo). (2016). Regelverk og takstar for lege. Tilgjengelig fra: <https://helfo.no/takster/regelverk-og-takstar-for-lege#fritak-for-å-betale-eigendel> (lest 13. desember 2016).
- Kjellås, H. W. (2004). *Dårlig økonomi – konsekvenser for livskvaliteten? : en studie av norske, pakistanske og somaliske barnefamilier i Oslo*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
- Klara Klok. (2015). *Klara Klok*. Tilgjengelig fra: <http://www.klara-klok.no/> (lest 10.august 2015).
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2 utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Løyland, E. O. (red.). (2016). Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2016. I: Omholt, E. L. (red.). *Rapport*. Oslo, Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Major, E., Dalgard, O. S., Schjelderup Mathisen, K., Nord, E., Ose, S., Rognerud, M. & Aarø, L. E. (2011). Bedre føre var...Psykisk helse: Helsefremmende og forebyggende tiltak og anbefalinger. I: Major, E. (red.). *Rapport*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Malterud, K. (2013). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning (3. utg.)* Oslo: Universitetsforlaget.
- Marmot, M. & Wilkinson, R. G. (2006). *Social determinants of health*. 2 utg. : WHO Europe.
- Meld. St. 19 (2014-2015). (2015). *Folkehelsemeldingen: Mestring og muligheter*. Helse- og omsorgsdepartementet. Oslo.

- Myhre, M., Thoresen, S. og Hjemdal, O.K.(2015). Vold og voldtekt i oppveksten: En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer. *Rapport* Oslo: NKVTS.
- Myklebust, Ø. (2012). "Du blir vel sånn som de du er med" : om betydningen av sosial klasse og sosialisering for elevers opplevelser og mestring i kroppsøving. Oslo: Norges idrettshøgskole, Seksjon for kroppsøving og pedagogikk.
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. (2015). *Slik oppsummerer vi forskning. Håndbok for Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.*
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten og Høgskolen i Bergen. (2012). *PICO - Et verktøy for å formulere presise spørsmål.*
- Nordic Council of Ministers. (2012). Nordic Nutrition Recommendations 2012 - Integrating nutrition and physical activity. København: Nordic Council of Ministers.
- Nordland Fylkeskommune. (2015). Årsrapport 2014 Klara Klok.
- Nordland Fylkeskommune. (2016). Årsrapport 2015 Klara Klok.
- Nutbeam, D. (1998). *Health promotion glossary*. Geneva: World Health Organization. Tilgjengelig fra <http://www.who.int/healthpromotion/about/HPR%20Glossary%201998.pdf>. (lest 28.november 2016).
- Opplæringslova. (2016). *Lov av 17.juni 2016 nr.65 om grunnskolen og den vidaregående opplæringa*
- Parker, M. & Wilson, G. (2000). Diseases of poverty. I: Allen, T. & Thomas, A. (red.) *Poverty and development into the 21st century*. Oxford: Oxford University Press.
- Rasmussen, D. C. (2016). The Problem With Inequality, According to Adam Smith. *The Atlantic*. Tilgjengelig fra: <http://www.theatlantic.com/business/archive/2016/06/the-problem-with-inequality-according-to-adam-smith/486071/> (lest 26.november 2016).
- Raundalen, M. & Schultz, J.H. (2011). *Barn av virkeligheten : læring for livet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Riksrevisjonen. (2014). *Riksrevisjonens undersøkning av barnefattigdom*.
- Sandbæk, M., West Pedersen, A., Elstad, J. I., Hansen, T., Nordvik, V., Ugreninov, E. & Kristofersen, L. B. (2010). Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier - En panelstudie 2000-2009. *NOVA rapport*. Oslo: NOVA.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, A. (2005). Human rights and capabilities. *Journal of human development*, 6 (2): 151-166.
- Sletnes, I. & Halvorsen, M. (2010). *Hvilke prosjekter skal legges frem for Regional komite for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk?*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr 6/2010. Oslo.
- Sletten, M. A. (2011). Å ha, å delta, å være en av gjengen. Velferd og fattigdom i et ungdomsperspektiv. *NOVA Rapport* Oslo: NOVA.
- SocioCultural Research Consultants. (2016). *Dedoose*. SocioCultural Research Consultants, L. (red.), 7.5.9. Los Angeles, CA: SocioCultural Research Consultants, LLC. Web application for managing, analyzing, and presenting qualitative and mixed method research data s.
- Sosial- og helsedirektoratet. (2005). Gradientutfordringen. Handlingsplan mot sosiale ulikheter i helse. Oslo.
- St.meld. nr. 6 (2002-2003). *Tiltaksplan mot fattigdom*. Arbeids- og sosialdepartementet
- St.meld. nr. 20 (2006-2007). *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*. Helse- og omsorgsdepartementet. Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå. (2015). *Statistikkbanken. Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Tabell 09593*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=LavinntGrenser&KortNavnWeb=ifhus&PLanguage=0&checked=true> (lest 17.september 2016).
- Statistisk Sentralbyrå. (2016). *Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2010-2015*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgogjen/aar/2016-06-02>. (lest 20.november 2016)

- Stiglitz, J. (2012). *The Price of Inequality*. London Penguin Press: Allen Lane.
- Suseg, H. (2008). "Vi har jo hatt det fint selv om vi ikke har hatt så mye penger". - En kvalitativ studie av mestring og motstandsdyktighet i syv langvarig fattige barnefamilier. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Talseth, R. & Bratvold, B. (2013). Barn i Norge 2013. Barnefattigdom og utenforskap. Oslo: Voksne for barn.
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2014). En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv *Rapport*. Oslo: NKVTS
- Tolonen, T. (2008). Success, coping and social exclusion in transitions of young Finns. *Journal of Youth Studies*, 11 (2): 233-249.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London: Allen Lane and Penguin books.
- Underlid, K. (2005a). *Fattigdommens psykologi. Oppleving av fattigdom i det moderne Norge*. Gjøvik: Det Norske Samlaget.
- Underlid, K. (2005b). Poverty and experiences of social devaluation: A qualitative interview study of 25 long-standing recipients of social security payments. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46 (3): 273-283.
- Underlid, K. (2014). Barnefattigdom - nokre refleksjonar med utgangspunkt i fattigdommens psykologi for vaksne. I: *Barn i Norge 2013. Barnefattigdom og utenforskap*. : Organisasjonen Voksne for barn.
- UNESCO. (2015). *UNESCO's Glossary on Migration - Poverty*: UNESCO. Tilgjengelig fra: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/> (lest 15.september 2015).
- Utdanningsdirektoratet. (2015). Gjennomføringsbarometeret 2014. *Gjennomføringsbarometeret*: Utdanningsdirektoratet.
- Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2006-2007). *Handlingsplan mot fattigdom*. Arbeids- og inkluderingsdepartementet.
- Wilkinson, R. & Marmot, M. (2003). *Social determinants of health: the solid facts*. 2nd. edition: World Health Organization.
- World Health Organization. (1986). *Ottawa charter for health promotion*. United Nations. Geneva: World Health Organization.
- Zahavi, D. (2013). *Fra et fenomenologisk perspektiv*. Hovd, S.N. (red.). Filosofisk supplement 2/2013.

Vedlegg 1) Søkestrategi i databaser

Nora – 29/8 2016

Nora søk 1: (Barn OR ungdom* OR tenåring*) AND (fattig OR relativt fattig materiell deprivasjon OR lavinntekt) AND (kvalitativ* OR etnografi* OR intervju OR erfaring OR opplevelse).

Nora søk 2: (snevret inn): (Barn OR ungdom* OR tenåring* OR ung voksen) AND (fattig OR relativt fattig materiell deprivasjon OR lavinntekt) AND kvalitativ

Opengrey - 29/8 2016

Opengrey søk 1: (Poverty OR Poor OR «low income») AND (child* OR teen OR adolescent OR "young adult") AND (qualitative OR interview OR experience OR ethnograph*) AND («Nordic countries» OR Scandinavia OR Norway OR Denmark OR Sweden OR Finland OR Iceland)

Opengrey søk 2: (utvidet): (Poverty OR Poor OR «low income») AND (child* OR teen OR adolescent OR "young adult") AND (qualitative OR interview OR experience OR ethnograph*)

Campbell Collaboration Library of Systematic Reviews - 22/8 2016

poverty, economic inequality, inequality, poor

CINAHL - 22/8 2016

#	Query	Hits
S21	S7 AND S10 AND S11 AND S20	54
S20	S12 OR S13 OR S14 OR S15 OR S16 OR S17 OR S18 OR S19	153,676
S19	TI qualitative OR "grounded theory" OR ethnogra* OR ethnolog* OR phenomenogra* OR phenomenolog* OR hermeneutic* OR focus group* OR field study OR narrativ* OR lived experience* OR life experience*	23,213
S18	(MH "Narratives")	9,343
S17	(MH "Life Experiences")	19,367
S16	(MH "Ethnographic Research") OR (MH "Ethnological Research") OR (MH	8,499

	"Ethnology")	
S15	(MH "Phenomenological Research") OR (MH "Phenomenology")	12,402
S14	(MH "Observational Methods+")	15,404
S13	(MH "Focus Groups")	24,053
S12	(MH "Qualitative Studies+")	79,749
S11	TI Nordic OR Scandinavia* OR Norway OR Norwegian OR Finland OR Finnish OR Swed* OR Denmark OR Danish OR Iceland*	43,078
S10	S8 OR S9	20,105
S9	TI "child poverty"OR poverty OR "economic inequality" OR poor	62,271
S8	(MH "Poverty+") OR (MH "Poverty Areas")	14,903
S7	S1 OR S2 OR S3 OR S4 OR S5 OR S6	550,025
S6	TI child* OR young* OR adolescent* OR youth OR teen*	287,777
S5	(MH "Young Adult")	56,129
S4	(MH "Adolescent Health")	4,645
S3	(MH "Adolescence+")	231,333
S2	(MH "Child, Preschool")	100,893
S1	(MH "Child+")	327,150

MH = CINAHL Headings, a controlled vocabulary thesaurus; * = a symbol added to the end of the root of a word to instruct the database to search for all forms of a word; + = explode feature that get the term, and any terms indented underneath it

Cochrane Library - 22/8 2016

#	Search	Hits
#20	#14 and #19	82
#19	#15 or #16 or #17 or #18	37069
#18	qualitative or "grounded theory" or ethnogra* or ethnolog* or phenomenogra* or phenomenolog* or hermeneutic* or focus group* or field study or narrativ* or lived experience* or life experience*:ti	36927
#17	MeSH descriptor: [Nursing Methodology Research] explode all trees	237
#16	MeSH descriptor: [Focus Groups] explode all trees	377
#15	MeSH descriptor: [Qualitative Research] explode all trees	624
#14	#6 and #10 and #13	98
#13	#11 or #12	37427
#12	norway or sweden or denmark or Iceland or Finland:ti	36595
#11	MeSH descriptor: [Scandinavian and Nordic Countries] explode all trees	4620
#10	#7 or #8 or #9	3390
#9	"child poverty" or "poverty" or "economic inequality" or poor:ti	209470
#8	MeSH descriptor: [Poverty Areas] explode all trees	227
#7	MeSH descriptor: [Poverty] explode all trees	1260
#6	#1 or #2 or #3 or #4 or #5	210867
#5	Child* or Young or Adolescent* or youth or teen:ti	210867
#4	MeSH descriptor: [Young Adult] this term only	244

#3	MeSH descriptor: [Adolescent] this term only	85385
#2	MeSH descriptor: [Child, Preschool] this term only	69
#1	MeSH descriptor: [Child] this term only	181

Mesh = Medical Subject Headings, the National Library of Medicine's controlled vocabulary thesaurus; ti = title; * = a symbol added to the end of the root of a word to instruct the database to search for all forms of a word

ProQuest - 22/8 2016

(Sociological abstracts, Social Services Abstracts, search hits also includes hits from other databases not relevant for this search)

#	Search	Hits
#9	(((SU.EXACT("Adopted Children" OR "Adult Children" OR "Children" OR "Foster Children" OR "Grandchildren" OR "Infants" OR "Only Children" OR "Premature Infants" OR "Preschool Children") OR SU.EXACT("Childhood")) OR SU.EXACT("Adolescents") OR SU.EXACT("Young Adults")) OR (child* OR young* OR adolescent* OR youth OR "young adult" OR "young adults" OR teen*)) AND ((SU.EXACT("Urban Poverty") OR SU.EXACT("Child Poverty") OR SU.EXACT("Child Poverty" OR "Poverty" OR "Rural Poverty" OR "Urban Poverty") OR SU.EXACT("Rural Poverty")) OR ("child poverty" OR poverty OR "economic inequality" OR poor)) AND (Nordic OR Scandinavia* OR Norway OR Norwegian OR Finland OR Finnish OR Swed* OR Denmark OR Danish OR Iceland*) AND (SU.EXACT("Qualitative Methods") OR SU.EXACT("Group Research") OR SU.EXACT("Phenomenology") OR (SU.EXACT("Ethnology") OR SU.EXACT("Ethnography"))) OR (qualitative OR "grounded theory" OR ethnogra* OR ethnolog* OR phenomenogra* OR phenomenolog* OR hermeneutic* OR focus group* OR field study OR narrativ* OR lived experience* OR life experience*))	34 (all databases) Sociological abstracts: 13 Social services abstracts: 6
#8	SU.EXACT("Qualitative Methods") OR SU.EXACT("Group Research") OR SU.EXACT("Phenomenology") OR (SU.EXACT("Ethnology") OR SU.EXACT("Ethnography")) OR (qualitative OR "grounded theory" OR ethnogra* OR ethnolog* OR phenomenogra* OR phenomenolog* OR hermeneutic* OR focus group* OR field study OR narrativ* OR lived experience* OR life experience*)	331 248

#7	Nordic OR Scandinavia* OR Norway OR Norwegian OR Finland OR Finnish OR Swed* OR Denmark OR Danish OR Iceland*	19 912
#6	#4 OR #5	110 930
#5	"child poverty" OR poverty OR "economic inequality" OR poor	110 930
#4	SU.EXACT("Urban Poverty") OR SU.EXACT("Child Poverty") OR SU.EXACT("Child Poverty" OR "Poverty" OR "Rural Poverty" OR "Urban Poverty") OR SU.EXACT("Rural Poverty")	25 961
#3	#1 OR #2	601 744
#2	child* OR young* OR adolescent* OR youth OR "young adult" OR "young adults" OR teen*	577 654
#1	(SU.EXACT("Adopted Children" OR "Adult Children" OR "Children" OR "Foster Children" OR "Grandchildren" OR "Infants" OR "Only Children" OR "Premature Infants" OR "Preschool Children")) OR SU.EXACT("Childhood")) OR SU.EXACT("Adolescents") OR SU.EXACT("Young Adults")	208 715

PsycInfo - 22/8 2016

#	Query	Results
S11	S5 AND S6 AND S7 AND S10	44
S10	S8 OR S9	246,329
S9	TI qualitative OR "grounded theory" OR ethnogra* OR ethnolog* OR phenomenogra* OR phenomenolog* OR hermeneutic* OR focus group* OR field study OR narrativ* OR lived experience* OR life experience*	239,222
S8	(((((DE "Qualitative Research") AND (DE "Ethnography" OR DE "Ethnology"))) OR (DE "Observation Methods"))) OR (DE "Phenomenology")) OR (DE "Life Experiences" OR DE "Life Changes")) OR (DE "Narratives")	56,235

S7	TI Nordic OR Scandinavia* OR Norway OR Norwegian OR Finland OR Finnish OR Swed* OR Denmark OR Danish OR Iceland*	129,866
S6	S3 OR S4	28,838
S5	S1 OR S2	852,198
S4	TI "child poverty" OR poverty OR "economic inequality" OR poor	8,215
S3	DE "Poverty" OR DE "Poverty Areas" OR DE "Social Deprivation" OR DE "Social Isolation"	24,601
S2	TI child* OR young* OR adolescent* OR youth OR "young adult" OR "young adults" OR teen*	847,320
S1	(DE "Child Welfare") OR (DE "Preschool Students" OR DE "Nursery School Students")	19,454

DE = PsycInfo Thesaurus, a controlled vocabulary thesaurus; * = a symbol added to the end of the root of a word to instruct the database to search for all forms of a word

PubMed - 22/8 2016

#	Search	Hits
#13	((((((((("Child"[Mesh] OR "Child, Preschool"[Mesh] OR "Adolescent"[Mesh] OR "Young Adult"[Mesh])) OR (((child*[Title/Abstract]) OR young*[Title/Abstract]) OR adolescent*[Title/Abstract]) OR youth[Title/Abstract]))) AND (((("Poverty Areas"[Mesh] OR "Poverty"[Mesh])) OR (((("child poverty"[Title/Abstract]) OR poverty[Title/Abstract]) OR "economic inequality"[Title/Abstract]) OR poor[Title/Abstract]))) AND (((("Scandinavian and Nordic Countries"[Mesh])) OR (((((norway[Title/Abstract]) OR sweden[Title/Abstract]) OR denmark[Title/Abstract]) OR iceland[Title/Abstract]) OR finland[Title/Abstract]))) AND ("Qualitative Research" [MeSH] OR "Focus Groups"[MeSH] OR "Nursing Methodology Research"[MeSH] OR qualitative[Title/Abstract] OR "grounded theory"[Title/Abstract] OR ethnogra*[Title/Abstract] OR ethnolog*[Title/Abstract] OR phenomenogra*[Title/Abstract] OR phenomenolog*[Title/Abstract] OR hermeneutic*[Title/Abstract] OR focus	0

	group*[Title/Abstract] OR field study[Title/Abstract] OR narrativ*[Title/Abstract] OR lived experience* [Title/ Abstract] OR life experience*[Title/Abstract])) AND systematic[sb]	
#12	((((("Child"[Mesh] OR "Child, Preschool"[Mesh] OR "Adolescent"[Mesh] OR "Young Adult"[Mesh])) OR (((child*[Title/Abstract]) OR young*[Title/Abstract]) OR adolescent*[Title/Abstract]) OR youth[Title/Abstract])) AND (((("Poverty Areas"[Mesh] OR "Poverty"[Mesh])) OR (((("child poverty"[Title/Abstract]) OR poverty[Title/Abstract]) OR "economic inequality"[Title/Abstract]) OR poor[Title/Abstract])) AND (((("Scandinavian and Nordic Countries"[Mesh])) OR (Norway[Title/Abstract] OR Norwegian[Title/Abstract] OR Swed*[Title/Abstract] OR Denmark[Title/Abstract] OR Danish[Title/Abstract] OR Iceland*[Title/Abstract] OR Finland[Title/Abstract] OR Finnish[Title/Abstract])) AND ("Qualitative Research" [MeSH] OR "Focus Groups"[MeSH] OR "Nursing Methodology Research"[MeSH]" OR qualitative[Title/Abstract]2 OR "grounded theory"[Title/Abstract] OR ethnogra*[Title/Abstract] OR ethnolog*[Title/Abstract] OR phenomenogra*[Title/Abstract] OR phenomenolog*[Title/Abstract] OR hermeneutic*[Title/Abstract] OR focus group*[Title/Abstract] OR field study[Title/Abstract] OR narrativ*[Title/Abstract] OR lived experience* [Title/ Abstract] OR life experience*[Title/Abstract])	29
#11	systematic[sb]	293566
#10	"Qualitative Research" [MeSH] OR "Focus Groups"[MeSH] OR "Nursing Methodology Research"[MeSH]" OR qualitative[Title/Abstract] OR "grounded theory"[Title/Abstract] OR ethnogra*[Title/Abstract] OR ethnolog*[Title/Abstract] OR phenomenogra*[Title/Abstract] OR phenomenolog*[Title/Abstract] OR hermeneutic*[Title/Abstract] OR focus group*[Title/Abstract] OR field study[Title/Abstract] OR narrativ*[Title/Abstract] OR lived experience* [Title/ Abstract] OR life experience*[Title/Abstract]	89287
#9	((("Scandinavian and Nordic Countries"[Mesh])) OR (Norway[Title/Abstract] OR Norwegian[Title/Abstract] OR Swed*[Title/Abstract] OR Denmark[Title/Abstract] OR Danish[Title/Abstract] OR Iceland*[Title/Abstract] OR Finland[Title/Abstract] OR Finnish[Title/Abstract])	234461
#8	Norway[Title/Abstract] OR Norwegian[Title/Abstract] OR Swed*[Title/Abstract] OR Denmark[Title/Abstract] OR Danish[Title/Abstract] OR Iceland*[Title/Abstract] OR	155449

	Finland[Title/Abstract] OR Finnish[Title/Abstract]	
#7	"Scandinavian and Nordic Countries"[Mesh]	169348
#6	((("Poverty Areas"[Mesh] OR "Poverty"[Mesh])) OR (((("child poverty"[Title/Abstract] OR poverty[Title/Abstract] OR "economic inequality"[Title/Abstract] OR poor[Title/Abstract]))	451690
#5	((("child poverty"[Title/Abstract] OR poverty[Title/Abstract] OR "economic inequality"[Title/Abstract] OR poor[Title/Abstract]	429378
#4	"Poverty Areas"[Mesh] OR "Poverty"[Mesh]	34266
#3	((("Child"[Mesh] OR "Child, Preschool"[Mesh] OR "Adolescent"[Mesh] OR "Young Adult"[Mesh])) OR (((child*[Title/Abstract] OR young*[Title/Abstract] OR adolescent*[Title/Abstract] OR youth[Title/Abstract])	3476338
#2	((((child*[Title/Abstract] OR young*[Title/Abstract] OR adolescent*[Title/Abstract] OR youth[Title/Abstract]	1686443
#1	"Child"[Mesh] OR "Child, Preschool"[Mesh] OR "Adolescent"[Mesh] OR "Young Adult"[Mesh]	2830427

Mesh = Medical Subject Headings, the National Library of Medicine's controlled vocabulary thesaurus; * = a symbol added to the end of the root of a word to instruct the database to search for all forms of a word

SocIndex - 22/8 2016

#	Query	Results
S11	S3 AND S6 AND S7 AND S10	26
S10	S8 OR S9	106,086
S9	T1 qualitative OR "grounded theory" OR ethnogra* OR ethnolog* OR phenomenogra* OR phenomenolog* OR hermeneutic* OR focus group* OR field study OR narrativ* OR lived experience* OR life experience*	106,086

S8	(((DE "QUALITATIVE research" OR DE "CONVERSATION analysis" OR DE "PARTICIPANT observation") OR (DE "OBSERVATION (Psychology)" OR DE "PARTICIPANT observation"))) OR (DE "FOCUS groups") OR (DE "PHENOMENOLOGY") OR (DE "ETHNOGRAPHIC analysis")) AND (DE "ETHNOLOGY" OR DE "ETHNOLOGY -- Research")	764
S7	TI Nordic OR Scandinavia* OR Norway OR Norwegian OR Finland OR Finnish OR Swed* OR Denmark OR Danish OR Iceland*	41,618
S6	S4 OR S5	73,400
S5	TI "child poverty" OR poverty OR "economic inequality" OR poor	71,484
S4	DE "POVERTY" OR DE "ABSOLUTE poverty" OR DE "CULTURE of poverty" OR DE "CYCLE of poverty" OR DE "HOMELESSNESS" OR DE "POVERTY rate" OR DE "POVERTY -- Demographic aspects"	18,747
S3	S1 OR S2	276,955
S2	TI child* OR young* OR adolescent* OR youth OR "young adult" OR "young adults" OR teen*	272,331
S1	(((DE "CHILD welfare") OR (DE "PRESCHOOL children"))) OR (DE "ADOLESCENCE") OR (DE "TEENAGERS") OR (DE "YOUNG adults")	44,822

Vedlegg 2) Tillatelse fra Klara Klok-redaksjonen i Nordland Fylkeskommune

Vår dato: 25.08.2015
Vår referanse: 15/43223
Deres dato:
Deres referanse:

Org.nr: 964 982 953

Maren Deildok

Tillatelse til å bruke tekster fra Klara Klok

Jeg bekrefter herved at jeg er informert om og gir tillatelse til at Maren Deildok gjør bruk av anonyme spørsmål hentet fra nettsiden klara-klok.no som data i en masteroppgave i folkehelsevitenskap ved Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet (NMBU). Temaet for oppgaven er sosial ulikhet i helse. De unges beskrivelser av hvordan det er å vokse opp i familier med lav sosioøkonomisk status vil bli analysert.

Studentprosjektet veiledes av forsker Katinka Horgen Evensen ved NMBU og professor John Erik Berg ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) og er planlagt ferdigstilt i mai 2016.

Med vennlig hilsen

Cathrine Holm
saksbehandler

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ikke underskrift.

Hovedmottakere:
Maren Deildok

Vedlegg 3) Uttalelse fra den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

NESH • Den nasjonale
forskningsetiske komité for
samfunnsvitenskap og
humaniora

Maren Deildok Kongens gate 14

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)

maren.deildok@nmbu.no

post@etikkom.no

www.etikkom.no

0153 Oslo

Telefon 23 31 83 00

Org.nr. 999 148 603

Vår ref.: 2015/323

Deres ref.:

Dato: 02.11.2015

Uttalelse om forskning på nettstedet Klara Klok (2015/323)

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er et rådgivende organ, som arbeider for å fremme god og etisk forsvarlig forskning. NESH er faglig uavhengig og avgjør selv hvilke saker komiteen tar opp til behandling. Uttalelser fra NESH er kun veiledende, og ikke bindende eller sanksjonerende i juridisk forstand. Forskere og forskningsinstitusjoner har et selvstendig ansvar for å sikre at forskningen de utfører er god og etisk forsvarlig.

I midten av september 2015 mottok NESH en henvendelse fra Maren Deildok, masterstudent ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), angående hennes prosjektplan for masteroppgave i folkehelsevitenskap om barnefattigdom i Norge med tittel « *Jeg er mindre verdt fordi vi er fattige* – En tekstanalyse av barn og unges beskrivelser av det å vokse opp i familier med lav sosioøkonomisk status». Etter noen runder med veiledning ble en utfyllende henvendelse innsendt 22. september, og saken ble behandlet på NESH-møte 9. oktober.

Bakgrunn

Henvender ønsker å benytte innlegg fra nettsiden www.klara.klok.no fra siste fem år til en tekstanalyse for å se på hva barn og unge har skrevet om (erfaringer med) barnefattigdom og sosial ulikhet.

NEM • Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag. NENT • Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi
NESH • Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. GRANSKINGSUTVALGET • Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning

På nettstedets egne sider beskrives tjenestens hensikt, målgruppe og tilnærming slik:

Om Klara Klok¹

Helseinformasjonstjenesten Klara Klok har ungdom og unge voksne i aldersgruppen 10 - 25 år som målgruppe. Hensikten med tjenesten er å gi god informasjon og veiledning om temaene kropp og helse, følelser, rus og seksualitet uavhengig av hvem du er og hvor du bor.

Informanten er anonym og får svar innen en uke. Man skal ikke undertegne spørsmålet eller gi opplysninger som kan føre til at personer blir gjenkjent. Hvis slike opplysninger kommer frem, vil spørsmålet bli redigert. Spørsmål og svar legges ut under det enkelte tema på spørresiden, tilgjengelig både for den som stilte spørsmålet og andre som besøker nettstedet.

Klara Klok-redaksjonen forbeholder seg retten til å slette spørsmål som ligger utenfor vårt fagområde eller som betraktes som useriøse.

Nettstedet er et supplement, ikke en erstatning, til eksisterende helsetilbud og kan ikke brukes for å stille diagnoser eller fastsette behandling. Ofte kan en konsultasjon hos lege, psykolog eller andre være nødvendig i tillegg til den informasjonen som gis her. I noen tilfeller er

¹ Siden besøkt sist gang 05.10.2015.

legeundersøkelse, samtale med helsesøster, psykolog eller andre den eneste og beste måten å få hjelp på. Et av målene med Klara Klok, er å vise vei til disse tjenestene.

Tjenesten finansieres av Helsedirektoratet og Nordland fylkeskommune. UNG i Nordland, Nordland fylkeskommune er driftsansvarlig for Klara Klok og innehar konsesjon fra Datatilsynet for driften av tjenesten.

Kvalitetskriterier:

- *Innholdet på denne nettsiden skal ha god faglig kvalitet og være tilpasset målgruppen.*
- *Svar på spørsmål gis av kvalifiserte fagpersoner.*
- *Informanten er helt anonym.*
- *Svar skal mottas innen syv dager.*

Henvender ønsker å bruke innlegg fra nettstedet i sin analyse. Hun oppgir at www.klara-klok.no ikke har et eget arkiv hvor de lagrer alle mottatte spørsmål. Nettstedet har konsesjon fra Datatilsynet, og IP-adresser blir ikke lagret. Både spørsmål og svar er fra ekspertene publiseres på nettet i et åpent, søkbart arkiv. Henvender vil imidlertid benytte en offentlig søkemotor, Google, for å finne frem til relevante innlegg fra nettstedet til egen analyse.

Vurdering

Henvender poengterer selv at prosjektet er basert på data fra barn og unge, som må antas være fra en særlig sårbar gruppe. I tillegg er flere av temaene som nettstedet konsentrerer seg rundt, slik som helse og seksualitet, av svært sensitiv natur. Dette krever ekstra varsomhet og ansvarlighet i forskningen. Samtidig er det av stor samfunnsmessig nytte at vi får vite mer om denne gruppen. Forskning på barn og unges egne opplevelser kan også gi dem en stemme og mulighet til å bli hørt, også innenfor forskningen.

Ved forskning på Internett er det ofte uklarhet knyttet til kravet om fritt og informert samtykke (jf. NESH' *Retningslinjer for forskning på Internett*, [punkt 2](#)). Ved behandling av sårbare grupper og sensitive opplysninger, stilles det dessuten strenge krav til personvern og anonymisering ([punkt 4](#)).

I dette tilfellet vil alle som sender inn spørsmål og får det publisert på www.klara-klok.no, være godt kjent med at de både skal være og er anonyme. Hvis de har lagt inn identifiserende opplysninger i sine spørsmål, fjernes disse av moderatorer før de blir publisert. Det finnes, i følge de opplysningene NESH har fått, ingen teoretisk eller praktisk mulighet til å spore innlegg til enkeltindivider. Når noen har sendt inn et spørsmål til nettstedet, får de en egen kode de kan bruke for å finne svaret på spørsmålet når dette er publisert, i stedet for eksempel navn eller epostadresse. Henvender skal heller ikke motta ubehandlet data direkte fra nettstedet, noe som kunne tenkes inneholde identifiserende opplysninger. NESH vurderer det derfor slik at henvender kan benytte innlegg fra nettstedet til sin forskning, uten at det innhentes samtykke fra brukerne.

Når det gjelder tilbakeføring er det god forskningsetikk at man informerer om prosjektet og tilbakefører resultatet til informantene ([punkt 7](#)). I dette tilfellet foreslår NESH at henvender går i dialog med www.klara-klok.no om hvordan dette eventuelt kan gjøres slik at brukerne kan få ta del i resultatene av oppgaven.

Henvender skriver i sin henvendelse at det også åpnes for å samle inn data fra andre nettsteder i forbindelse med masteroppgaven. NESH påpeker at andre nettsteder kan ha andre praksiser når det gjelder å sikre brukers anonymitet enn nettstedet www.klara-klok.no. Henvender må derfor vurdere de forskningsetiske prinsipper opp mot den aktuelle datakilden i hvert enkelt tilfelle.

Konklusjon

Prosjektet er godt fundert, og henvender har allerede gjort seg mange relevante refleksjoner i forskningsetisk forstand. NESH mener prosjektet er forsvarlig og at det kan gjennomføres i tråd med ovennevnte refleksjoner og råd.

Med vennlig hilsen

Bjørn Hvinden (e.f.)

Komitéleder, NESH

Vidar Enebakk

Sekretariatsleder, NESH

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Vedlegg 4) Søkordsliste for rådatamaterialet*

1. blakk
2. blakke
3. dårlig råd
4. dårli rå
5. dårli råd
6. dårlig rå
7. lite råd
8. lite rå
9. ikke har råd
10. ikke har rå
11. ikke råd
12. ikke rå
13. for dyrt
14. koster for mye
15. ikke noen penger
16. ikke noe penger
17. ikke mye penger
18. ikke my penger
19. ikke så mye penger
20. ikke så my penger
21. ikke penger
22. ikke har penger
23. lite penger
24. ikke nok penger
25. mindre penger
26. ingen penger
27. pengemangel
28. mangler penger
29. pengeproblem
30. pengeproblemer
31. penge problem
32. problemer med penger
33. sliter med penger
34. sliter med pengene
35. sliter me penger
36. sliter me pengene
37. sliter med økonomien
38. sliter me økonomien
39. sliter med økonomi
40. sliter me økonomi
41. dårlig økonomi
42. dårli økonomi
43. sliter økonomisk
44. økonomiproblem
45. økonomiproblemer
46. økonomi problem
47. økonomiske problemer
48. fattig
49. fatti
50. fatig
51. fattige
52. fattie
53. fattigere
54. fattiere
55. fattigste
56. fattigeste
57. fattigdom
58. hjelpe mamma
59. hjelpe pappa
60. hun jobber ikke
61. mamma jobber ikke
62. han jobber ikke
63. pappa jobber ikke
64. foreldrene mine jobber ikke
65. pappa har mistet jobben
66. pappa har mista jobben
67. mamma har mistet jobben
68. mamma har mista jobben
69. mamma er arbeidsledig
70. pappa er arbeidsledig
71. går på nav
72. får penger fra nav
73. trygda
74. trygdet
75. hun er ufør
76. mamma er ufør
77. Han er ufør
78. pappa er ufør
79. uføretrygda
80. uføretrygdet
81. uføretrygd
82. på trygd
83. får trygd
84. betale for meg
85. uten penger

* Det faktiske antallet URL til scraping er lavere fordi noen av søkeordene ikke fikk treff.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2016 30 stp
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for landskapsplanlegging

«Jeg er mindre verdt fordi vi er fattige»

- En tekstanalyse av spørsmål til Klara Klok fra barn og unge som
komme fra familier med dårlig økonomi.

«I Am Worth Less Because We Are Poor»

- An analysis of questions sent to an online help service (Klara Klok) from children
and youth whose families have financial problems.

Maren Deildok
Folkehelsevitenskap